

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATIL İNANÇ, KAYGI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİNİN
BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
(İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

HAZIRLAYAN

Hümeysra ÇELİK

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

BATIL İNANÇ, KAYGI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİNİN BAZI DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ (İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Hümeysra ÇELİK

Danışman
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

MALATYA-2025

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım BATIL İNANÇ, KAYGI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ) başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Hümeysra ÇELİK

ÖN SÖZ

En eski çağlardan beri insanoğlunda inanma ihtiyacı hep var olmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte modern dönemde dinin ortadan kalkacağı düşünülse de din varlığını her çağda olduğu gibi modern dönemde de devam etmektedir. İnanç kavramı kadar eski sayabileceğimiz batıl inanç kavramı da ilkel çağlardan bu yana varlığını sürdürmüş ve günümüz toplumlarında dahi varlığını devam ettirmiştir.

Batıl inançlar üzerinde genel geçer bir tanım yapmak mümkün gözükmemektedir. Nitekim literatürde de üzerinde ittifak edilen bir tanıma ulaşmak mümkün gözükmemekle birlikte bazı öne çıkan unsurları bulunmaktadır. Batıl inançlar genellikle bilimsel gerçekler veya mantıksal düşüncelerle uyuşmayan, geleneksel kökenli, doğrulanabilir olmayan inançlardır. Bu inançlar bir toplum içinde genellikle nesilden nesile aktarılarak varlıklarını sürdürürler.

İnsanların batıl inanç ya da davranış sergilemesinin en mühim sebeplerinden biri kaygılardır. Kaygı belirsizlik, tehdit ve endişe duyulan bir durum karşısında ortaya çıkan bir tepkidir. Herkes zaman zaman kaygı yaşar ve bu duygular çoğu zaman hayatın normal bir parçası olarak kabul edilir. Ancak insanlar, kaygı durumunun getirmiş olduğu belirsizliklerle başa çıkmak veya kontrol hissi kazanmak için batıl inançlara sığınmıştır. Özellikle kendini dini konularda bilgili hissedenden ve dini önemli gören insanların batıl inanç dediğimiz alanlara yönelmesi; batıl inanç, kaygı ve dindarlık kavramları arasındaki ilişkisinin incelenmesini ve bu konuda çalışma yapmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, batıl inanç, kaygı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu konuda literatüre katkıda bulunmaktır. Batıl inanç, kaygı ve dindarlık kavramları üzerine yapılmış araştırmaların sayısı oldukça fazla olmasına rağmen, bu üçünün bir arada ele alındığı çalışmaların sayısı sınırlıdır. Dolayısıyla, bu çalışmanın önemi, bu konudaki boşluğu doldurarak, bu üç kavram arasındaki ilişkiyi daha detaylı bir şekilde anlamaya yönelik olacaktır. Araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, batıl inançlar ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalar ele alınmıştır. Konuya dair yapılan çalışmalar, konu ve çalışmada kullanılan yöntemlere göre tasnif edilmiştir. Birinci bölümde kavramsal çerçeve ortaya konarak araştırma teorik olarak temellendirilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın

yöntemi ele alınmıştır. Yine bu bölümde araştırmanın sayıtlıları, sınırlılıkları, problemleri, hipotezleri, deseni, evren ve örnekleminden söz edilerek tamamlanmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırmanın bulgular kısmına yer verilmiş ve bu bulgular değerlendirilerek sonuç kısmına ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleşme sürecinde her türlü ilgi ve yardımı esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mustafa ARSLAN'a, farklı bakış açılarıyla bana yol gösteren ve tez çalışmam boyunca yanımda olan Dr. Ali TURAN'a ve her koşulda yanımda olan, bana destek veren aileme sonsuz teşekkür ediyorum.

Hümeysra ÇELİK

Malatya/2025

ÖZET

ÇELİK, Hümeýra, Batıl İnanç, Kaygı ve Dindarlık ilişkisinin bazı değişkenler açısından incelenmesi(İnönü Üniversitesi örneği), Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2025.

Bu çalışmanın amacı öğrencilerin batıl inançlarının sosyolojik bir açıdan incelenmesi ve bu kavramın kaygı kavramı ve dindarlık ile ilişkisini ortaya koymaktır. Üniversite öğrencilerinde batıl inanç, dindarlık ve kaygı arasındaki ilişki yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, bölüm, yaşanan yer, aile ilişkileri, sosyal tabakalaşma, öznel dindarlık algıları gibi değişkenler açısından incelenmiştir. İlişkisel tarama yöntemi ve anket tekniği kullanılan araştırmanın evrenden amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen İnönü Üniversitesinde farklı fakültelerde eğitim gören toplam 450 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada “Batıl İnanç Kaygı Ölçeği” ve “Dindarlık Ölçeği” kullanılmıştır. İstatistiksel işlemler SPSS 24.0 istatistiksel programı ile yapılmış olup araştırma verilerinin normal dağılımda olması sebebiyle değişkenler arasındaki anlamlılık analizlerinde parametrik testler (t Testi, Anova Testi) kullanılmıştır. Anlamlılık analizlerinde anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilmesi amacıyla LSD testi uygulanmış, anlamlılık düzeyi (p) 0,05 olarak alınmıştır. Değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkinin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Bu araştırmada öğrencilerin dindarlık düzeylerinde cinsiyet, bölüm, fakülte, hayatının çoğunun geçtiği yer, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile üyelerinin birbirine yakınlığı, kendilerini dindar olarak görme değişkenlerinin etkili olduğu görülmüştür. Öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerinde ise cinsiyet ve baba eğitim durumu değişkenlerinin etkili olduğu bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin dindarlık düzeyinin yüksek, batıl inanç kaygı düzeyinin orta seviyede olduğu ve öğrencilerin dindarlık ve batıl inanç kaygı düzeyi arasında pozitif yönlü düşük düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Batıl inançlar, kaygı, dindarlık, batıl inanç ve kaygı, batıl inanç ve dindarlık.

ABSTRACT

ÇELİK, Hümeýra, Examining the Relationship Between Superstition, Anxiety and Religiosity in Terms of Some Variables (Inönü University Example), Master's Thesis, Malatya, 2025.

The aim of this study is to sociologically examine students' superstitions and reveal its relationship with the concepts of anxiety and religiosity. The relationship between superstition, religiosity, and anxiety among university students has been analyzed in terms of variables such as age, gender, grade level, department, place of residence, family relationships, social stratification, and subjective perceptions of religiosity. The research, which uses a relational screening method and a survey technique, involves a total of 450 students from different faculties at İnönü University, selected through purposive sampling from the target population. “Superstition Anxiety Scale” and “Religiosity Scale” were used in the study. Statistical procedures were performed using the SPSS 24.0 statistical program, and since the data were normally distributed, parametric tests (t-test, ANOVA) were used in the significance analysis between variables. The LSD test was applied to determine which groups had significant differences, with the significance level (p) set at 0.05. A correlation analysis was conducted to determine the mutual relationship between variables. The findings showed that gender, department, faculty, place where the student spent most of their life, mother's educational level, father's educational level, closeness of family members, and self-perception of religiosity significantly affected students' religiosity levels. In contrast, gender and father's educational level were found to significantly influence students' superstition anxiety levels. The results indicated that students had a high level of religiosity, a moderate level of superstition anxiety, and a low positive relationship between students' religiosity and superstition anxiety levels.

Keywords: Superstitions, anxiety, religiosity, superstition and anxiety, superstition and religiosity.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
3. Literatür Değerlendirmesi: Batıl İnançlara Yönelik Yapılan Lisansüstü Çalışmalar	4
3.1. Nicel Araştırma Yöntemi ile Yapılan Tez Çalışmaları	6
3.2. Nitel Araştırma Yöntemi ile Yapılan Tez Çalışmaları	13
BİRİNCİ BÖLÜM	19
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	19
1.1. Batıl İnanç Nedir?	19
1.1.1. Batıl İnanç Kavramının Tarihi Seyri	22
1.1.2. Batıl İnançların Sınıflandırılması	25
1.1.3. Batıl İnançların Ortaya Çıkış Sebepleri.....	27
1.1.3.1. Batıl İnançların Oluşmasına Etki Eden Sosyolojik ve Psikolojik Nedenler	27
1.1.3.2. Eşya ve Olayların Mahiyetinin Bilinmemesi.....	29
1.1.3.3. Geleceği Öğrenme Arzusu.....	32
1.1.3.4. Korku ve Stres	33
1.1.3.5. Çaresizlik	34

1.1.3.6. Kutsallaştırmaların Yön Değiştirmesi	35
1.1.3.7. Güvenlik İhtiyacı	35
1.1.3.8. Başarıya Ulaşma ve Kendinden Emin Olma	36
1.1.3.9. Belirsizlik Duygusu	36
1.1.3.10. Sosyal Uyum İhtiyacı.....	36
1.1.3.11. Sorumluluğu Başka Şeylere Yükleme	37
1.1.3.12. Rüya ve Hayal Gücü	37
1.2. Batıl İnanç ve Kaygı İlişkisi.....	38
1.3. Kaygı Kavramı	39
1.4. Kaygının Batıl İnançlar Üzerindeki Etkisi	40
İKİNCİ BÖLÜM.....	44
YÖNTEM	44
2.1. Araştırmanın Deseni.....	44
2.2. Araştırmanın Sayıtları	44
2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	45
2.4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler	46
2.5. Araştırmanın Hipotezleri.....	47
2.6. Evren ve Örneklem	49
2.7. Veri Toplama Aracı.....	56
2.7.1. Kişisel Bilgi Formu	56
2.7.2. Dindarlık Ölçeği	56
2.7.3. Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	57
2.8. Verilerin Analizi.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	59
BULGULAR.....	59

3.1. Öğrencilerin Dindarlık ve Batıl İnanç Düzeyine İlişkin Bulgular	59
3.2. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular	68
3.3. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyleri, Dini Bilgi ve Dinin Kendisi İçin Önemlilik Durumuna Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular	94
3.4. Öğrencilerin Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	97
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	103
EKLER	112
EK 1 Veri Toplama Aracı	112
EK 2 Etik Kurul İzni	115

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	50
Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Yaşa Göre Dağılımı.....	50
Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı.....	51
Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Bölümüne Göre Dağılımı	51
Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Fakülteye Göre Dağılımı	52
Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Hayatının Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Dağılımı	53
Tablo 7. Üniversite Öğrencilerinin Ailesinin Ekonomik Tabakasına Göre Dağılımı	53
Tablo 8. Üniversite Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	54
Tablo 9. Üniversite Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	55
Tablo 10. Üniversite Öğrencilerinin Aile Üyelerine Yakınlık Durumuna Göre Dağılımı	55
Tablo 11. Üniversite Öğrencilerinin Anne ve Babasının Birbirine Olan Yakınlığına Göre Dağılımı	56
Tablo 12. Güvenirlilik Analizi	58
Tablo 13. Normallik Analizi.....	58
Tablo 14. Öğrencilerin Dindarlık ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımı	59
Tablo 15. Dindarlık Ölçeği İfadelerin Verilen Cevapların Dağılımı.....	60
Tablo 16. Batıl İnanç Kaygı Ölçeği İfadelerin Verilen Cevapların Dağılımı.....	64
Tablo 17. Öğrencilerin Dindarlık ve Batıl İnanç Düzeyleri	67
Tablo 18. Cinsiyete Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri.....	68
Tablo 19. Yaşa Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri.....	70
Tablo 20. Sınıfa Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri	72
Tablo 21. Bölüme Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri	74

Tablo 22. Fakülteye Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri	77
Tablo 23. Hayatın Çoğunun Geçtiği Yere Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri.....	79
Tablo 24. Ailenin Tabakasına Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri.....	82
Tablo 25. Anne Eğitim Durumuna Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri	85
Tablo 26. Baba Eğitim Durumuna Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri.....	88
Tablo 27. Aile Üyelerine Yakınlığa Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri ...	90
Tablo 28. Aile Üyelerinin Birbirine Yakınlığına Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri.....	92
Tablo 29. Kendini Dindar Olarak Görme Derecesine Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri	94
Tablo 30. Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyi Arasındaki Korelasyon Analizi	97

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Basım
CBÜ	: Manisa Celal Bayar Üniversitesi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
LSD	: Least Significant Difference
No	: Numara
Sa.	: Sayı
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
s.	: Sayfa
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Tarihin en eski çağlarından günümüze kadar, insanoğlunda kaygı ve inanma ihtiyacı hep var olmuştur. Kaygı, hem kişisel hem de toplumsal düzeyde belirsizlikler ve zorluklarla başa çıkma çabası olarak ortaya çıkmakta, bireyleri anlam arayışına yönlendirmektedir. Her insan topluluğu, kendi dünyasını kurma çabası içerisinde ve bu süreçte din, özel bir rol oynamaktadır.¹ Bu bağlamda, din ve batıl inançlar, bireylerin belirsizliklere karşı anlamlandırma çabalarının bir sonucu olarak kaygıyı hafifletme amacıyla başvurdukları mekanizmalardan biri olmuştur. Batıl inançlar, genellikle bireylerin yaşadıkları kaygıları ve korkuları kontrol etme veya açıklama arayışının bir ürünü olarak kendini göstermektedir.

Birçok toplumun yapısını oluşturan temel etkenlerden biri, hiç şüphesiz "din"dir. Din ve toplum ilişkisi, dinin özsel ve işlevsel yönleriyle birlikte, hem dinin topluma etkisi hem de toplumun dine etkisi açısından farklı boyutlara sahip bir etkileşim sürecini içermektedir.² Dindarlık da benzer şekilde, bireylerin varoluşsal kaygılarını yatıştırmak ve hayatlarının anlamını bulmak adına başvurdukları bir diğer önemli kaynak olmuştur. İnanç sistemleri, bireylere kaygılarıyla başa çıkabilme, ölüm ve hastalık gibi büyük korkuları yönetme konusunda bir güven sunarken, batıl inançlar ise daha irrasyonel ve bazen toplumsal normlardan sapmış açıklama biçimleriyle kaygıların giderilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Her iki olgu da, kaygı ile ilişki içinde şekillenen ve insanın belirsizliklere karşı verdiği farklı tepkiler olarak anlaşılabilir.

Dindarlık ve batıl inançlar arasındaki ilişki, yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Dindarlık, kaygıyı kontrol etmek ve anlamlandırmak için başvuru bir yol olurken, batıl inançlar ise daha çok bireysel kaygıların giderilmesi amacıyla başvuru bir diğer alternatif açıklama biçimidir. Dindarlık, toplumsal değerlerin ve normların pekiştirilmesinde önemli bir işlev görürken, batıl inançlar bazen bu normlarla çelişebilir. Ancak her iki olgu da kaygıyı hafifletme ve belirsizliği açıklama işlevini yerine getirir.

¹ Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. Ali Coşkun, İnsan Yayınları, 1993, s.29.

² Mustafa Özdemir, *Din-Birey ve Toplum İlişkisi Üzerine (Ünver Günay, Peter Berger, E.M.Hamdi Yazır Örneği)*, Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, C. IV, Sa.7, 2017, s.10.

Esasen, her din bir toplum içinde ortaya çıkar ve yayılır; bununla birlikte, din, kendine inananları bir araya getirerek, en azından manevi bir birlik oluşturan bir topluluk oluşturur.³ İnanç kavramı kadar eski sayabileceğimiz kavramlardan biri de hiç şüphesiz batıl inanç kavramıdır. Bu kavramın bir değer ifade edecek şekilde anlaşılması her ne kadar gelişen medeniyetin bir sonucu olsa da batıl inanç ve davranışların ortaya çıkması oldukça eskidir. Bu kavram ilkel çağlardan bu yana varlığını sürdürmüş ve bugün modern toplumlarda dahi kendisine geniş oranda yer bulabilmiştir.

Batıl inanç ya da davranışların genel bir tanımını yapmak kolay bir iş değildir. Nitekim literatürde de üzerinde ittifak edilen bir tanıma ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte birçok tanım içerisinde bazı öne çıkan unsurlar bulunmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak akıl ile bilimin ve kurumsallaşmış dinin ilkelerine ters düşen davranışları “batıl inanç” olarak tarif etmek daha makul gözükmemektedir.

Batıl inançların ortaya çıkmasında kültürün ve toplumun önemli bir yeri bulunmaktadır. Kolektif bir tasavvur olarak toplumda yer alan bu inanç ve davranışlar nesilden nesile aktarılmaktadır. Toplumsal guruplar içerisinde de etkileşim yoluyla batıl inanç aktarımı gerçekleşmektedir. Bu sebeple de batıl inançların toplumsal bir yönünün bulunduğu bir gerçektir. Bugün dünyanın her yerinde mevcut bulunan batıl inançlar olduğu gibi, belli bir kültüre ve topluma ya da belli bir kesime ait bulunan batıl inançlar da bulunmaktadır.

Batıl inançların ortaya çıkışında içinde bulunulan toplumun ve kültürün etkisi dışında, birtakım psiko-sosyolojik etkenlerin de önemli bir yeri vardır. Bilgisizlik, geleceği görme isteği, birtakım korku ve kaygılar, çaresizlik vb. sebeplerle insanların batıl davranışlara sarıldığı görülmektedir.

Genel olarak, modernleşme, geleneksel yaşam tarzından daha karmaşık, teknolojik açıdan ilerlemiş ve hızla değişen bir yaşam biçimine doğru bir yönelme olarak tanımlanabilir.⁴ Modern dönemle birlikte batıl inanç ve davranışların etkinliğinin azalacağı düşünülse de bunun tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Hatta modern çağın batıl inanışlar çağı olarak nitelendirildiği de görülmektedir. Modernleşme süreciyle birlikte

³ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2020, s. 255.

⁴ Yaşar Kaya, *Modernleşme*, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.0, Sa. 13, 1999, s. 448.

dini canlılığın azalacağına dair yapılan öngörüler gerçekleşmemiştir. Aksine, modern dünyada dinin hâlâ güçlü bir etkiye sahip olduğu ve toplumsal düzeyde önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir.⁵

İnsanların batıl inanç ya da davranış sergilemesinin en mühim sebeplerinden biri kaygıdır. Kaygı, belirsizlik ve kontrolsüzlük duygusunun arttığı durumlarda, bireylerin kendilerini güvende hissetme arayışıyla ilişkili olarak ortaya çıkar. Batıl inanç ve kaygı kavramı arasındaki ilişki, yapılan teorik ve ampirik araştırmalarla da ortaya konulmuştur. Bu çalışmalar neticesinde, insanlarda kaygı düzeyi arttıkça batıl inanç ve davranışlara başvurma oranının da arttığı gözlemlenmiştir. Kaygının artması, bireylerin dünya üzerindeki belirsizlikleri kontrol altına alma çabalarını güçlendirirken, batıl inançlar bu belirsizliklerle başa çıkma adına başvurulmuş bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle modern dünyanın getirdiği belirsizlik duygusu, insanların kaygı düzeylerini artırarak, onları daha fazla batıl inanç ve davranışlara yönlendirmiştir. Dindarlık da benzer şekilde, kaygıyı hafifletme ve belirsizliklere anlam verme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Dindar bireyler, yaşamın zorlukları ve varoluşsal kaygılarıyla başa çıkabilmek için dini inançları ve ritüelleri bir araç olarak kullanırken, batıl inançlar ise kaygıyı yatıştırma amacıyla başvurulmuş bir diğer çözüm yolu olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda batıl inançlar, kaygı ve dindarlık arasındaki ilişki, bireylerin belirsizliklere karşı verdikleri farklı tepkileri ve yaşamlarındaki güven arayışını yansıtan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde artan toplumsal ve bireysel kaygılar, dini inançların ve dindarlık düzeylerinin bireylerin yaşamlarında daha belirgin bir rol oynamasına yol açmakta, aynı zamanda batıl inançların yaygınlaşmasını da teşvik edebilmektedir. Bu da, kaygı ile dindarlık ve batıl inançlar arasındaki ilişkinin, sadece bireysel psikolojik durumlarla sınırlı kalmayıp toplumsal bir olgu olarak devam edeceğini ortaya koymaktadır. Tarih boyunca dini faaliyetlerin, insanın ihtiyaç ve arzularını tatmin ettiği gerçeği gözlemlenmiştir. Batıl inanç, kaygı ve dindarlık gibi değişkenler bağlamında

⁵ Ali Bayer, Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII, Sa. 16, 2010, s. 164.

incelendiğinde, bütün kültürlerde bir çeşit dini faaliyetlerin bulunması, kozmik emniyet ihtiyacının evrensel bir olgu olduğunu göstermektedir.⁶

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada batıl inanç, kaygı ve dindarlık kavramları arasındaki ilişkinin mahiyeti ortaya konulmaya çalışılmıştır. Batıl İnanç, Kaygı ve Dindarlık İlişkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi adlı akademik araştırmanın amacı, bireylerin batıl inançlara yönelimleri, kaygı düzeyleri ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkileri anlamak ve bu ilişkilerin belirli demografik ve psiko-sosyolojik değişkenler açısından nasıl şekillendiğini araştırmaktır. Araştırmada, batıl inançların genellikle belirsizlik, kaygı ve güvensizlik gibi psiko-sosyal faktörlerle nasıl etkileşime girdiği, ayrıca dindarlık düzeyinin bu süreçteki rolü ele alınmaktadır. Ayrıca, kaygının artışıyla birlikte bireylerin dini inançlara ve batıl inançlara nasıl başvurduğu ve bu inançların kaygıyı yönetmedeki işlevi incelenmektedir.

Bu araştırmanın önemi; batıl inançlar, kaygı ve dindarlık arasındaki ilişkileri kapsamlı bir şekilde analiz ederek bu üç kavramın toplumsal ve bireysel düzeyde nasıl etkileşime girdiğine dair yeni bir anlayış geliştirmeyi amaçlamasıdır. Batıl inançların, kaygıyı hafifletme ve belirsizlikleri anlamlandırma yolunda bireylerin başvurdukları psiko-sosyolojik araçlar olarak işlev gördüğü, aynı zamanda dindarlıkla bu ilişkiyi nasıl şekillendirdiği konularında literatüre katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu çalışma, bireylerin kaygılarını yönetme biçimlerinin kültürel, sosyo-ekonomik ve psiko-sosyolojik faktörlerle nasıl şekillendiğini ortaya koyarak toplumsal sağlık ve psikolojik iyilik hali alanında önemli bulgular sunmayı hedeflemektedir.

3. Literatür Değerlendirmesi: Batıl İnançlara Yönelik Yapılan Lisansüstü Çalışmalar

Batıl inançların toplumdaki yaygınlık derecesi birçok araştırmayla bilimsel açıdan da tespit edilmiştir. Bu davranışların toplum üzerindeki etkileri, batıl inançların ortaya çıkma sebepleri, batıl inançların ilişkili olduğu değişkenler ve günümüzde modern bir çağda yaşamamıza rağmen bu davranış ve inanışların halk arasında çok

⁶ Mehmet Aydın, “Din ve Toplum İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sa. 3, 1986, s.49.

fazla yaygın olması ülkemizde ve yurt dışında pek çok araştırmacı tarafından merak konusu olmuştur. Yaşadığımız çağda bir kısım araştırmacı tarafından bu şekildeki inanışların ortadan kalkacağı söylenmesine rağmen bilakis bu inanışların artış göstermesi, araştırmacıları bu alanda araştırma yapmaya itmiştir. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'ne kayıtlı verilere bakıldığında, ülkemizde de bu alanda otuz adet tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan 2 tanesi doktora, 28 tanesi ise yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmalar kullanılan yöntemlere göre incelendiğinde ise 16 tanesinin nicel, 14 tanesinin ise nitel bir çalışma olduğu görülmektedir. Yapılan tez incelemelerinde yöntemin çok önemli olduğuna dikkat çekmek gerekir. Araştırmacı tarafından tezin konusunun arz ettiği önemin mahiyeti kadar yöntemin de önemi büyüktür. Doğru bir yöntem ile yapılan araştırma, çalışılan konunun bilimsel bir çerçevede en sağlıklı şekilde sunulmasını sağlar. Doğru bir yöntemin seçilebilmesi için de çalışma yapılacak konunun ve araştırma sahasının iyi bir şekilde belirlenmesi gerekir. Bu hususlar dikkate alındığında doğru bir yöntem ortaya çıkabilecektir. Bundan dolayı yapılan bu çalışmanın bir bölümünde konuya ilişkin olarak yapılan çalışmaları ve yöntemleri analiz etmek, gerçekleştirilen bu çalışmanın doğru bir çerçeveye oturtulması ve bilimsel verilerden en doğru şekilde faydalanılabilmesi için oldukça önemlidir.

Yapılan incelemeler sonucunda batıl inançlarla ilgili olarak birçok alanda çalışma yapılmış olmasına rağmen ne yazık ki din sosyolojisi alanında böylesine önemli bir konu hakkında çalışma yapılmadığı görülmektedir. Her ne kadar din sosyolojisi Türkiye'de genç bir bilim dalı olsa da bu konuda çalışmaların sayıca fazla olması, batıl inançların farklı değişkenler açısından incelenmiş olması gerektiği kanaatindeyiz. Bu bölümde amaçlanan husus, din sosyolojisi alanında bilimsel bir araştırma öncesi tarama yaparak konunun araştırıldığı alanları ve ilişkili olduğu değişkenleri görmektir. Böylece tekrardan kaçınıp özgün ve orijinal bir çalışma yapılması temin edilmiş olacaktır.

Bilimsel bir araştırma öncesi konu seçiminde, çalışılan bilim alanının tanınması önemli bir noktadır. Bilim alanının tanınmasında en önemli yollardan biri de bu alanda yapılmış konuların tespit edilmesidir. Konuların tespiti araştırmacıya bu alanda yapılması gereken çalışmanın anahtarını sunmaktadır. Biz de bu bölümde batıl inançların önceki çalışmalardaki işlenişini detaylı bir şekilde inceleyerek batıl inanışları, ortaya çıkışında en önemli etkenlerden biri olan kaygı ve dindarlık kavramları ile

ilişkilendirerek çalışmamızı şekillendireceğiz. Böylece toplum hayatında önemli bir yer edinen batıl inançların insanlardaki vazgeçilmez duygu olan kaygı ve dindarlık ile ilişkisinin ne ölçüde olduğu sorusuna cevap aranacaktır.

3.1. Nicel Araştırma Yöntemi ile Yapılan Tez Çalışmaları

Özge Aydınlik tarafından 2024 yılında “Gebelikte batıl inançların yaşam kalitesi ve gebelik uyumuna etkisi” başlığıyla yapılan çalışma, bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Batıl inançların gebe kadınlar üzerinde etkisini incelemek ve yaşam kalitesini tespit etmek amacıyla çalışmada toplam 342 gebe belirlenmiştir. Çalışmanın türü ise tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte bir çalışmadır. Veriler, Tanıtıcı Özellikler Soru Formu, Prenatal Kendini Değerlendirme Ölçeği, Batıl İnanç Ölçeği ve SF-36 Yaşam Kalitesi Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın neticesinde gebelerin batıl inanç düzeyinin artışıyla birlikte gebeliğe uyumsuzluk düzeyinin de arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, Batıl İnanç Ölçeği puanındaki artış ile SF-36 Yaşam Kalitesi Ölçeği’nin enerji, ruhsal sağlık ve genel sağlık algısı alt boyutlarındaki puanların azaldığı tespit edilmiştir.⁷

Samat Nurbek Uulu tarafından “Futbol ve futsalcıların batıl inanç düzeylerinin incelenmesi” adıyla 2024 yılında bir yüksek lisans tez çalışması gerçekleştirilmiştir. Futbol ve futsalcıların batıl inanç düzeylerini inceleyen bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmada anket tekniği kullanılarak 283 erkek 148 kadın olmak üzere toplam 431 kişi oluşturmaktadır. Bu araştırmanın veri toplama aracı, "Kişisel Bilgi Formu" ve "Sporda Batıl İnanç Ölçeği" olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır. Anket, sekiz demografik ifadeden (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, spor branşı, lisanslı spor yılı, kardeş sayısı, medeni durum ve totem inancına sahip olma) meydana gelmektedir. Araştırmada, futbol ve futsal sporu yapan katılımcıların sporda batıl inanç düzeyleri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların cinsiyet, yaş, lisans yılı, totem inancı ve kardeş sayısı gibi değişkenlerde anlamlı farklılıklar bulunmuşken, spor branşı,

⁷ Özge Aydınlik, “Gebelikte batıl inançların yaşam kalitesi ve gebelik uyumuna etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Ana Bilim Dalı, 2024.

eğitim düzeyi ve medeni durum değişkenlerine göre ise anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.⁸

Sinan Solak tarafından 2023 yılında “Sporcularda batıl inanç, kendine güven ve rekabetçi yarışma kaygılarının incelenmesi” adıyla bir yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden korelasyon araştırma kullanılan bu çalışmanın katılımcıları 165 profesyonel futbol oyuncusudur. Araştırmanın ana amacı, profesyonel futbol oyuncularının batıl inanç ve davranışlarını, yarışma durumluk kaygı düzeylerini, durumluk ve sürekli sportif güvenlerini çeşitli değişkenler açısından incelemek ve aralarındaki ilişkiyi tespit etmektir. Araştırmanın sonucunda yapılan korelasyon analizi, oyuncuların batıl inanç ve davranışları ile kendine güvenleri ve sürekli sportif güvenleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koyarken; batıl inanç ve davranışlar ile oyuncuların yaşları, bilişsel kaygıları, bedensel kaygıları ve durumluk sportif güvenleri arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.⁹

Servet Kaya tarafından 2022 yılında “Yöneticilerin işyerinde dini ve batıl inançlarının karar alma tarzlarına etkilerinin örgütsel adalet algılarının düzenleyici rolü altında yerel yönetimlerde araştırılması” adlı bir doktora tezi hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, yöneticilerin işyerinde dini ve batıl inançlarının karar alma tarzları üzerindeki etkisini, örgütsel adalet algısının düzenleyici rolü çerçevesinde yerel yönetimler bağlamında incelemektir. Çalışma, kesitsel bir araştırma olarak tasarlanmış olup, 450 katılımcıya anket uygulanmıştır. Verilerin analizi, Smart-PLS ve SPSS istatistiksel paket programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, yöneticilerin işyerindeki dini ve batıl inançlarının, karar alma tarzları üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰

Ömercan Cirit tarafından “Takım sporu ve bireysel spor yapan sporcuların batıl inanç düzeylerinin başarı motivasyonuna olan etkisinin incelenmesi” adıyla 2021

⁸ Samat Nurbek Uulu, “Futbol ve futsalcıların batıl inanç düzeylerinin incelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2024.

⁹ Sinan Solak, “Sporcularda batıl inanç, kendine güven ve rekabetçi yarışma kaygılarının incelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2023.

¹⁰ Servet Kaya, “Yöneticilerin İşyerinde Dini ve Batıl İnançlarının Karar Alma Tarzlarına Etkilerinin Örgütsel Adalet Algılarının Düzenleyici Rolü Altında Yerel Yönetimlerde Araştırılması”, Doktora Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı (İşletme Bilim Dalı), 2022.

yılında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu araştırmanın amacı, takım sporu ve bireysel spor yapan sporcuların batıl inanç düzeylerinin başarı motivasyonu üzerindeki etkisini incelemektir. Tarama modeli kapsamında ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın temel odak noktası, sporda batıl inanç ve davranışları ile spora özgü başarı motivasyonu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Araştırma, 223 sporcuya anket uygulanarak gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler, SPSS 25.0 istatistiksel paket programı ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, sporda batıl inanç ve davranışları ile spora özgü başarı motivasyonu düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.¹¹

Büşra İnce tarafından 2021 yılında “12-18 yaş arası lisanslı sporcularda batıl inançların stresle baş edebilme becerilerinin incelenmesi” başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, 12-18 yaş arası lisanslı aktif sporcu ergenlerde batıl inanç sisteminin stresle baş etme becerileri üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma, nicel ve ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya, 18-21 yaş arası lisanslı 87 kadın ve 113 erkek olmak üzere toplam 200 sporcu katılmıştır. Sporculara sırasıyla "Algılanan Stres" ölçeği ve "Sporda Batıl İnanç ve Davranış" ölçeği uygulanmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda, Sporda Batıl İnanç ve Davranış Envanteri'nin toplam puanı ile bu ölçeğin tüm alt ölçekleri arasında ve Algılanan Stres Ölçeği toplam puanı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.¹²

Ayan Aghayeva tarafından “Batıl inançların tüketicilerin satın alma kararına etkisi üzerine bir araştırma (Azerbaycan ve Türkiye örneği)” başlığıyla 2019 yılında bir yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, batıl inançların tüketicilerin davranışları ve satın alma kararları üzerindeki etkilerini, demografik değişkenler ışığında incelemektir. Araştırmada, Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere iki ülke arasındaki batıl inanç düzeyleri karşılaştırılmıştır. Çalışmanın örneklemini, toplamda 416 katılımcıdan oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, sembollerin koruma gücüne

¹¹Ömercan Cirit, “*Takım Spor ve Bireysel Spor Yapan Sporcuların Batıl İnanç Düzeylerinin Başarı Motivasyonuna Olan Etkisinin İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Anabilim Dalı, 2021.

¹² Büşra İnce, “*12-18 Yaş Arası Lisanslı Sporcularda Batıl İnançların Stresle Baş Edebilme Becerilerinin İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, 2021.

inanç, burçlara inanç ve genel batıl inanç düzeylerinin Azerbaycan örnekleminde daha yüksek olduğu belirlenmiş, ancak batıl inançların satın alma davranışı üzerindeki etkisi açısından örneklemeler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.¹³

Nurten Taş tarafından “Tıp ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinde batıl inanç, dindarlık ve mutluluk ilişkisi” adıyla 2019 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin batıl inanç düzeylerini, sosyo-demografik ve kültürel değişkenler (yaş, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, aile gelir düzeyi, yaşanılan yer, öznel dindarlık algıları), dinî yönelim ve mutluluk açısından incelemektir. Araştırmada tarama yöntemi ve anket tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubunu, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat ve Tıp Fakülteleri'nden 1. ve 4. sınıf düzeyinde toplam 434 öğrenci oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında Batıl İnanç (Yeni Çağ İnançları) Ölçeği, Dinsel Eğilim Ölçeği ve Mutluluk Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin batıl inançlar ve bu inançların tüm boyutları, iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık eğilimleri ile öznel dindarlık algıları arasında ve mutluluk düzeyleri ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.¹⁴

Ayşen Çelik Gökkaya tarafından 2019 yılında “Gebelerin batıl inançlarının değerlendirilmesi” adlı bir yüksek lisans tez çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, gebelerin batıl inançlarının değerlendirilmesi amacıyla tanımlayıcı bir şekilde yapılmıştır. Araştırma, 350 gebe katılımcı ile yürütülmüştür. Veriler, Kişisel Bilgi Formu ve Batıl İnanç Ölçeği (BİÖ) kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, gebelerin Batıl İnanç Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamaları, batıl inanç düzeylerinin orta seviyede olduğunu göstermektedir. Gebelerin yaş, çalışma durumu, aile tipi, ekonomik durum ve gebelik sayısının Batıl İnanç Ölçeği puan ortalamalarını etkilemediği, ancak eğitim düzeyi ve yaşadıkları yerin puan ortalamalarını etkilediği belirlenmiştir.¹⁵

¹³ Ayan Aghayeva, “*Batıl İnançların Tüketicilerin Satın Alma Kararına Etkisi Üzerine Bir Araştırma (Azerbaycan ve Türkiye Örneği)*”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı, 2019.

¹⁴ Nurten Taş, “*Tıp ve İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Batıl İnanç, Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2019.

¹⁵ Ayşen Çelik Gökkaya, “*Gebelerin Batıl İnançlarının Değerlendirilmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Ana Bilim Dalı, 2019.

Rafet Fatih Çakmak tarafından “Profesyonel futbolcularda antrenman, müsabaka öncesi veya sırasındaki inanç, batıl inanç ve farklı davranış eğilimlerinin incelenmesi” adıyla 2019 yılında yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Bu araştırma, futbolcuların antrenman, müsabaka öncesi ve sırasında sergiledikleri inanç, batıl inanç ve farklı davranış eğilimlerinin türünü ve sıklığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini, Spor Toto 1. Lig ve TFF 2. Lig takımlarında yer alan 60 futbolcudan oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında, demografik bilgi formu ve Sporda Batıl İnanç ve Davranış Envanteri ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçları tatmin edici bulgular elde edilmesine rağmen, bu çalışmanın farklı araştırmacıların katkılarıyla alanda daha da geliştirilebileceği ve spor psikolojisi literatürüne, ayrıca spor ortamında yer alan tüm paydaşlara fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.¹⁶

Onur Kavi, 2019 yılında “İstanbul ili Anadolu Yakası futbol kulüplerinde oynayan profesyonel futbolcuların; Takıntı, batıl inanç ve düşünce kontrollerinin incelenmesi” adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Bu araştırmanın amacı, İstanbul İli Anadolu Yakasında bulunan profesyonel futbol kulüplerinde oynayan futbolcuların batıl inanç, takıntı ve düşünce kontrolü düzeylerini belirlemektir. Ayrıca, elde edilen bu sonuçların yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, kardeş sayısı, lisanslı futbol oynama süresi, profesyonel futbol oynama süresi, lig seviyesi ve uyuğu gibi demografik değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma, betimsel bir çalışma olarak tasarlanmış olup, İstanbul İli Avrupa Yakasındaki toplam yedi kulübe ulaşılmış ve 233 erkek futbolcuya ölçekler uygulanmıştır. Veri toplama araçları olarak "Kişisel Bilgi Formu", Barut (2008) tarafından Türkçeye uyarlanan Sporda Batıl İnanç ve Davranış Envanteri, Erol (1990) tarafından geçerlilik ve güvenilirliği sağlanan Maudsley Obsesif Kompulsif Ölçeği ve Yorulmaz ve Gençöz (2008) tarafından geçerlilik ve güvenilirliği yapılan Düşünceleri Kontrol Etme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, futbolcuların batıl inanç ve davranış envanterinde lig, totem ve uyuğu göre, düşünce kontrol ölçeğinde profesyonel futbol oynama süresi, lig ve uyuğu göre,

¹⁶ Rafet Fatih Çakmak, “Profesyonel Futbolcularda Antrenman, Müsabaka Öncesi veya Sırasındaki İnanç, Batıl İnanç ve Farklı Davranış Eğilimlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2019.

obsesif kompulsif bozukluk envanterinde ise profesyonel futbol oynama süresi, lig, totem ve uyruğa göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur.¹⁷

Muhammet İrfan Kurudirek tarafından “Buz hokeyi oyuncularında batıl inanç ve kaygı ilişkisinin incelenmesi” adıyla 2018 yılında bir doktora tezi hazırlanmıştır. Bu araştırma, Türkiye’de buz hokeyi oynayan sporcuların batıl inanç davranışları ve kaygı düzeylerini tespit ederek, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, betimsel bir çalışma olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, yaklaşık 650 kişilik evrenden rastgele seçilen takımlarda oynayan toplam 218 sporcu ile yapılmıştır. Veri toplama araçları olarak "Sporda Batıl İnanç ve Davranış Envanteri" ve "Kaygı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların batıl inanç davranışları ile durumluk kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, batıl inanç davranışları ile sürekli kaygı düzeyleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ters ilişki bulunmuştur.¹⁸

Ceyda Tunçel tarafından “Cinsiyet, meslek grubu, yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerinin, bireylerin batıl inançlara sahip olma düzeyleri üzerindeki etkileri” başlığıyla 2013 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu araştırmanın temel amacı, bilim ve teknolojinin geliştiği toplumlarda bireylerin batıl inançlara inanma düzeylerini cinsiyet, meslek grubu, yaş ve eğitim düzeyleri açısından incelemek ve bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmanın örnekleme, kartopu örnekleme yöntemiyle seçilen 113 kadın ve 97 erkek olmak üzere toplam 210 katılımcıdan oluşmaktadır. Veri toplama araçları, en az üniversite mezunu ve farklı meslek gruplarında çalışan katılımcılara uygulanmıştır. Araştırma kapsamında katılımcılara, Demografik Bilgi Formu ve Batıl İnançlar Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçları doğrultusunda, bireylerin batıl inançlara sahip olma düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu, ancak meslek, yaş ve eğitim düzeyleri ile

¹⁷ Onur Kavi, “İstanbul İli Anadolu Yakası Futbol Kulüplerinde Oynayan Profesyonel Futbolcuların; Takıntı, Batıl İnanç ve Düşünce Kontrollerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2019.

¹⁸ Muhammet İrfan Kurudirek, “Buz Hokeyi Oyuncularında Batıl İnanç ve Kaygı İlişkisinin İncelenmesi”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2018.

batıl inançlara sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir.¹⁹

İshak Yaşar tarafından hazırlanan “İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin öğrencilerin batıl inançları üzerindeki etkisi”, 2012 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu araştırma, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programındaki "Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar" konusunun, öğrencilerin batıl inançları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evreni, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Samsun ilinin İlkadım ilçesinde eğitim gören 50 ilköğretim okulundaki 7. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini, aynı ildeki 9 okulun 7. sınıf öğrencilerinden seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Anketi" ve "Batıl İnanç Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizi, toplam 777 öğrenciden 745'inin anket formunun SPSS programına dahil edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, her bir hipotez için ayrı ayrı değerlendirilmiş olup, genel bir değerlendirme yapıldığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrencilerin batıl inanç düzeylerini azalttığı gözlemlenmiştir.²⁰

Oğuz Özuslu tarafından hazırlanan “Türk toplumunda batıl inançların sömürüsü”, 2004 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu araştırmanın içeriği Yüksek Öğrenim Kurulu Ulusal Tez Merkezinin veri tabanında gizlenmiştir. Ancak özet kısmına bakıldığında çalışmanın tarama yöntemi ile yapıldığı ve konuya hakim olmak amacıyla anket düzenlendiği görülmektedir. Çalışmanın sonucunda batıl inanışların kaynağının dinin yanlış algılanması sonucu ortaya çıktığını ve bu gibi yönelişlerde cinsiyetin ve içinde yaşanan çevrenin etkisinin söz konusu olduğu görülmüştür.²¹

Adem Köse, “Batıl inançların fertler üzerindeki etkileri” adıyla 2003 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Bu çalışma, Ulusal Tez Merkezinde batıl inançlarla ilgili yapılan ilk tez çalışması olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın ilk tez

¹⁹ Ceyda Tunçel, “Cinsiyet, Meslek Grubu, Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin, Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, 2013.

²⁰ İshak Aşar, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Batıl İnançları Üzerindeki Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2012.

²¹ Oğuz Özuslu, “Türk toplumunda batıl inançların sömürüsü”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2004.

olma özelliği, araştırmamız için özel bir anlam taşımaktadır. Ancak, tezin veri tabanının gizli olması nedeniyle, tezi detaylı bir şekilde inceleme imkânı bulunmamaktadır. Yayınlanan özet kısmına dayanarak, çalışmada bireyler üzerindeki batıl inançların etkilerine odaklanılmıştır. Bu inançların, İslam'dan kaynaklanmadığı, aksine İslam'ın tam anlaşılmasında nedeniyle ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Araştırma, Yalova ilinin merkez mahallelerinde, farklı yaş ve meslek gruplarına yönelik anket uygulanarak gerçekleştirilmiş ve veri toplama süreci Çalışma Fevzi tekniği ile yapılmıştır. Sonuçlar doğrultusunda, İslam'ın özüne uygun olmayan bazı inanç ve uygulamaların bireyler üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmış ve dini ve milli kültürümüzün zenginliğinin halkın inanışlarını etkilediği gözlemlenmiştir.²²

3.2. Nitel Araştırma Yöntemi ile Yapılan Tez Çalışmaları

Ömer Biçer tarafından hazırlanan “Sünni Zazalarda batıl inançlar:Eğil bölgesi örneği”, 2024 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu tez, Kürtçe olarak yazılmış olup, araştırma Eğil bölgesine özgü folklorik gelenekler içerisinde yer alan batıl inançları ele almaktadır. Çalışmanın amacı, Zazaca konuşulan bölgenin folklorundan bir parça olan batıl inançları incelemektir. Araştırma metodolojisi olarak nitel veri toplama yöntemleri kullanılmış; yerel halkla yapılan görüşmeler, gözlemler ve derlenen sözlü hikayeler, batıl inançların pratiği ve saha araştırması kaynaklı veriler ışığında analiz edilmiştir. Sonuç olarak farklı kültürlerdeki inanç sistemlerinin toplumların günlük yaşamını, ritüellerini ve geleneklerini nasıl şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, dil ve kültür arasındaki ilişki, dilin toplumlar üzerindeki kültürel ve toplumsal etkisiyle birlikte ele alınmış ve dilsel çeşitliliğin korunmasına dair öneriler sunulmuştur.²³

Büşra Maden Demirkaynak tarafından hazırlanan “Batıl inanç nesnelerinin çağdaş seramik sanatında yorumlanması”, 2024 yılında yapılan yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu araştırmada, batıl inançların fayda sağladığı düşüncesine karşılık, batıl inançların bireylerin yaşamını olumsuz yönde etkileyebileceği durumlar üzerinde durulmuştur. Yapılan incelemeler doğrultusunda, pozitif bilimlerle çelişen batıl inançlar

²² Adem Köse, “*Batıl inançların fertler üzerindeki etkileri*”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2003.

²³ Ömer Biçer, “*Sünni Zazalarda batıl inançlar:Eğil bölgesi örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Kürt Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2024.

ve bu inançların oluşturduğu olumsuz etkiler ele alınmış; bunun yanı sıra bazı batıl inançların sembolü olarak görülen nesnelerin, farklı kültürlerde bireylerin davranışlarını nasıl etkilediği ve toplumdaki yerinin ne olduğu araştırılmıştır. Uygulamalar kapsamında, batıl inançlarla ilişkilendirilen nesneler seçilmiş, bu nesnelerin çağdaş seramik sanatına yansımaları değerlendirilmiş ve ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, batıl inançların etkilerinin yalnızca bireylerin yaşamında değil, aynı zamanda sanat alanında da kendini gösterdiği, bu sanat eseri raporunda yapılan araştırmalar ve uygulamalarla gözler önüne serilmiştir.²⁴

Amine Kızıl tarafından hazırlanan “Rus ve Türk kültüründe batıl inançlar”, 2024 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Rus ve Türk kültüründe batıl inancın tarihi seyri açıklanarak bu inanç sistemin kökeni açıklanmıştır. Devamında bu iki kültür karşılaştırılmış ve birbirinden nasıl etkilendikleri ortaya konarak benzerlikleri gösterilmiştir. Sonuç olarak, Rus ve Türk kültürlerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, bu iki farklı kültürün batıl inançları benzerlik ve farklılıklar açısından karşılaştırılmaya çalışılmıştır.²⁵

Berna Belhiz Ulu, “Naki Tezel Türk Masalları örneğinden türkülerdeki batıl inançlar üzerine bir inceleme” başlığıyla 2023 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Bu araştırmanın amacı, Anadolu kültüründe önemli bir yeri olan masallarda batıl inanç kavramının varlığını ortaya koymaktır. Konuyla ilgili literatür taraması yapılarak kaynak tarama yöntemiyle bilgiler toplanmış ve analiz edilmiştir. Masal derlemecisi ve araştırmacısı Naki Tezel'in *Türk Masalları* adıyla yayınladığı, içerisinde 54 masal bulunan eser, bu çalışmada temel kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmada, söz konusu 54 masal incelenmiş ve içeriklerinde yer alan batıl inançlar tespit edilerek tasnif edilmiştir. Ayrıca, türkülerde yer alan batıl inanç figürleri de ele alınarak sınıflandırılmıştır.²⁶

²⁴ Büşra Maden Demirkaynak, “*Batıl inanç nesnelerinin çağdaş seramik sanatında yorumlanması*”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Ana Sanat Dalı, 2024.

²⁵ Amine Kızıl, “*Rus ve Türk kültüründe batıl inançlar*”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2024.

²⁶ Berna Belhiz Ulu, “*Naki Tezel Türk Masalları örneğinden türkülerdeki batıl inançlar üzerine bir inceleme*”, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Musikisi Ana Sanat Dalı, 2023.

Nazire Taştan tarafından hazırlanan “Rus kültüründe batıl inançlar ve günlük hayata etkisi”, 2022 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmada batıl inanç kavramının Rus kültüründeki yeri incelenerek günümüzde hala günlük hayatta kullanıldığını göstermek amaçlanmıştır.²⁷

Hazal Develi tarafından hazırlanan “Modern toplumda batıl inançlar ve new age akımı”, 2019 yılında yapılan yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu araştırmada, günümüzde bireysel ve toplumsal düzeyde inanç kavramının, dini batıl inançlar (hurafeler) ve New Age inanışlarına doğru evrilen sürecinin temelindeki toplumsal etkenlerin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Araştırmacı, konuyu bütünsel ve yorumlayıcı bir perspektiften incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemini tercih etmiştir. Araştırma alanı olarak, farklı eğitim ve gelir düzeylerine sahip toplamda 20 kişi ile yüz yüze derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, literatür taraması, gözlem ve görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Çalışmanın sonucunda, New Age ve batıl inanç kavramlarının toplumsal işlevsellik açısından benzer olgular olduğu ve batıl inançların günümüz modern toplumlarında yeniden üretildiği tespit edilmiştir.²⁸

İşıl Yaman tarafından yapılan “Eflani ilçesinde bulunan 'Alkış-kargış ve batıl inançların' dil ve anlam yönünden incelenmesi” başlıklı çalışma, 2019 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu tez çalışmasında, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Eflani yöresinde yaşayan halkın geçmişten günümüze kadar kullandığı alkış, kargış ve beddua söylemleri, dilsel ve anlatımsal açıdan incelenmiştir. Araştırma, literatür taraması ve Eflani yöresindeki halk ile yapılan yüz yüze görüşmeler aracılığıyla gerçekleştirilen saha çalışması yöntemleriyle desteklenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, yöre halkının kullandığı alkış, kargış ve batıl inançların, belirli inanç değerlerine dayalı unsurlar içerdiği tespit edilmiştir. İncelenen söylemlerin tamamının, belirli bir ihtiyaçtan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Alkış ve kargışların, yaratıcıya yöneltilen bir tür

²⁷ Nazire Taştan, “Rus kültüründe batıl inançlar ve günlük hayata etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Ana Bilim Dalı, 2022.

²⁸ Hazal Develi, “Modern toplumda batıl inançlar ve new age akımı”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2019.

yalvarma biçimi olarak kullanıldığı, batıl inançların ise geçmişten günümüze somut nesnelere dayanmayan inanışlar olarak varlıklarını sürdürdüğü belirlenmiştir.²⁹

Gülnur Özer tarafından hazırlanan “Ortaçağ Avrupa’sının çehresini değiştiren batıl inançlar”, 2017 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Özellikle Ortaçağ Avrupa’sı, batıl inançlar açısından oldukça gizemli bir dönemi temsil etmektedir. Yapılan incelemelerde, dil ve din unsurlarındaki farklılıklara rağmen batıl inançların her toplumda bir şekilde var olduğu gözlemlenmektedir. Bu tezde, Ortaçağ Avrupa’sının kültürel farklılıklarını ortaya koyan batıl inançların mistik yönleri ele alınmıştır. Araştırma sürecinde doküman analizi yöntemi kullanılmış ve bilgi toplama aracı olarak dokümanlar ve arşiv kayıtlarına başvurulmuştur.³⁰

Danyal Apuhan tarafından 2015 yılında yapılan “Bingöl yöresindeki Zazaca masallarda batıl inançlar” başlıklı çalışma bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmanın amacı, Bingöl yöresine ait Zazaca masallarında bulunan batıl inançları incelemektir. Araştırma kapsamında, kaynaklardan elde edilen masallar ile büyüklerle yapılan birebir görüşmeler yoluyla derlenen masallar bir araya getirilerek batıl inanç unsurları tespit edilmiştir. Hem literatür taraması hem de saha çalışması ile elde edilen veriler, bu inançların masallar içerisindeki yeri ve işlevi üzerine odaklanmaktadır.³¹

Gülçin Çakır Özdemir tarafından hazırlanan “Toplumsal baskı ve batıl inançların kadın üzerindeki etkisinin Türk sineması kapsamında incelenmesi”, 2015 yılında yapılan yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu tezde, Türk sinemasındaki kadın karakterlerin maruz kaldığı psikolojik şiddet olgusuna dikkat çekilmek istenmiştir. Veri toplama aracı olarak gözlem yöntemi kullanılmıştır. Çeşitli Türk filmlerindeki kadın karakterlere dair örnekler verilerek, bu karakterlerin toplumdaki yeri ve Türk toplumunun yapısı ele

²⁹ Işıl Yaman, “Eflani ilçesinde bulunan 'Alkış-kargış ve batıl inançların' dil ve anlam yönünden incelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2019.

³⁰ Gülnur Özer, “Ortaçağ Avrupa’sının çehresini değiştiren batıl inançlar”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, 2017.

³¹ Danyal Apuhan, “Bingöl yöresindeki Zazaca masallarda batıl inançlar”, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Zaza Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2015.

alınmıştır. Ayrıca, kadının toplumda daha değerli bir konum elde etmesi için Türk sinemasının nasıl bir yol izlemesi gerektiği tartışılmıştır.³²

Burcu Meydan tarafından “Batıl inançların Çin toplum yaşamına etkisi” adıyla yapılan çalışma, 2013 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmanın amacı, Çin kültüründeki batıl inançları ve bu inançların toplum üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Ayrıca, Çin ve Anadolu kültürlerine ait batıl inançlar karşılaştırmalı olarak incelenmiş, her iki kültürdeki inanç sistemlerinin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmuştur. Çalışmada, Şamanizm kültüründeki batıl inançların da benzerlikleri ele alınarak, bu inanç sistemlerinin kültürel etkileri karşılaştırmalı bir perspektifle analiz edilmiştir.³³

Güliz Ulu tarafından hazırlanan “Batıl inançların Çin toplum yaşamına etkisi”, 2012 yılında yapılan yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmada Çin halkı üzerinde etkili olan batıl inanışlar ve bunların toplama etkisi incelenmiştir. Ayrıca Çin ve Anadolu kültüründeki batıl inanışlar karşılaştırılmalı olarak çalışılmıştır. Yapılan incelemeler sonucu Çin kültüründe batıl inanışların nesilden nesile bir gelenek olarak aktarıldığı gözlemlenmiştir. En son yapılan incelemelerde Anadolu kültüründeki Çin kültürüne benzer batıl inanışların İslamiyet öncesi Asya kökenli Türk dinlerinin etkisiyle günümüze kadar geldiği sonucuna ulaşılmıştır.³⁴

Yavuz Gözen tarafından hazırlanan “Karabük Demir Çelik Fabrikası'ndaki işçilerin batıl inançları”, 2006 yılında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Tezin veri tabanı gizlenmiş olduğundan tezin yöntemi hakkında sadece yayımlanan özet kısmından hareketle bilgi aktarımı sağlanmaktadır. Bu doğrultuda tezin nitel bir çalışma olup batıl inanışlar halk inanışları çerçevesinde incelenmiştir. Batıl inançlar, genellikle geçiş dönemlerinde uygulanan pratiklerdir. İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm gibi çeşitli önemli dönemler bulunmakta olup, bu dönemlere geçiş süreçleri "geçiş dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Her bir geçiş döneminde, bireyler, bu süreçlere

³² Gülçin Çakır Özdemir, “*Toplumsal baskı ve batıl inançların kadın üzerindeki etkisinin Türk sineması kapsamında incelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sinema Televizyon Ana Sanat Dalı, 2015.

³³ Burcu Meydan, “*Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, 2013.

³⁴ Güliz Ulu, “*Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, 2012.

uyum sağlamak amacıyla çeşitli inanç, davranış ve uygulamalarla hazırlık yaparlar. Karabük ve çevresinde, insan hayatının her aşamasına dair inanç ve uygulamalarda, eski Türk kültürü ile İslam kültürü iç içe geçmiş bir şekilde bulunduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, gelişen teknoloji ve Batı kültürünün etkisiyle modernleşme süreci de gözlemlenmektedir.³⁵

Yine Emel Koşar tarafından “Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında batıl inançlar” başlığıyla 2005 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarından hareketle yazarın batıl inançlara bakış açısı gösterilmektedir. Hüseyin Rahmi pozitivist anlayışa sahip olduğu için halkı da pozitivist bir anlayışa uygun olarak yönlendirmek ister. Batıl inanışları da bu düşüncesinin önündeki bir engel olarak görür. Batıl inanışlardan en çok etkilenenlerin ve bundan dolayı en çok istismar edilenlerin de yine kadınlar olduğunu belirtmiştir.³⁶

³⁵ Yavuz Gözen, “*Karabük Demir Çelik Fabrikası'ndaki işçilerin batıl inançları*”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2006.

³⁶ Emel Koşar, “*Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Batıl İnançlar*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2005.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Batıl İnanç Nedir?

Pek çoğumuz yaptığımız bazı davranışlarımızın bize şans getirdiğini veya uğursuzluk getirdiğini düşünürüz. Örneğin kara kedi görmenin uğursuzluk getirdiği düşüncesi veya insanların nazarından korunmak için nazar boncuğunun takılması gibi davranışlar sergilenmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan davranışlar, batıl inançların birkaç örneğinden biridir.

Batıl inanç kavramı bugün olduğu kadar, tarihin eski devirlerinden beri toplum hayatında önemli bir yer tutmuştur. Bu kavram Arapçada “hurafe” kelimesine tekabül eder. Arapçada bunamak manasına gelen “haref” kökünden türetilmiş olan hurafe, “akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatıcı söz” şeklinde tarif edilmektedir³⁷. Yine sözlükte “inanılmaz, uydurma, yalan hikâye ve rivâyet” olarak tanımlanmıştır³⁸. Aynı kavram Türkçede “batıl” sıfatı ve “inanç” isminin bir araya getirilmesiyle “batıl inanç” şeklinde kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu’nun Güncel Sözlüğüne bakıldığında, Arapça kökenli batıl sıfatı “inançlar bakımından gerçek olmayan; çürük, temelsiz, asılsız; boş, beyhude; geçersiz” şeklinde gösterilmiştir. Aynı sözlükte “batıl inanç” tamlamasının ise “Doğaüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere, kehanetlere aşırı derecede bağlı boş inanç, batıl itikat” şeklinde tarif edildiği görülmektedir. Bu şekliyle batıl inanç kavramı, “temeli ve doğruluğu olmayan inanç anlamına gelmektedir³⁹.” Kirman batıl inancı; “Herhangi bir dini gelenek içerisinde gerçek bir dayanağı olmadığı, dinin temel yapısına ve ilkelerine ters düştüğü halde dini bir emir veya yasakmış gibi kabul edilen, kutsallık ve bağlayıcılık atfedilen inançlar ve öğretilerdir”⁴⁰ şeklinde ifade etmektedir. Arslan ise ilmi ve akli gerçekliklere ve kurumsal dini prensiplere uymayan, diğer bir taraftan da halk inançlarının aksine doğrudan kutsalla ilişkili olmayan inanışları batıl inanç olarak

³⁷ Ali Murat Yel, “Hurafe”, DİA, C. 18, 1998, s. 381.

³⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 28. Bs., Aydın Kitabevi, Ankara, 2011, s. 439.

³⁹ A. Faruk Sinanoğlu, Asena Sinanoğlu, “21. Yüzyıl Malatya’sında Batıl İnançlar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sa. 31, 2012, s. 242.

⁴⁰ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Rağbet Yay., 2004, s. 34.

tarif etmiştir⁴¹. Alfred Lehmann’a göre batıl inanma; aslı esası olmayan ve belli bir dinle bağdaşmayıp doğanın belli bir zaman diliminde bilimsel telakkilerle çatışan zan ya da faraziye dir. Schmidt, mutlak inancın amaç ve hedefini aşan ve herhangi bir sebebe dayanmayan yanlış inanmaları batıl inanç olarak görmektedir. Wuttke ise eşyaya doğaüstü, insani davranışlara da insanüstü bir kuvvet atfedilmesini batıl inanç olarak nitelemiştir⁴². Warren batıl inancının tanımını “bilimsel açıdan yanlışlığı ispatlanmış olsa bile doğadaki olayları doğaüstü güçlere maletme eğilimi” şeklinde vermiştir. Maller ve Lunden ise “birbiriyle sebep sonuç ilişkisi olmayan fenomenler ve nesneler arasında böyle bir ilişkinin varlığını iddia etmek” şeklinde bir tanımlama yapmaktadır⁴³. Örnek’in batıl inanç tarifi ise şu şekildedir: “Korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren; geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantı benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren; bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği birtakım doğaüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar.”⁴⁴

Literatüre bakıldığı zaman batıl inanç kavramına yönelik birçok tanım göze çarpmaktadır. Bu kavramın genel kabul görmüş bir tanımını yapmak esasen zordur⁴⁵. Zira batıl inanç diye tarif edilecek davranışların kişilerde bıraktığı izlenim farklılaşmaktadır. Birine doğal görünen bir davranış bir başkasına batıl ve tuhaf olarak görünebilmektedir. Bir diğer yandan, batıl olarak tabir edilen davranış ve inançlar zaman ve mekana göre de değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla bu kavrama ilişkin yaklaşımların ve tariflerin sosyal, kültürel ve tarihi yönleri gözden kaçırılmamalıdır⁴⁶. Yapılan tanımlamaların ortak noktasına bakıldığında, bireyin kendisi için mantıklı ve işe yarar gördüğü bir şeyin, dışarıdan objektif bir şekilde bakıldığı zaman mantıksız ve yararsız davranışlar şeklinde görülmesi olarak göze çarpar. Batıl inançları hayatımızın her alanında bulabiliriz. Yeme-içme, giyinme, üzerimizde ve yanımızda bize şans

⁴¹ Mustafa Arslan, Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 2, Sa. 6, 2004, s. 10.

⁴² Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Bütünsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 19.

⁴³ İnci Ayhan, Ferhat Yazar, “Batıl İnançların Psikolojisi”, *Pivolka*, Sa. 17, 2005, s. 16.

⁴⁴ Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971, s. 42.

⁴⁵ Jeffrey Rudski, “What Does a “Superstitious” Person Believe? Impressions of Participants”, *The Journal of General Psychology*, 130(4), 2003, s. 431.

⁴⁶ Ali Köse, Ali Ayten, “Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Analiz”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX, Sa. 3, 2009, s. 49.

getirdiğini düşündüğümüz nesneler ya da önceden bize ait olan nesnelere anlam yükleme olmak üzere birçok şekilde karşımıza çıkabilir. Örneğin insanlar kendisi için önemli olan bir sınava girmeden önce okumuş şekerleri tüketildiği görülmektedir. Her ne kadar bilimin egemen olduğu bir zaman diliminde yaşasak da bu dönemin aynı zamanda bir “batıl inanç çağı”⁴⁷ olduğunu da unutmamak gerekir.

Bazı kavramların batıl inanç yerine kullanıldığı görülür. Fakat gerçekte bu kavramların manası farklıdır. Bu kavramlardan biri olan “halk inancı”, esas itibarıyla batıl inançtan farklıdır. Mensching göre halk inancı, organize bir dinin bünyesindeki ilkel inanışları ifade eder. Oysa batıl inanç kutsal bir karakterde olmayıp sekülerleştirilmiştir⁴⁸.

Batıl inanç yerine kullanılan bir diğer kavram “okültizm”dir. Okültizmde de batıl inançta olduğu gibi büyüsel bir yön bulursa da burada temel gaye bazı gizemli bilgilere sahip olup bilinmeyenler dünyasını anlamaya çalışmaktır. Ruhçu elite ait olan bu bilginin elde edilmesi zordur. Oysa batıl inanç elit bir kesimden ziyade halka inmiş bir inanç olup ortak bir kullanıma sahip olmuştur. Dolayısıyla okültizm her ne kadar bazı batıl inançları bünyesinde barındırsa da gerçekte batıl inanç ile özdeş bir kavram olarak görülemez⁴⁹.

Son yıllarda bilimsel çalışmalarda kullanılan “paranormal inanç”, “irrasyonel inanç” gibi kavramlar da batıl inanç yerine kullanılan kavramlardan değildir. Bu kavramlar batıl inancı da içerisinde barındırmakla birlikte, batıl inançtan daha geniş bir içeriğe sahiptir⁵⁰.

Batıl inanç kavramına eleştirel yönden bakılabilir. Zira “batıl inanç” kavramına bakıldığında, bu kavramın batılın zıddı olarak batıl olmayanı gerektirdiği ifade edilebilir. Bu durumda ortada objektiflikten uzak ve değer yüklü bir ifade bulunduğu ileri sürülmüştür⁵¹. Bir davranışın batıl olarak nitelendirilmesi sosyolojik olarak

⁴⁷ William Sims Bainbridge, Rodney Stark, “Superstitions: Old and New”, *The Skeptical Inquirer: Journal of the Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal*, Vol. IV, No:4, 1980, s. 18.

⁴⁸ Arslan, a.g.m., s. 9.

⁴⁹ Arslan, a.g.m., s. 9.

⁵⁰ Arslan, a.g.m., s. 10.

⁵¹ Halil Saim Parlador, Devrim Özkan, “Sosyal Bilimlerde Paranormal İnançlara Dair Çalışmalar: Sekülerleşme ve İnanç İkileminde Modern Birey Ve Toplum”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, Sa. 1, 2015, s. 178.

mümkün olsa da psikolojik açıdan aynı şeyi söylemek mümkün olamamaktadır. Çünkü psikolojik açıdan bir davranış boş, mantıksız ya da batıl olarak nitelendirilemez. Kişilerin çevreye uyum sağlamasında ve kişiliğin sürdürülmesinde tüm inançlar belirli bir fonksiyonu yerine getirirler⁵².

“Batıl inanç” kavramını ve bu kavrama ilişkin tanımlamaları Tanyu da eleştirel süzgeçten geçirmiştir. Tanyu özellikle batıl inanç olarak tabir edilen davranışların bu şekilde tarif edilmesinin ölçüsünün ne olduğu sorusu üzerinde durmuştur. Ona göre *“Manevi halk inançlarının mahiyeti ilmi ve muteber, geçerli dini esaslara göre, incelenmeden, ölçülmeden onu batıl inanç veya boş inanç, hurafe olarak görmek, ilmi ve yaşayan manevi ölçüye göre bir yargı sayılabilir mi? Elbette niçin, neden boş inanç sayılması gerektiğinin isbatı lazımdır. Bunun isbatı neyle mümkün olabilir, bunun ölçüsü ne olmak gerekir?”* Tanyu’ya göre bu hususta iki ölçü mevcuttur. Birincisi bir yurtta geçerli olan hakim din; ikinci ise çağdaş bilim, bilimin yeni verileri ve akıldır. Böylelikle Tanyu, bilimin ve geçerli dinin reddettiği şeylerin batıl inanç olarak nitelendirilmesi fikrini doğru bulmaktadır⁵³.

Batıl inançlarda daha çok olumsuz bir anlam mevcut bulunur. Wiseman ve Watta’a göre batıl inançlarla alakalı yapılan çalışmaların tamamına yakınında “paranormal inanç ölçeği” kullanılmış ve dolayısıyla bu çalışmalar olumsuz batıl inançları ölçücü bir role bürünmüştür. Halbuki “olumlu” manada çağrışım yapan kimi batıl davranışlar da mevcuttur. Mesela şans getirdiği düşüncesiyle bir takının taşınması bu niteliktedir. Bu şekildeki “olumlu” batıl inançların, olumsuz olan inançlardan daha farklı bir psikolojik işlev görmesi mümkündür⁵⁴.

1.1.1. Batıl İnanç Kavramının Tarihi Seyri

Batıl inancın tarihini, insanlığın ilk tarihine kadar dayandırabiliriz. İlk insandan itibaren inanma ihtiyacı hep var olmuştur. Ancak bu inanma ihtiyacının yanında ilk çağlarda belirsizlik duygusu hâkimdi ve insanlar doğayı anlamaya ve anlamlandırmaya

⁵² Mustafa Doğan, *“Halk Arasında Batıl Olarak Nitelendirilen ve Kutsal Mekanlarda Uygulanan İnanç ve Davranışların Sosyal Psikolojik Açıdan İncelenmesi”*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2006, s. 3.

⁵³ Hikmet Tanyu, “Dinî Folklor veya Dinî-Manevî Halk İnançlarının Çeşit Ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma-I”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 21, Sa. 1, 1973, s. 125-130.

⁵⁴ Richard Wiseman, Caroline Watt, “Batıl İnançları Ölçmek: Şanslı Takılar Neden Önemsenir?”, Çev. Ayşe Burcu Gören, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, Sa. 1, 2015, s. 150-151.

çalışıyordu. Ancak doğayı ve yaşadığı çevreyi günümüzdeki gibi takip edemediğinden bunu anlamlandıramıyordu. Bu durum da insanlarda korku ve kaygı gibi durumların ortaya çıkmasına sebebiyet veriyordu. Özellikle henüz teknolojinin gelişmediği bu çağda gece çöken karanlık insanları savunmasız bırakıyor, bu da insanlarda korkuya yol açıyordu. Ortaya çıkan bu belirsizlik durumu ve onun ortaya çıkardığı korku ve kaygı durumu insanları bir takım totemleri ve yanlış inançları ortaya çıkardı. “Sonrasında insan pek çok canlı ve cansız varlığı totem haline getirip onlara tapmış, bunu yaparken de bahsedilen sebepler doğrultusunda bir takım ritüelistik davranışlar geliştirmişlerdir. İnsanın kültürel ve genetik kodlarına yüzyıllar boyunca işlenen bu ritüelistik davranışlar bazı araştırmacılar ve filozoflar tarafından batıl inançların ilk öncülleri olarak değerlendirilmektedir.”⁵⁵

Tarihin her döneminde batıl inançlara rastlamak mümkündür⁵⁶. Ayrıca “Bâtıl inanç diye bilinen kimi inançlar kendi dönemlerinde bâtil kabul olarak kabul edilmezken zamanla dönüşüme uğramış haliyle karşımıza çıkarlar. Örneğin kapı eşiğinde durmanın uğursuzluk getireceği şeklindeki inanç, aslında tarikat kültüründe eşiğin kutsal sayılmasından dolayıdır.”⁵⁷ Bu tür inançlar, toplumsal yapının dinamiklerine bağlı olarak, kaygı, dindarlık ve toplumsal normlar arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardımcı olabilmektedir.

Sosyolojinin toplumsal işlevi kapsamında, Emile Durkheim’in totemcilik üzerine yaptığı çalışmalar, toplumların inanç ve ritüelleriyle ilişkisini anlamada önemli bir perspektif sunar. Durkheim, toplumların inançlarını ve ritüellerini sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal yapıyı bütün olarak oluşturan semboller, ritüeller ve normlarla bağlantılı olarak inceler. Bu bağlamda, semboller ve ritüeller, insan eylemi ve toplumsal yapı açısından zorunludur, çünkü toplumsallığın temeli, bu unsurların varlığına dayanır.⁵⁸ Dolayısıyla bir toplumun batıl inançları ya da kutsal saydığı nesneler, aslında toplumsal düzenin korunmasında ve grup kimliğinin pekiştirilmesinde işlevsel bir rol oynar. Kapı eşiği örneğinde olduğu gibi, zamanla dönüşen ve batıl olarak kabul edilen

⁵⁵ İnce, a. g. e., s. 7.

⁵⁶ İsmail Lütfi Çakan, *Hurafeler ve Batıl İnanışlar*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981, s. 12.

⁵⁷ Ali Köse, Ali Ayten, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 9, Sa. 2, 2009, s. 46-47.

⁵⁸ Köksal Alver, “Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, Sa. 21, 2011, s. 206.

inançlar, aslında başlangıçta toplumsal bir anlam taşır ve toplumsal düzenin sürdürülmesinde önemli bir yer tutar.

Durkheim'in "totem" kavramı, bir topluluğun kendisini temsil eden, o topluluğun sembolü haline gelen bir nesne ya da hayvanı ifade eder. Totem, aynı zamanda toplumu bir arada tutan ve ona ait bireyleri bir araya getiren bir anlam taşır. Durkheim, totemizmi bir din sistemi olarak ele almış⁵⁹ ve bu bağlamda toplumsal normlar, inançlar ve ritüellerin, totem etrafında şekillendiğini vurgulamıştır. Totem, toplumsal birlikteliği pekiştiren ve kolektif bilinci güçlendiren bir işlevi yerine getirir. Kapı eşiğinde durmanın uğursuzluk getireceği inancı da, aslında bir sınır ya da geçiş noktasının sembolü olarak görülmeli ve toplumsal yapının, bireylerin toplumsal kimliklerini oluşturma ve koruma işlevini yerine getiren bir mekanizma olarak değerlendirilmelidir.

Bu çerçevede, batıl inançların ve ritüellerin toplumsal işlevselliği, kaygı ve dindarlık arasındaki ilişkinin de anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Kaygı, bireylerin toplumsal normlara uyum sağlama ve bu normlarla çatışmama çabasıyla ilişkili bir duygu durumudur. Batıl inançlar, bu kaygıyı hafifletmek amacıyla bir tür güvence işlevi görebilir. Dindarlık ise, toplumsal normlarla uyumlu bir yaşam sürme arayışının bir sonucu olarak, bireylerin içsel huzuru sağlama ve toplumsal aidiyet hislerini güçlendirme amacını taşır. Bu bağlamda, batıl inançlar, sadece bireysel kaygıyı azaltan unsurlar değil, aynı zamanda toplumsal düzeni pekiştiren ve bireylerin dindarlık bağlamında bir arada yaşamalarını sağlayan işlevsel öğelerdir.

Batıl inançların sürekliliğini sağlayan en büyük etken kişinin kendisine fayda sağladığını düşünmesidir. Kişi batıl inanç davranışlarının kendisine fayda verdiğini düşündüğü sürece, akli ilkelerine ters düştüğünü bilse de bunu yapmaya devam etmektedir. Görüyoruz ki insanların bilmediklerini anlamlandırma çabaları, güvende olmak istemeleri, kaygı ve korku var olduğu sürece batıl inançlar da hayatımızda var olmaya devam edecektir.

Batıl inanç niteliğindeki davranışların tarihi çok eskilere dayansa da bu kavramın değer içeren bir ifade niteliğinde kullanılması, gelişen medeniyet neticesinde

⁵⁹ Hikmet Tanyu, "Totem Totemizm Ve Tabu Üzerine Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 26, Sa. 1-4, 1983, s. 160-161.

olmuştur. Kurumsallığını tamamlamış dinlerde mevcut bulunan ilkelerin yerel kültür ve inançlarla etkileşimi ve inanç şekillerindeki farklılık batıl inanç kavramının oluşuna tesir etmiştir⁶⁰. Bilimsel gelişmeler ve dinler, batıl inancın sınırlarını netleştirirken, bu iki kurum kendilerine uymayan inançları batıl inanç olarak tanımlar. Bilimsel bakış açısı, doğa ve evrenle ilgili açıklamalar getirirken, din ise manevi, ahlaki ve varoluşsal soruları yanıtlar. Bu iki kurumsal yapı, toplumsal düzeni ve bireylerin inançlarını belirlerken, kendi öğretilerine, normlarına ve evreni algılayış biçimlerine uymayan inançları batıl inanç olarak nitelendirir. Bu bağlamda, batıl inançların tanımı zamanla değişir ve toplumsal yapılar büyüdükçe, güçlendikçe, bu iki kurum kendilerine uymayan inançları daha belirgin bir şekilde dışlar. Toplumlar geliştikçe, bilimsel ve dini normlar daha fazla yerleşir ve toplumsal normlar dışındaki inançlar, batıl inanç olarak kabul edilmeye başlar. Bu kavramın ortaya çıkışı belli bir ilerleme gerektirdiği için de henüz kurumsallaşmamış halk inançlarına sahip ilkel topluluk dinlerinde batıl inançların varlığı düşünülemez⁶¹.

Bu durum, batıl inanç, kaygı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi de etkiler. Kaygı, bireylerin belirsizlik karşısında güven arayışı ve sosyal kabul görme çabasıyla ilişkilidir. Bilim ve dinin büyümesiyle birlikte, bireyler toplumsal normlara uyum sağlama, bireysel ve toplumsal kaygılardan kaçınma amacı güder. Bu normlara uymayan inançlar, toplumda kabul görmediği için bireylerde kaygı yaratabilir. Din ve bilim, toplumsal düzeni sağlarken, aynı zamanda bireylerin dindarlık seviyeleri ve inanç biçimleri de bu toplumsal düzenin bir yansımasıdır. Dindarlık, bir bakıma, toplumun kabul ettiği normlarla uyumlu olma çabasıdır ve bireylerin kaygılarını azaltan bir işlevi vardır. Bu yüzden, bilimsel ve dini kurumlar güçlendikçe, batıl inançların tanımı daha da şekillenir ve bireylerin toplumsal normlarla uyumlu olmayan inançlara karşı kaygıları artar. Bu kaygılar, bireylerin dindarlık düzeylerini etkiler ve toplumların inanç sistemlerinin evrimini şekillendirir.

1.1.2. Batıl İnançların Sınıflandırılması

Arslan, batıl inançların kültürel özelliğinden yola çıkarak üçlü bir tipolojinin yapılabileceğini ifade eder. Buna göre batıl inançlar şu şekilde tasnif edilebilir;

⁶⁰ Arslan, a.g.m., s. 8.

⁶¹ Yel, a. g. e., s. 381.

- a) Her kültürde yaygın bir şekilde bulunabilen, evrenselleşmiş batıl inançlar.
- b) Belli bir kültüre has olan batıl inançlar.
- c) Belli bir grup ya da kesime ait olan batıl inançlar⁶².

Batıl inanç kavramı, bugüne kadar yapılan çalışmalarda farklı şekillerde kategorize edilmiştir. Bu kavram; kaynağına, muhtevasına ve hedefine göre üç kategoride ele alınabilir. Jahoda, kaynak itibariyle batıl inançları şu dört başlıkta ele almıştır:

a) Bir kozmolojik anlayış ya da tutarlı bir dünya görüşünün uzantısı niteliğinde olanlar. Şeytan ya da cin inancına dayalı olanlar bu kategoridedir.

b) Sosyal olarak paylaşılanlar: Mesela kara kedinin görülmesini şanssızlıkla ilişkilendirme ya da sayılara bağlı kehanetler.

c) Kişilerin yaşadığı tabiatüstü tecrübeler.

d) Şahsi nitelikte olanlar. Kişilerin şanslı bir sayı veya nesneye inanması gibi⁶³.

Muhtevasına göre batıl inançların şu dört sınıfta ele alındığı görülmektedir:

a) Kişilerin hayatlarındaki önemli olaylarla bağlantılı batıl inançlar. Göbek kordonunun gömüldüğü yerde yaşanılacağı inancı örnek olarak gösterilebilir.

b) Günlük işlerle alakalı batıl inançlar. İki bayram arasında düğün yapmanın uğursuz görülmesi gibi.

c) Hayvanlarla alakalı batıl inançlar. Kara kedi görmenin bela getireceğine inanılması vs.

d) Din alanına ilişkin batıl inançlar. Ölüden medet umma ve cinlerle alakalı inançlar bu kapsamda değerlendirilebilir⁶⁴.

Hedefleri bakımından batıl inançlar şu şekilde iki kısma ayrılabilir:

a) Kişinin başına geleceğini düşündüğü tehlike ve kötülöklere karşı ortaya çıkanlar.

⁶² Arslan, a.g.e., s. 11.

⁶³ Gustav Jahoda, *The Psychology of Superstition*, Penguin Books, Victoria 1970, s. 10-16'dan aktaran: Köse, Ayten, "Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz", s. 51.

⁶⁴ Köse, Ayten, a. g. m., s. 51.

b) Gerçekleşmesi ümit edilen şeylere ilişkin ortaya çıkanlar.

1.1.3. Batıl İnançların Ortaya Çıkış Sebepleri

1.1.3.1. Batıl İnançların Oluşmasına Etki Eden Sosyolojik ve Psikolojik Nedenler

Batıl inançların oluşmasına tesir eden birçok sebepten bahsedilebilir. Bu noktada kültürel, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik birtakım sebepler kişilerde batıl inançların oluşumuna etki edebilmektedir. Bu etkenlerden özellikle kültürel etkenler üzerinde durmak gerekir.

Batıl inançların toplumsal bir yönünün bulunduğunu belirtmek gerekir. Şahsi ihtiyaçların temin edilmesi ve özellikle kişilerin özel hayatlarına dair bilim dışı birçok cevabı batıl inançlarda bulması bir vakıadır. Şahsi ihtiyaçlar toplumsal ihtiyaçlardan bağımsızmış gibi görünse de toplumsal ihtiyaçların tatmin edilmesi, kişi için de büyük bir ehemmiyet arz eder. Böylece kişilerin kendi kafalarında tasarladıkları şeylerle kültürel unsurları bir araya getirerek kimi ritüellere dönüştürmesi, batıl inançlara toplumsal bir yön kazandırmaktadır⁶⁵.

Belli bir kültürel ortamda ortaya çıkan inançlar; aile, kardeşlik ya da arkadaşlık gibi dar grup ya da toplumsal organizasyonlarda gelişirler. Kültürün oluşturduğu dil veya diğer kavramlarla somutlaşan sembol, kurum ya da organizasyonlar vasıtasıyla da nesilden nesile, kültürden kültüre aktarılırlar. Bu şekilde hayatta kalabilen inançlar toplumsal unsurlardan az ya da çok etkilenirler⁶⁶. Batıl inanç ile kültür ya da toplum arasındaki bağ bu şekilde kendini göstermiş olmaktadır. Öyle ki batıl inanç olarak tabir edilen davranışların dahi toplumsal sistem içerisinde açık ya da gizli bir fonksiyonları mevcuttur⁶⁷.

Toplumda kolektif tasavvur olarak yaşayan batıl inançlar, yaygınlıklarını nesilden nesile telkin ve taklit yoluyla sürdürürler⁶⁸. Her ne kadar akli ve dini prensiplerle uyuşmasalar da batıl inançların varlığı, insanın akılcı olmayan bir varlık

⁶⁵ Ayhan, Yazar, a. g. m., s. 19.

⁶⁶ Mustafa Arslan, *Paranormalizm ve Din, İstanbul*, Bilsam Yayınları, 2011, s. 24.

⁶⁷ Arslan, *Paranormalizm ve Din*, s. 25.; Mustafa Arslan, "Kültürel Bağlamda Din", *Dinbilim Akademik Araştırma Dergisi*, C. IV, Sa. 1, 2004, s. 200.

⁶⁸ IU. V. Saenko, "The Superstitions of Today's College Students", *Russian Education & Society*, 47(12), 2005, s. 77.

olduğu şeklinde yorumlanamaz. Zira bu inançlar sürekli bir bilişsel organizasyon olup kendi içinde ahenkli ve mantıklı bir yapı teşkil ederler. Başlangıçta mevcut bulunabilecek zıtlıklar zamanla aklileştirme sürecinden geçerek akla yatkın hale sokulurlar⁶⁹.

Kültürel faktörler, batıl inançların ortaya çıkmasındaki gerekli olguları temin eden faktörlerdir. Kişinin üyesi olduğu toplum ve kültür, onun inançlarının ve tutumlarının oluşmasında oldukça önemli bir rol üstlenir⁷⁰. Yapılan birçok deneysel çalışmada da kültürün batıl inançlar üzerindeki etkisi ortaya konulmuş ve bu husus teorik düşüncelerle de desteklenmiştir⁷¹.

Çocukluktan itibaren bir bireyin aile üyeleri ve diğer yakın unsurlarla etkileşim içinde bulunduğu bir hakikattir. Çocuk gelişiminde en önemli süreçlerden biri olan “toplumsallaşma” sürecinde çocuklar, belli bir grubun üyesi haline gelip grubun diğer üyelerinin değerlerini, inançlarını ve davranışlarını kazanmaktadır. Bu süreç esasen doğumdan başlayıp hayat boyu devam eden bir süreç olsa da etkilediği davranışların çoğu ilk çocukluk döneminde belirginleşir. Baumbrind bu süreci şu şekilde ifade eder:

“Toplumsallaşma, bireylerin çevreyle karşılıklı etkileşim içinde ne iseler o hale geldikleri, yetişkinlerce başlatılan bir süreçtir; küçük çocuklar için kritik çevresel bağlam, toplumsal olarak yararlı ve kişisel olarak doyurucu tutumlar ve eylemler biçiminde kendini gösterebilen gizil güçleri önemli yollardan sınırlayacak ya da genişletecek olan ailedir.”⁷²

İnsanların tutum ve davranışları, başkasının da tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Bir topluluğa bakıldığında insanların hem birbirlerinden çok farklı hem de birbirlerine oldukça benzer olabilmektedir. Kişinin sahip olduğu tüm tutum ve davranışlar ona özgü olup tüm insanlarda aynen görülmez. Bu noktada gerek aile içinde gerekse de aile dışında bir şekilde birbiriyle etkileşimde bulunan insanların tutum ve davranışları birbirinden oldukça farklı olabilmektedir. Fakat tüm bu farklılara rağmen bir toplumda yaşayan insanların davranışları çoğu zaman benzer niteliktedir. Aynı ülkede

⁶⁹ Arslan, a. g. m., s. 10.

⁷⁰ Afreen Faiza, “Social and Psychological Factors for Superstition: A Brief Literature Review”, *International Journal of Advance Study and Research Work*, Vol. 1, No:5, 2018, s. 3.

⁷¹ David Krech, Richard S. Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, Çev. Erol Güngör, 3. Bs., İstanbul, Ötüken Yayınları, 1980, s. 265.

⁷² Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 5. Bs., Çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur, Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s. 297-298.

yaşayan insanlar çoğunlukla aynı dile ve dine mensup olup benzer tutum ve inançlara sahiptir ve olaylara benzer tepkiler vermektedir. Bu benzer davranış özelliklerini göstermenin temelinde “sosyal etki olayı” yatmaktadır⁷³. Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, sosyal etki unsurunun davranış kazanmadaki etkisini şu şekilde izah etmektedir:

“Sosyal etki sonucu meydana gelen gruba uyma davranışı, kişilerin benzerliğini ve dolayısıyla sosyal davranış düzenliliğini yaratır. Sosyal davranışın düzenli olması sonucu da, bireyler başkalarının davranışını önceden tahmin edebilirler ve kendi davranışlarını ona göre ayarlayabilirler. Bu durum da sosyal etkileşimin genellikle çatışmasız ve ahenkli olmasını sağlar.”⁷⁴

Kültürün davranışlar üzerinde önemli bir etkisi bulunsa da bir çevrede yaşayan insanların yeknesak davranışlar edindiğini söyleyemeyiz. Bunun sebebi idrakın seçici olması ve bilişsel organizasyonun esas itibarıyla kişilerin ihtiyaçlarıyla sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Böylece kişilerdeki tutum ve davranışlar, onun ihtiyaçlarına göre seçiciliğiyle oluşur. İnanç ve tutumların bu şekilde seçici bir biçimde oluşmaları, kültürün tutum ve davranışlar üzerindeki tesirini sayı, tür ve içerik bakımından sınırlandırır⁷⁵.

Kültürün batıl inançlara ilişkin boyutunu ana hatlarıyla ele aldıktan sonra, batıl inançların oluşmasına etki eden diğer psiko-sosyolojik unsurlardan da bahsetmek gerekir. Bu konuya ilişkin olarak Köse ve Ayten, yapmış oldukları çalışmada batıl inançların oluşumuna etki eden sebepler hususunda bir sınıflandırma yapmıştır. Biz de esasen bu sınıflandırmayı baz alarak batıl inançların oluşum sebeplerini ana hatlarıyla göstermeye çalışacağız.

1.1.3.2. Eşya ve Olayların Mahiyetinin Bilinmemesi

Batıl inançların yaygın olarak bulunmasının en önemli sebeplerinden biri bilgisizliktir⁷⁶. Malinowski ve Levy-Bruhl gibi antropologlar, ilkel insanların sebeplerini bilemedikleri ya da kontrol edemedikleri olaylar karşısında tabiatla bulunan bazı nesnelere gizem ve güç atfedip bazı büyü ve batıl inançlara başvurdıklarını

⁷³ Çiğdem Kağıtçıbaşı, Zeynep Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar – Sosyal Psikolojiye Giriş*, 16. Bs., İstanbul, Evrim Yay., 2014, . 67-68.

⁷⁴ Kağıtçıbaşı, Cemalcılar, a.g.e., s. 68.

⁷⁵ Krech, Crutchfield, a.g.e., s. 265-266.

⁷⁶ Faruk Karaca, “Heteredoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sa. 15, 2001, s. 151.

belirtmişlerdir. Böylelikle ilkel insanlar, günlük hayatlarında kullanmış oldukları nesnelere bazı güçler atfederek bu nesneleri kendi istekleri doğrultusunda kullanabileceklerine inanmışlardır⁷⁷. Bu şekildeki bir zihinsel yapı, modern toplum insanları tarafından da sürdürülmektedir⁷⁸. Nitekim bilimin yaygınlaşmasıyla birlikte sayı ve etkinliğinde azalma görülen hurafeler, bazı bilgi eksikliğinde olayların doğaüstü güçlerle izah edilmesiyle geleceğin merak edilmesini ve tahmin güdüsünü tatmin eden araçlara dönüşebilmektedir⁷⁹.

Günümüz modern toplumlarında devam eden ve eşyanın ve olayların mahiyetini bilmemekten kaynaklı bazı batıl inançlar görülmektedir. Örneğin Sivas'ta ağaç dalına asılan bir kurbağanın siğilleri iyileştirildiğine inanılmaktadır. Bu inanca göre kurbağa dalda kurudukça siğiller de kuruyup gidecektir⁸⁰. Yine Adana bölgesinde köpeklerin uygun olmayan vakitlerde ulumaya başlaması, o yerden bir cenaze çıkacağına yorulmaktadır⁸¹. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde buna benzer birçok batıl inanç gözlemlenebilir.

Psikoloji biliminin öncü isimlerinden biri olan Skinner batıl inancı “Güvercinlerin verdikleri tepkilerin şans eseri pekiştiricilerle ilişkilendirilmesinden kaynaklanan stereotipik ve yinelenen davranışlar olduğu” şeklinde ifade etmiştir⁸². Skinner, batıl davranış ile psikoloji ilişkisine dair 1948 yılında yapmış olduğu deneyde –ki bu deney konuya dair ilk deney olma özelliğine sahiptir- normal ağırlığının yüzde yetmiş beşine getirilmiş olan bir güvercini yiyecek gözü bulunan bir kutuya koyar. Aç olan güvercin yiyecekleri görse de doğrudan yiyeceklere ulaşma imkanına sahip değildir. Önceden belirlenen zaman aralıklarında güvercine birkaç parça yiyecek verilir. Bu deney neticesinde Skinner, güvercinin yiyecek verilmesinden önceki davranışları tekrar ettiğini gözlemlemiştir. Halbuki bu davranışlarla yiyeceğin kendisine verilmesi

⁷⁷ İlkel insanların ruhlarla ilişkilerine dair izlenimler için bkz. Bronislaw Malinowski, *Büyü, Bilim ve Din*, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 1990, s. 149-207.

⁷⁸ Köse, Ayten, a. g. m., s. 54.

⁷⁹ Ayhan, Yazar, a. g. m., s. 15-16.

⁸⁰ Örnek, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, s. 107.

⁸¹ Zeynep Kök, “*Karaisali (Merkez) Halk Kültürü Araştırması*”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006, s. 50.

⁸² Mithat Enç tarafından hazırlanan Ruhsal Terimler Sözlüğü'nde de “boş inanç” kavramının tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Gerçeklere aykırı düşen görüş ve inançlar. Skinner kuramında denek hayvanının amaca götürmeyen bir ipucuna tepki yapmayı öğrenmesi.” (Mithat Enç, Ruhsal Terimler Sözlüğü, 2. Bs., Türk Dil Kurumu Yay., 1980, s. 44.)

arasında herhangi bir ilişki yoktur. Skinner'ın batıl davranış olarak nitelediği bu husus, insanların batıl inançları edinmesinde de söz konusudur. Deney daha detaylı ifade edilecek olursa Skinner, bu deneyle insanların ve hayvanların neden ve sonuç arasında doğrudan bir ilişki bulunmayan durumlarda, özellikle tesadüfen ödüllendirildiklerinde, belirli davranışları nasıl yeniden ürettiklerini ve bunları nasıl stereotipleştirdiklerini araştırmayı amaçlamıştır. Deneyin temel hipotezi, güvercinlerin yiyecek almak için belli bir davranışı rastlantısal olarak gerçekleştirdiği ve bu davranışın, davranış ile ödül arasında herhangi bir mantıklı bağlantı olmasa bile, pekiştirilerek tekrarlanacağıydı. Deneyde Skinner, aç bırakılmış bir güvercini özel olarak tasarlanmış bir kutuya yerleştirmiştir. Bu kutu, güvercinin yiyeceklere doğrudan erişimini engelleyen bir düzenekle donatılmıştır. Güvercin, yiyecekleri görebilmesine rağmen, yiyeceklere ulaşabilmesi için herhangi bir mekanik veya doğrudan müdahale mümkün değildir. Bunun yerine, güvercine belirli zaman dilimlerinde rastgele aralıklarla yiyecek verilmiştir. Yiyeceklerin verilme zamanı, güvercinin gerçekleştirdiği davranışlarla doğrudan ilişkilendirilemeyecek kadar rastlantısalıdır.

Deneyin sonucunda Skinner, güvercinlerin yiyecek verilmesinden önceki davranışlarının rastlantısal bir şekilde tekrarlandığını gözlemlemiştir. Örneğin, bazı güvercinler başlarını belirli bir şekilde sallamaya başlamış, diğerleri ise kendilerini dönmeye veya vücutlarını belirli bir pozisyonda hareket ettirmeye başlamışlardır. Bu davranışlar, güvercinlerin yiyecek verilmeden önce gerçekleştirdiği ve yiyecek ile ilişkili olmayan hareketlerdi. Ancak, bu davranışlar zamanla tekrarlanarak, güvercinlerde bir çeşit ritüel halini almıştır.

Bu gözlemler, Skinner'ın temel hipotezini doğrulamıştır. Güvercinlerin, yiyecek verilmesi ile doğrudan bir ilişkisi olmayan davranışları, zamanla ödüllendirildikçe pekiştirilmiş ve bu davranışlar sürekli hale gelmiştir. Yani, güvercinler, rastlantısal bir şekilde ödüllendirildikleri davranışlarını bir tür ritüel haline getirmişlerdir. Ancak bu durumda, ödüllerin (yiyeceklerin) verilmesi ile güvercinlerin yaptığı davranışlar arasında gerçek bir nedensel ilişki yoktur. Bu ilişki yalnızca tesadüfi bir şekilde pekiştirilmiştir.

Skinner, güvercinlerde gözlemlenen bu batıl davranışların insanlar için de geçerli olduğunu savunmuştur. İnsanlar, özellikle belirsiz ve kontrol edilemeyen

ortamlarda, belirli davranışları ödülleri ile ilişkilendirerek, bunları ritüel haline getirebilmektedir. Örneğin, bir kişinin belirli bir davranışın ardından şanslı bir olay yaşaması, o kişinin o davranışı tekrarlamasına neden olabilmektedir. İnsanlar bu tür bağlantıları, mantıklı veya bilimsel bir temele dayanmadan kurmaktadır. Bunun sonucunda, batıl inançlar, bireylerin şans, kader veya kontrol edilemeyen olaylar ile ilgili oluşturdukları yanlış ilişkilendirmelere dayanmaktadır. Mesela mavi Rotring bir kalemle girilen sınavda yüksek puan alınması halinde, bu yüksek puanın neticesi kaleme bağlanılabilmektedir. Buna benzer bir örnek olarak, çalışmayan bir eşyaya vurulduğunda eşyanın yeniden çalışabilir hale geleceği inancı da verilebilir. Netice itibarıyla olaylara ilişkin bilgi seviyesi arttıkça, olaylara dair anlayış ve kontrolün bir sebep sonuç ilişkisi içerisinde gerçekleştiği bilgisine ulaşılır⁸³.

1.1.3.3. Geleceği Öğrenme Arzusu

İnsanların birçoğunda geleceği öğrenme ya da geleceğe ilişkin bazı tahminlerde bulunma isteği bulunmaktadır. Bu amaçla kahve fallarına ve diğer başka araçlara sıklıkla müracaat edildiği ülkemiz açısından bir gerçektir. Elbette ki bu şekilde bir arzu yalnızca ülkemiz insanına has olmayıp dünyanın her bölgesinde bu nitelikte arayışların ve inançların mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Saenko'nun günümüz üniversite öğrencilerinin batıl inançlarına ilişkin yapmış olduğu çalışmada da öğrencilerin gelecekteki olumlu ya da olumsuz olayları kestirme noktasında çeşitli batıl inançlara sahip olduğu görülmüştür. Böylelikle gelecekte ortaya çıkacak olaylara ilişkin önceden bir uyarı alma şeklinde motive olunmaktadır⁸⁴.

Ülkemizde de gelecekte meydana gelecek olayların bilinmesine ilişkin birçok batıl inançtan bahsetmek mümkündür. Örneğin Tekirdağ'da çocuğun cinsiyetinin belirlenmesine ilişkin bazı inanışlar mevcuttur. Bu bilginin edinilmesine ilişkin inançlar şu şekilde nakledilmiştir: “Ateşe tavuk ödü atılır. Öd patlarsa oğlan, patlamazsa kız olacağına inanılır.”; “Bebek annesinin karnına çok tekme atarsa erkek olacağına inanılır.”; “Bir bardak suya biraz süt damlatılır, süt dibe çökerse oğlan, üstte kalırsa kız olacağına inanılır.”; “Gebe kadının haberi olmadan bir sandalyenin altına makas,

⁸³ Ayhan, Yazar, a. g. m., s. 17-18.

⁸⁴ Saenko, a. g. m., s. 83.

diğerine bıçak konur. Gebe kadın bıçağın üstüne oturursa bebeğin erkek, makasın üstüne oturursa kız olacağına inanılır⁸⁵.”

1.1.3.4. Korku ve Stres

Korku ve stresin insanlarda bazı batıl inançların oluşmasına etki etmesi mümkündür. Spinoza’ya göre insanlar, karşı karşıya geldikleri olayları konulan kurallara göre idare edebilse ya da şans her zaman insandan yana olsaydı batıl inançlar ortaya çıkmamış olurdu. Ona göre insanlar kuralların yararsız hale geldiği darboğazlara sürüklenip korku ile umut arasında debelendikçe her şeye inanmaya hazır hale gelirler. Dolayısıyla batıl inançları koruyan ve besleyen şey esas itibariyle korkudur⁸⁶. Ayhan ve Yazar’a göre birçok teoloğun aksi görüşüne rağmen batıl inançlar, insanoğlunun varoluşsal korku ve endişelerini gideren en temel araçlarından birini oluşturmaktadır⁸⁷. Korku ve stresin, batıl inançların oluşumuna etkisi, kaygı ile doğrudan ilişkilidir. Ayhan ve Yazar’ın görüşüne göre, batıl inançlar, insanların varoluşsal korku ve kaygılarından korunmalarını sağlayan psikolojik bir başa çıkma mekanizmasıdır. İnsanlar, özellikle olumsuz durumlar, hastalıklar ya da tehlikeli durumlarla karşılaştıklarında, kontrolsüz ve belirsiz ortamlarda kaygı düzeyleri artar. Bu kaygıyı hafifletmek amacıyla, batıl inançlar ya da ritüeller gibi davranışlar devreye girmektedir. Batıl inançlar, insanların kaygılarını yatıştırmak, belirsizlikle başa çıkmak için başvurdukları sembolik bir çözüm yolu haline gelmektedir. Yani, kaygı ve stres, insanları kontrolsüz durumlarla başa çıkabilmek için batıl inançlara ve güven arayışına yönlendirir.

İnsanların olumsuz durumlara ya da hastalıklara maruz kalacağı düşüncesi, onları birtakım davranışları yerine getirme yoluna sevk eder. Yapılan bazı bilimsel çalışmalarda, tehlike ya da stresin yoğun olduğu yerlerde batıl inançların diğer yerlere göre daha yoğun olduğu bulgusuna varılmıştır⁸⁸.

⁸⁵ Erman Artun, “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri: Doğum, Evlenme, Ölüm”, Çevrimiçi: https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_tekirdag_evlenme.pdf, Erişim Tarihi:01.06.2022, s. 3.

⁸⁶ Brian Morris, *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler: Bir Giriş Metni*, Çev. Tayfun Atay, Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s. 227.

⁸⁷ Ayhan, Yazar, a. g. m., s. 15.

⁸⁸ Köse, Ayten, a. g. m., s. 56.

1.1.3.5. Çaresizlik

Çaresizlik hissinin insanda yaratmış olduğu kurtuluşa erme isteği bazı batıl davranışların edinilmesine sebebiyet verebilmektedir. Çaresizlik ve kaygı, bireylerin çözüm bulamadıkları sorunlarla başa çıkabilmek için sembolik güven arayışına yönelmelerini tetikleyen önemli psiko-sosyolojik faktörlerdir. Kaygı, belirsizlikle başa çıkmak için bir başa çıkma stratejisi olarak, insanların batıl inançlara ve ritüellere yönelmelerine neden olabilmektedir. Çaresizliğin ve kaygının güçlü olduğu durumlarda, bireyler kontrol edemedikleri faktörleri etkileme arayışına girmektedirler. Bu da onları, belirsiz durumlarla başa çıkabilmek için çeşitli sembolik çözümler aramaya itmektedir.

Günümüzde birçok insanın yaşamış olduğu sorunların bir çaresi olarak dünyanın farklı yerlerindeki türbelerden medet umdukları bir vakıadır. Herhangi bir hastalığa yakalanmış olanlar, çocuk sahibi olamayan erkek ve kadınlar ya da hayatlarında gerçekleşmesini diledikleri herhangi bir arzuları olanlar çeşitli nesneler ya da başka türlü vasıtalar yoluyla bir çıkış yolu aramaktadır. Örneğin Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı Salkımbağı Köyü'nde bir köylünün, rüyasında bahçesindeki dut ağacının meyvesinden yiyenlerin çocuk sahibi olduklarını görmesi ve bu rüyanın yayılması üzerine çocuk sahibi olmayanlar köye akın etmiş ve dut ağacının yapraklarından dallarına kadar yağmalandığı görülmüştür⁸⁹. Salkımbağı Köyü örneğinde olduğu gibi, bir kişinin rüyasında çocuk sahibi olmak isteyenlerin dut ağacının meyvesinden yemesi gerektiğini görmesi, bu kaygı ve çaresizliğin bireylerin batıl inançları nasıl benimsediğini gösterir. Burada kaygı, çocuk sahibi olamama korkusundan kaynaklanmaktadır. Kaygı, bu gibi batıl inançların yayılmasına ve bireylerin belirli ritüelleri yeniden yapmalarına yol açmaktadır. Bu tür davranışlar, kaygı düzeylerinin yüksek olduğu durumlarda, insanların yaşamlarındaki belirsiz ve tehditkar unsurlarla başa çıkabilmek için başvurdukları psikolojik bir savunma mekanizması olarak işlev görmektedir.

Yine birçok insanın buna benzer sebeplerle ülkemizde farklı yerlerden bulunan türbeleri sıklıkla ziyaret edip değişik davranışlar sergilediği görülmektedir. Bu doğrultuda, türbeler gibi kutsal kabul edilen mekanlar, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm arayışlarının sembolleridir. Kaygıyı hafifletmek ve

⁸⁹ Çevrimiçi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ruyada-gorulen-dutu-duyanlar-koye-akin-etti-1338915>, Erişim Tarihi:01.06.2022.

belirsizlikle başa çıkmak için yapılan bu tür ritüeller, bireylerin davranışlarını belirli bir düzende tekrarlamalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla, kaygı ve çaresizlik, batıl inançların edinilmesinde önemli bir rol oynar ve bu inançlar, insanların içsel huzursuzluklarını yatıştırma çabalarının bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.3.6. Kutsallaştırmaların Yön Değiştirmesi

Kimi zaman dini alanda gerçekleştirilmeyen kutsallaştırmalar içeriği değişmekle birlikte benzer kalıplarla başka alanlara kayabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, gerçek şekliyle tatmin edilmeyen kimi inançlar farklı şekillerde dışa vurulmaktadır. Mesela kader anlayışının yıldız falları yoluyla şekillendirilmesi örnek olarak gösterilebilir⁹⁰. Yıldız falı ve astroloji gibi inanç sistemleri, dini ya da manevi kökenlerden beslenmiş olsa da, zamanla toplumsal düzeyde farklı bir biçim kazanarak bireylerin kişisel yaşamları üzerinde anlam arayışını sürdürdükleri araçlar haline gelmiştir. Bu inançlar, belirli bir kontrol ve öngörü duygusu sağlayarak, bireylerin varoluşsal kaygılarını yatıştırmaya yönelik sembolik çözümler sunar. Dolayısıyla, bu tür batıl inançlar, insan psikolojisinin ve toplumsal yapıların şekillendirdiği, bir anlam arayışının ve belirsizlikle başa çıkma sürecinin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.3.7. Güvenlik İhtiyacı

İnsanın kendisini emniyet altında hissetmesi ihtiyacı da bazı batıl inançların edinilmesinde etken olabilmektedir. Köse ve Ayten'e göre güvenlik ihtiyacını temin eden batıl inançlar iki kısma ayrılır. Bunlardan ilki başarısızlıktan kaçınmaya yönelik davranışlardır. Bu davranış kurallarını yerine getirenler bu sayede hayattaki zorlukları ve engelleri bertaraf ettiklerini düşünürler. Güvenlik ihtiyacını temin eden ikinci kısım batıl inançlar ise kişinin hissiyat dünyasına istikrar kazandırmaya yönelik olan davranışlardır. Bu davranışlar yoluyla da kişinin psikolojik olarak kendisini rahat hissetmesi, iyimser bir ruh haline bürünmesi ve kötü olayların gerçekleşmesi hissini ortadan kalkması sağlanmış olmaktadır⁹¹.

⁹⁰ Köse, Ayten, a. g. m., s. 57.

⁹¹ Köse, Ayten, a. g. m., s. 57.

1.1.3.8. Başarıya Ulaşma ve Kendinden Emin Olma

İnsanların arzuladıkları bazı konumlar ve durumlar, onlara ulaşmayı vasıta kılacak bazı davranışların yerine getirilmesini sağlamaktadır. Örneğin sınavdan başarılı olabilmek için “okunmuş pirinç” ya da “okunmuş şeker” gibi bazı nesnelerin taşınması söz konusu olabilmektedir⁹². Yine şans getireceği inancıyla bazı takıların taşınması, tahtaya vurulması gibi davranışlar da sergilenebilmektedir. Wiseman ve Watt’a göre bu tür olumlu batıl inanışlar “uyum göstermeyen olmaktan çok uyum sağlayıcıdır.”⁹³. Ülkemiz için verilebilecek ve yaygın bir şekilde de müracaat edilen batıl inançlardan bazıları da sınavda başarılı olmak ya da bir işe atanmak arzusuyla türbelere yazı yazılması ya da bazı ağaçlara dileklerin yazılıp asılması şeklindeki davranışlardır.

1.1.3.9. Belirsizlik Duygusu

İnsanların hayatta teşebbüs etikleri işlerde maruz kaldıkları belirsizlik halleri, bazı batıl inançların oluşmasına yol açabilmektedir. Bir şeye teşebbüs edilmesi ve bu teşebbüsün neticelerinin kestirilememesi, belirsizlik hissinden kurtulmak isteyenleri batıl inançlara yönlendirebilir. Özellikle içinde bulunduğu mevcut durum itibarıyla kötü bir noktada yer alanlarda bu tür psikolojik durumların ortaya çıkma ihtimali daha yüksektir⁹⁴.

1.1.3.10. Sosyal Uyum İhtiyacı

İnsanların kimi batıl davranışları yerine getirerek bir toplulukta takdir kazanma ya da topluluğa benzeyerek aidiyet duygusunu ortaya koymuş olma iradeleri görülebilir⁹⁵. Bu bağlamda, batıl inançlar ve davranışlar, bireylerin toplumsal normlarla uyum sağlama çabalarının bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, içinde bulundukları sosyal ortamda kabul görmek ve toplumsal aidiyetlerini güçlendirmek için grup normlarına uygun şekilde hareket edebilmektedirler. Özellikle batıl inançların bireysel inançlardan çok daha geniş toplumsal bir yapı ve etkileşim biçimi olarak işlev gördüğü görülmektedir. Mesela burçların insan hayatına etkisini benimsemeyen bir

⁹² Mustafa Yüceer, “Kutsal Kabul Edilen Zamanlarda Paylaşılan Bilgilerin Güvenilirliği/Dinin Medyatikleşmesi (Üç Aylar Özelinde)”, *ATEBE Dini Araştırmalar Dergisi*, Sa. 6, 2021, s. 109.

⁹³ Wiseman, Watt, a. g. m., s. 150-151.

⁹⁴ Köse, Ayten, a. g. m., s. 58-59.

⁹⁵ Saenko, a. g. m., s. 83.

insanın içinde bulunduğu ortama uyum sağlama adına topluluk anlayışına uygun bir şekilde hareket etmesi bu türdendir⁹⁶. Bu durum, bireylerin toplumsal etkileşimde dışsal doğrulama sağlama arayışlarını ve aidiyet duygusunu güçlendirme çabalarını yansıtmaktadır.

Sosyal uyum ihtiyacının, bireylerin toplumsal bağlamdaki rollerini ve davranışlarını şekillendirmede önemli bir faktör olduğu açıktır. Bu bağlamda batıl inançlar, yalnızca bireysel psikolojik süreçlerle açıklanmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal normlar, grup dinamikleri ve kabul görme arayışı ile ilişkilendirilerek toplumda nasıl sürdürüldüğü ve güçlendirildiği ile açıklanabilmektedir.

1.1.3.11. Sorumluluğu Başka Şeylere Yükleme

İnsanlar kimi zaman başarı ya da başarısızlıklarını başka şeylere yükleme şeklinde bazı davranışlar ortaya koyabilmektedir. Özellikle bazı batıl davranışlar sergilenerek gelecekte muhtemel olacak başarısızlığın sorumluluğunu üzerinden atma ya da kendini haklı çıkarma psikolojisiyle insanlar, omuzlarındaki yükü hafifletmiş olmaktadır⁹⁷. Mesela kazanmak istediği okulun adını türbe duvarına yazan ya da kendisini şanlı hissettiği kalemle sınava giren bir öğrenci, üzerindeki tüm görevleri yerine getirdiği düşüncesiyle olası bir olumsuz durumda kendini suçlama psikolojisini üzerinden atmış olmaktadır⁹⁸.

1.1.3.12. Rüya ve Hayal Gücü

İnsanların gördükleri rüyalarındaki bazı imgelerden etkilenmesi ya da hayal gücünün devreye girmesiyle bazı batıl inançların ortaya çıkması mümkündür⁹⁹. Rüyaların ve hayal gücünün, batıl inançların oluşumunda önemli bir rol oynadığı görülmektedir. İnsanlar, gördükleri rüyalarındaki imgelerden etkilenerek, bu sembolik içerikleri anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Rüyalar, bilinçaltının derinliklerinden çıkan semboller olarak, bireylerin içsel dünyalarını yansıtan unsurlar taşımaktadır. Bu imgeler, genellikle bireylerin toplumsal, kültürel ve psikolojik durumlarıyla şekillenir ve dış dünyayla ilişkilendirilerek anlamlandırılabilir. Bu süreç, batıl inançların

⁹⁶ Köse, Ayten, a. g. m., s. 59.

⁹⁷ Saenko, a. g. m., s. 83.

⁹⁸ Köse, Ayten, a. g. m., s.59-60.

⁹⁹ Köse, Ayten, a. g. m., s. 60.

doğuşunda etkili bir rol oynar, çünkü rüyaların kehanet veya gelecek hakkında bilgi sunduğuna dair inançlar sıklıkla görülmektedir.

Rüyaların sembolik bir dil olarak algılanması, insanların yaşadıkları belirsizlik ve kaygıları yönetmek için bir araç haline gelir. Örneğin, rüyada karşılaşılan imgeler, bireylerin geleceğe dair beklentilerini şekillendirir ve bu imgeleri bir tür uyarı veya gelecekteki olayların göstergesi olarak yorumlamalarına yol açar. Rüya yorumlamaya dayalı batıl inançlar, bireylerin bilinçaltındaki korku ve kaygıları anlamlandırma süreçlerinin bir parçası olarak, toplumsal inanç sistemlerinde derin kökler bulabilmektedir.

Hayal gücü de benzer bir şekilde, bireylerin hayatta karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma ve belirsizliklere anlam verme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar. İnsanlar, hayal güçleri aracılığıyla alternatif gerçeklikler yaratarak, içsel dünyalarını dışa vururlar. Bu bağlamda, hayal gücü, bireylerin bilinçli ve bilinçdışı düzeydeki korkularını, kaygılarını ve belirsizliklerini anlamlandırmaya yönelik bir başa çıkma mekanizması olarak işlev görmektedir. Batıl inançlar, hayal gücünün ve sembolik düşünmenin bir ürünü olarak, bireylerin gerçeklikten uzaklaşarak, alternatif çözümler arayışına girmelerini tetiklemektedir.

1.2. Batıl İnanç ve Kaygı İlişkisi

Çalışmanın bir önceki kısmında batıl inançların oluşmasına etki eden psiko-sosyolojik sebeplerden bahsedilmişti. Daha evvel de belirtildiği üzere, insanların gelecekte meydana gelebilecek bazı olumsuz durumlar için beslemiş olduğu korku ve tedirginlikler, güvenli bir liman olarak görülen veya bu korkulardan sıyrılmanın bir vasıtası addedilen batıl birtakım davranışların icra edilmesine sebebiyet vermektedir. Bir nevi savunma mekanizması olarak başvuru bu batıl inanç ya da davranışlar, batıl inançların kaygı yönünü ortaya çıkarmaktadır. Batıl inançlar ve kaygı arasındaki ilişki, bireysel psikolojik süreçlerin ötesinde toplumsal yapıların ve kültürel bağlamların şekillendirdiği bir olgudur.

Kaygı, toplumsal normlar ve bireylerin sosyal ilişkileri üzerinden anlamlandırılır. Bireyler, karşılaştıkları toplumsal baskılar ve belirsizlikler karşısında, kaygıyı yönetebilmek için sembolik sistemler ve ritüeller aracılığıyla anlam üretme

ihtiyacı duyarlar. Batıl inançlar, bireylerin kaygı ile başa çıkarken toplumsal normlar doğrultusunda şekillenen güven arayışlarının bir yansımasıdır. Toplumların inanç sistemleri ve kültürel normları, bireylerin kaygıyı yönetme biçimlerini etkiler ve bu inançlar psikolojik rahatlık sağlayabilmektedir. Batıl inançların kaygıyı nasıl etkilediği, toplumun kültürel normları ve kolektif değerleri ile ilişkilidir. Toplumlar, kaygıyı anlamlandırmak ve yönetmek için çeşitli batıl inanç sistemleri geliştirmiştir. Bu sistemler toplumsal dayanışma ve aidiyet duygusuyla bağlantılı olarak kaygıyı azaltan bir işlev görmektedir. Toplumsal bağlamda, ortak batıl inançlar, kaygıyı yönetme biçimlerini normatif hale getirir ve sosyal dayanışmayı pekiştirir. Batıl inançlar ve kaygı arasındaki ilişki, sosyolojik bir bağlamda, bireylerin toplumsal yapı ve kültür aracılığıyla şekillenen psikolojik başa çıkma mekanizmaları olarak ifade edilebilir. Bu ilişki, toplumsal normlar ve değerlerin, bireylerin kaygıyı yönetme stratejilerini nasıl şekillendirdiğini ve batıl inançların kaygıyı azaltma işlevini nasıl yerine getirdiğini gösterir. Bu sebeple batıl inanışların insanların kaygı düzeyi üzerindeki etkisi, üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir. Nitekim bu konuda birçok teorik ve ampirik çalışma yapılmıştır.

Batıl inanç ve kaygı arasındaki ilişkiyi incelerken öncelikle kaygı kavramı ana hatlarıyla ele alınacaktır. Akabinde ise batıl inançların ortaya çıkmasında kaygının ne ölçüde rol aldığı hususu üzerinde durulacak ve bu ilişki üzerine yapılan çalışmalara ve bu çalışmalardaki bulgulara temas edilecektir.

1.3. Kaygı Kavramı

Kaygı, *“herhangi bir tehlikenin korkusunun yansıması olarak insanda ortaya çıkan tedirginlik ya da akıl dışı korku durumu olarak tanımlanabilir”¹⁰⁰*. Ruhbilim Terimleri Sözlüğü’nde kaygı; *“Güçlü bir istek ya da dürtünün amacına ulaşamayacak gibi gözüktüğü durumlarda beliren tedirgin edici bir duygu.”* şeklinde tanımlanmıştır. Yine aynı sözlükte “kaygı tepkisi” kavramı da *“Genellikle bedensel belirtilerle de ortaya çıkan, kötü, dokuncalı olayların baş göstereceğini vurgulayan yaygın coşkusal beklenti.”* şeklinde ifade edilmiştir¹⁰¹.

¹⁰⁰ Faruk Manav, “Kaygı Kavramı”, *Tolum Bilimleri Dergisi*, 5(9), 2011, s. 202.

¹⁰¹ Enç, a.g.e., s. 106.

Cüceloğlu'na göre kaygının tanımı yapmak zordur “*fakat kaygının ne olduğu konusunda hiçbirimizin şüphesi yoktur. Kaygı aşağıdaki şu heyecanların birini veya çoğunu içerebilir: üzüntü, sıkıntı, korku, başarısızlık duygusu, acizlik, sonucu bilememe ve yargılanma*¹⁰².” Kaygı, nesnesinin belirsiz olması sebebiyle korkudan ayrılır¹⁰³. Kierkegaard’a göre korkuya neden olan ve korkunun yönelmiş olduğu bir nesne vardır. Oysa kaygının nesnesi hiçliktir ve hiçlik de bir nesne değildir. Bir nesnesinin olması itibarıyla korkunun zapt edilmesi, yenilebilmesi ve tedavi edilebilmesi mümkün iken aynı şeyler kaygı için mümkün değildir¹⁰⁴.

Kaygı ile korku arasında kaynak, şiddet ve süre olmak üzere üç temel farkın bulunduğu ileri sürülmektedir. “Ben arıdan korkarım.” örneğinde korkunun kaynağı bellidir; ancak kaygıda kaynak belirsiz durumdadır. Şiddet açısından bakıldığında da korku, kaygıdan daha şiddetli şekilde hissedilir. Süre açısından bakıldığında ise korkunun kısa süreli olmasına karşın kaygının daha uzun bir süre devam ettiği söylenebilir¹⁰⁵.

Kaygı hissi gerek olumlu gerekse de olumsuz bir biçimde görülebilir. Kavramın olumsuz şekilde nitelendirilmesine yol açan şeyler akla uygun bulunmayışı ve düşünceleri rahatsız etmesidir. Kaygıyı olumlu nitelendiren şeyler ise uyarma işlevi görmesi, tedbir aldırması, kişiyi mutluluğa ve başarıya yönlendirmesi ve en mühimi de kişilik ve karakter gelişiminde etkili olmasıdır¹⁰⁶.

1.4. Kaygının Batıl İnançlar Üzerindeki Etkisi

Batıl inanç ile kaygı kavramlarının ilişkisine bakıldığında, kaygı hissinin batıl inançların içerisinde bir unsur olarak yer aldığını göstermektedir. Başlarına gelebilecek olan olumsuz durumlardan ötürü kaygı taşıyan insanlar, bu olumsuz hislerden sıyrılmak adına bazı davranışlar sergilemektedir. Bu kaygı hissi de insanların batıl inançlara karşı daha duyarlı olunması noktasında zorlayıcı bir güç olarak kendini göstermektedir. Böylece kötülüklerden ve uğursuzluklardan dolayı kaygı taşıyan kişinin batıl inançlara

¹⁰² Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 15. Bs., İstanbul, 2006, s. 276.

¹⁰³ İhsan Dağ, “Psikolojinin Işığında Kaygı”, *Doğu Batı*, Sa. 6, 1999, s. 169.; Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 2000, s. 437.

¹⁰⁴ Seçil Deren, “Angst ve Ölümlülük”, *Doğu Batı*, Sa. 6, 1999, s. 105.

¹⁰⁵ Cüceloğlu, a.g.e., s. 277.

¹⁰⁶ Manav, a. g. m., s. 203.

eğiliminde bu kaygı hissi önemli bir etkiye sahip olmaktadır¹⁰⁷. Dolayısıyla birçok batıl inanış ve âdetin bir kaygı yönü mevcut olmaktadır¹⁰⁸.

Batıl inanç ve kaygı kavramı arasındaki ilişki üzerine daha önce birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Yabancı literatürde yapılan bazı önemli araştırmalardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Cartwright-Hatton ve Wells tarafından yapılan araştırmada kaygının oluşmasına sebebiyet veren nedenlere ilişkin ölçekte batıl inançlara da yer verilmiş ve batıl inançların kaygıların artmasına yol açabileceğine vurgu yapılmıştır¹⁰⁹. Wolfradt tarafından yapılan çalışmada da 269 öğrenci üzerinde çeşitli araştırmacıların geliştirmiş oldukları ölçekler kullanılmış ve batıl inanç ile sürekli kaygı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur¹¹⁰. Tobacyk ve Shrader tarafından öğrenciler üzerinde uygulanan çalışmada da batıl inançların kaygı üzerindeki etkisi ortaya konulmuş ve batıl inançlara sahip olan bireylerin daha az başarı, daha çok hata ve hayatın çeşitli alanlarında daha az kişisel hâkimiyet sağlayabilecekleri fikrine sahip oldukları gözlemlenmiştir¹¹¹. Batıl inançları kaygı, stres ve depresyon gibi çeşitli psikolojik unsurlarla birlikte ele alan Zebb ve Moore, batıl inançların etkisi yüksek olduğunda kaygı üzerindeki kontrolün daha düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur¹¹².

Ülkemizde batıl inançların kaygı yönünü ele alan çalışmalara nadiren rastlanılmaktadır. Batıl inançlar ve kaygı arasındaki ilişkiye dair yapılan en önemli çalışma Arslan tarafından yapılmıştır. Arslan çalışmasında, batıl inançların kaygı yönünü, dindarlık ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada “Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri nedir?”, Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri birtakım demografik değişkenlere göre değişmekte midir?” ve “Kişilerin batıl inanç kaygı düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?” sorularına cevap aranmıştır. Çorum ili kent merkezinde rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 327 kişi üzerinde yapılan bu çalışmada Batıl İnanç Kaygı Ölçeği ve

¹⁰⁷ Arslan, a. g. m., s. 13-14.

¹⁰⁸ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, İstanbul, Dem Yayınları, 2004, s. 190.

¹⁰⁹ Sam Cartwright-Hatton, Adrian Wells, “Beliefs about Worry and Intrusions: The Meta-Cognitions Questionnaire and its Correlates”, *Journal of Anxiety Disorders*, Vol. 11, No:3, 1997, s. 280-281.

¹¹⁰ Uwe Wolfradt, “Dissociative Experiences, Trait Anxiety and Paranormal Beliefs”, *Personality and Individual Differences*, Vol. 23, No:1, 1997, s. 17.

¹¹¹ Jerome Tobacyk, Deborah Shrader, “Superstition and Self-Efficacy”, *Psychological Report*, Vol. 68, No:3, 1991, s. 1388.

¹¹² Barbara J. Zebb, Michael Z. Moore, “Superstitiousness and Perceived Anxiety Control as Predictors of Psychological Distress”, *Journal of Anxiety Disorders*, Vol. 17, No:1, 2003, s. 124.

Dini Tutum Ölçeği olmak üzere iki ölçek kullanılmıştır. Çalışmada netice itibariyle kişilerdeki batıl inanç kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler bakımından farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Özellikle alandaki literatürle de uyumlu olacak şekilde kadınların batıl inanç kaygı düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Yine toplumun alt tabakasına mensup olan kişilerde görülen batıl inanç kaygı düzeyi, üst tabakada bulunanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Eğitim değişkeni açısından bakıldığında da üniversite eğitimi almış kişilerdeki batıl inanç kaygı düzeyinin diğer eğitim kademeleri mezunlarına nispeten düşük seviyede olduğu görülmüştür. Kişilerdeki batıl inanç kaygı düzeyi ile yaş değişkeni açısından ise anlamlı bir ilişki bulunamamış; batıl inanç kaygı düzeyleri yaş durumlarına göre farklılık arz etmemiştir. Bu çalışmada batıl inanç eğilimi ile dindarlık arasındaki ilişki de gözlemlenmiş ve bu iki unsur arasında zayıf olmakla birlikte pozitif bir ilişki saptanmıştır¹¹³.

Batıl inanç ile kaygı arasındaki ilişkiye dair ülkemizde yapılan bir diğer araştırma Işık, Ağbuğa ve Elçi tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada aktif spor yapan üniversite öğrencilerinde batıl inanç eğilimi ile sürekli kaygı seviyesi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Pamukkale Üniversitesi ve Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulları'nda öğrenci olup bu okulların takımında yer alan 166 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada, Sporda Batıl İnanç ve Davranış Envanteri ile Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Çalışma neticesinde de batıl inanç eğilimleri ile sürekli kaygı seviyesi arasında pozitif yönde düşük bir ilişki tespit edilmiştir¹¹⁴.

Çalışkan ve İter tarafından Ahi Evran Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde okuyan 260 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada, psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü öğrencilerinin batıl inanç eğilimleri incelenmiştir. Genel Tarama Modeli ile elde edilen veriler ışığında yapılan bu çalışmada, öğrencilerin

¹¹³ Arslan, “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, s. 15-30.; Mustafa Arslan, *Din Sosyolojisi Yazıları*, İstanbul, Fidan Yayınları, 2021, s. 89-93.

¹¹⁴ Utku Işık, Bülent Ağbuğa, Gürkan Elçi, “Aktif Spor Yapan Üniversite Öğrencilerinde Sporda Batıl İnanç Eğilimi ile Sürekli Kaygı Seviyeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 2015, s. 31-39.

kaygı duydukları durumlarla baş etme aracı olarak batıl davranışlara başvurduğu görülmüştür¹¹⁵.

¹¹⁵ Nihat Çalışkan, Pınar İlter, “Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin Batıl İnanç Eğilimlerinin Analitiği”, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol. 7, No. 23, 2016, s. 206-218.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Yapılan bu çalışmada üniversite gençlerinin batıl inanç, kaygı ve dindarlık ilişkisini tespit etmek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin batıl inanç, kaygı ve dindarlık hakkında yapmış oldukları değerlendirmeler İnönü Üniversitesi'nde farklı fakültelerde okuyan öğrencilere uygulanan anket tekniğiyle elde edilmiştir. Araştırmayı uygulamaya geçirmeden önce yasal izinler alınmıştır. Anket formunu dolduran öğrencilerin kendilerini baskı altında hissetmeden samimi ve doğru bir şekilde doldurmaları amacıyla; formun üzerine isim, soy isim veya kendilerini tanıtmaları amacıyla yazılabilecek herhangi bir bilgi talep edilmemiştir. Verilerin analizinde SPSS 24.0 programı kullanılarak verilerin normal dağılımda olması sebebiyle değişkenler arasındaki anlamlılık analizlerinde parametrik testler (t Testi, Anova Testi), LSD testi kullanılmış ve korelasyon analizi yapılmıştır.

2.1. Araştırmanın Deseni

Batıl inançların sosyolojik açıdan incelenmesi ve kaygı kavramı ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya hali hazırda var olan bir durumu tanımlayan ve öğrenmenin oluşmasına ve bireyin istendik davranışı geliştirmesine uygulanan genel bir süreçtir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasında ortak değişkenlik olup olmadığını belirlemek için tasarlanmış bir tarama yöntemidir. İlişkisel tarama modelinde değişkenlerin birlikte değişip değişmediği; değişiyorsa bunun nasıl gerçekleştiği belirlenmektedir.¹¹⁶

2.2. Araştırmanın Sayıtları

Tarihin en eski çağlarından günümüze kadar insanoğlunda inanma ihtiyacının hep var olduğunu daha önce ifade etmiştik. Tarihin hangi dönemini irdelersek irdелейelim inançsız bir topluma rastlamamız mümkün değildir. İnanç kavramı, ilk çağlardan günümüze kadar insanoğlunun en önemli kavramlarından biri olmuştur. İnanç kavramı kadar eski sayabileceğimiz kavramlardan biri de hiç şüphesiz batıl inanç

¹¹⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2012, s. 42.

kavramıdır. Modern zamanda batıl inanç kavramının ortadan kalkacağı ifade edilmiş olsa da şaşırtıcı bir şekilde geniş kitlelerce varlığını sürdürmüştür. Bu kavramın geniş kitlelerce varlığını sürdürmesi toplumlar arasında farklı bir biçimde varlığını ortaya koymuştur. Genel olarak bahsedebileceğimiz batıl inanç kavramları olsa da kültürden kültüre, toplumdan topluma değişen batıl inanç kavramları da söz konusudur. Batıl inanç kavramının ortaya çıkmasında birçok faktör etkili olsa da bunlardan en önemli etkenin kaygı olduğu görülmektedir. İnsanoğlu tarih boyunca birçok konuda kaygı yaşamış ve bu da onları bir takım farklı inanç biçimlere itmiştir. Bundan dolayı çalışmamız; inanç, batıl inanç kavramı ve kaygı kavramı üzerinde çalışma yaparak bunlar arasındaki ilişki düzeyini incelemiştir. Ölçeklerimiz de bu ilişkiyi bilimsel ve objektif olarak tespit etmek üzere bizlere yol göstermiştir.

1. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan on sorudan oluşan, insanların batıl inanç ve kaygı düzeylerini ölçmeyi hedefleyen batıl inanç kaygı ölçeği ve on dört sorudan oluşan dindarlık ölçeği araştırmanın amacı doğrultusunda verilerin elde edilmesinde geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

2. Araştırmaya katılan öğrencilerin veri toplama aracında bulunan demografik özellikler ve ölçeklerde bulunan ifadelere samimi bir şekilde ve içten cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

3. Bu araştırmanın örneklemini, evreni temsil etmek için yeterli ve elverişli olduğu varsayılmıştır.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan bu çalışma, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İnönü Üniversitesinde eğitim görüp gönüllü olarak çalışmaya katılan İlahiyat, Hukuk, İletişim, Fen Edebiyat, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tıp, Hemşirelik, İİBF, Güzel Sanatlar ve Tasarım, Eğitim Bilimleri öğrencilerinin oluşturduğu toplam 450 öğrenci ile sınırlıdır. Ayrıca araştırma verileri dindarlık ölçeği ve batıl inanç kaygı ölçeğinden alınacak olan puanlar ile sınırlıdır. Aynı zamanda bu çalışma araştırmanın yapılacağı yer ve zaman dilimiyle sınırlıdır.

2.4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler

Üniversite öğrencilerinin batıl inanç, kaygı ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki ile cinsiyet, bölüm, fakülte, hayatlarının çoğunun geçtiği yer, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile üyelerinin birbirine yakınlığı ve kendini dindar görme düzeyi gibi değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Buna göre araştırmanın alt problemleri şunlardır:

Araştırmanın Alt Problemleri

1. Öğrencilerin dindarlık düzeyleri nedir?
2. Öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri nedir?
3. Öğrencilerin cinsiyete göre dindarlık düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?
4. Öğrencilerin cinsiyete göre batıl inanç kaygı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?
5. Öğrencilerin yaş durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık var mıdır?
6. Öğrencilerin yaş durumuna göre batıl inanç kaygı düzeyleri arasında farklılık var mıdır?
7. Öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça dindarlık düzeyleri yükselmekte midir?
8. Öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça batıl inanç kaygı düzeyleri yükselmekte midir?
9. Öğrencilerin okuduğu bölüm dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
10. Öğrencilerin okuduğu bölüm batıl inanç kaygı düzeylerini etkilemekte midir?
11. Öğrencilerin okuduğu fakülte dindarlık düzeylerinin farklılaşmasına neden olmakta mıdır?
12. Öğrencilerin okudukları fakülte batıl inanç kaygı düzeylerinin farklılaşmasına neden olmakta mıdır?
13. Öğrencilerin hayatının çoğunun geçtiği yer dindarlık düzeylerinin farklılaşmasına sebep olmakta mıdır?

14. Öğrencilerin hayatının çoğunun geçtiği yer batıl inanç kaygı düzeylerinin farklılaşmasına sebep olmakta mıdır?
15. Ailenin ekonomik tabakası öğrencilerin dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
16. Ailenin ekonomik tabakası öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerini etkilemekte midir?
17. Anne eğitim durumu öğrencilerin dindarlık düzeylerinde farklılaşmaya sebep olmakta mıdır?
18. Anne eğitim durumu öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerinde farklılaşmaya sebep olmakta mıdır?
19. Baba eğitim durumu öğrencilerin dindarlık düzeylerinde bir fark yaratmakta mıdır?
20. Baba eğitim durumu öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerinde bir fark yaratmakta mıdır?
21. Aile üyelerine yakınlık öğrencilerin dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
22. Aile üyelerine yakınlık öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerini etkilemekte midir?
23. Aile üyelerinin birbirine yakın olmasının öğrencilerin dindarlık düzeylerine etkisi var mıdır?
24. Aile üyelerinin birbirine yakın olmasının öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerine etkisi var mıdır?
25. Kendini dindar olarak görme düzeyleri, öğrencilerin dindarlık düzeylerinde farklılaşmaya neden olmakta mıdır?
26. Kendini dindar olarak görme düzeyleri, öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerinde farklılaşmaya neden olmakta mıdır?

2.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada probleme ve alt problemlere dayalı olarak şu hipotezler geliştirilmiştir.

1. Öğrencilerin dindarlık düzeyleri yüksektir.
2. Öğrencilerin batıl inanç düzeyleri düşüktür.

3. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre dindarlık düzeyleri daha yüksektir.
4. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre batıl inanç kaygı düzeyleri daha yüksektir.
5. Yaşı küçük olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri daha yüksektir.
6. Yaşı küçük olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri daha yüksektir.
7. Öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça dindarlık düzeyleri yükselmektedir.
8. Öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça batıl inanç düzeyleri yükselmektedir.
9. Sözel bölümde olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri eşit ağırlık bölümde olan öğrencilere göre daha yüksektir.
10. Sözel bölümde olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri eşit ağırlık bölümde olan öğrencilere göre daha yüksektir.
11. İlahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin dindarlık düzeyleri diğer fakültelerde okuyan öğrencilere göre daha yüksektir.
12. İlahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri diğer fakültelerde okuyan öğrencilere göre daha düşüktür.
13. Köyde yaşayan öğrencilerin dindarlık düzeyleri şehir ve metropolde yaşayan öğrencilere göre daha yüksektir.
14. Köyde yaşayan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri şehir ve metropolde yaşayan öğrencilere göre daha yüksektir.
15. Öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakası yükseldikçe dindarlık düzeyleri yükselmektedir.
16. Öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakası yükseldikçe batıl inanç kaygı düzeyleri yükselmektedir.
17. Anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir.
18. Anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir.

19. Baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir.

20. Baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir.

21. Annesi ile daha yakın olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri babası ile daha yakın olan öğrencilere göre daha yüksektir.

22. Annesi ile daha yakın olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri babası ile daha yakın olan öğrencilere göre daha yüksektir.

23. Anne ve babası birbirine yakın olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri anne ve babası birbirine yakın olmayan öğrencilere göre daha yüksektir.

24. Anne ve babası birbirine yakın olmayan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri anne ve babası birbirine yakın olan öğrencilere göre daha yüksektir.

25. Öğrencilerin kendisini dindar görme düzeyleri yükseldikçe dindarlık düzeyleri de yükselmektedir.

26. Öğrencilerin kendisini dindar görme düzeyleri düştükçe batıl inanç kaygı düzeyleri de yükselmektedir.

2.6. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İnönü Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde kayıtlı bulunan öğrenciler oluşturmaktadır. İnönü Üniversitesi'nin 2023-2024 eğitim-öğretim yılı itibarıyla aktif öğrenci sayısı 36.147'dir. Bu öğrencilerden 18.586'sı kadın, 17.561'i erkek olup, öğrenci türlerine göre dağılım şu şekildedir: 2.633 kadın ve 3.201 erkek olmak üzere toplam 5.834 önlisans öğrencisi, 13.688 kadın ve 11.805 erkek olmak üzere toplam 25.493 lisans öğrencisi, 1.714 kadın ve 1.786 erkek olmak üzere toplam 3.500 yüksek lisans öğrencisi ve 551 kadın ile 769 erkek olmak üzere toplam 1.320 doktora öğrencisi bulunmaktadır. Bu çalışmada, örneklem seçimi yapılırken yalnızca lisans öğrencileri dikkate alınmıştır.

Araştırmanın örneklemini oluşturulurken, her yaş ve cinsiyetten, her sınıf düzeyinden, her fakülte ve bölümden öğrencilerin ankete katılımının sağlanmasına özen gösterilmiştir. Bu şekilde, örneklemin evreni daha iyi temsil etmesi hedeflenmiştir.

Örneklem, basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle yapılmıştır. Bu yöntemle göre, evreni oluşturan her birime eşit ya da belirli bir seçilme olasılığı tanınarak örnekleme işlemi gerçekleştirilebilir.¹¹⁷ İnönü Üniversitesi'ne bağlı fakültelerden, İlahiyat Fakültesi (62), Hukuk Fakültesi (58), İletişim Fakültesi (59), Fen Edebiyat Fakültesi (29), Sağlık Bilimleri Fakültesi (18), Spor Bilimleri Fakültesi (40), Tıp Fakültesi (18), Hemşirelik Fakültesi (26), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (54), Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi (11), Eğitim Bilimleri Fakültesi (29) olmak üzere toplamda 302 kız öğrenci ve 148 erkek öğrencinin katılımıyla 450 kişilik bir örneklem grubu oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetine göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Kız	302	67,1
	Erkek	148	32,9
	Toplam	450	100,0

Tablo 1’e göre araştırmaya katılan öğrencilerden %67,1’i kız, %32,9’u ise erkektir. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet farklılığının kız öğrencilerin erkek öğrencilerin iki katından fazla olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin yaşına göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Yaşa Göre Dağılımı

		n	%
Yaş	20 yaş ve altı	127	28,2
	20-24 yaş arası	254	56,4
	25 yaş ve üstü	69	15,3
	Toplam	450	100,0

Tablo 2’de yer alan verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerden %56,4’ü 20-24 yaşları arasında, %28,2’si 20 yaş ve altında, %15,3’ü ise 25 yaş ve üzerindedir.

¹¹⁷ Muzaffer Sencer, *Toplumbilimlerinde Yöntem*, İstanbul, Beta Yayınları, 1989, s. 359-368.

Bu durum araştırmaya katılan öğrencilerin üniversite eğitimi alınma yaş aralığına uygun olan bir durumu göstermektedir. 20 yaş ve altındaki öğrencilerin 20-24 yaşları arasındaki öğrencilere göre sayıca az olması, öğrencilerin lise eğitimi sırasında ve sonrasında üniversite eğitimine başlamış olduklarını şeklinde yorumlanabilirken, 25 yaş ve üzerindeki öğrencilerin sayısının diğer yaş guruplarına göre daha az olması öğrencilerin bir kısmının üniversiteye geç başladığı, bir kısmının da üniversite öğrenim dönemini uzatan öğrencilerin örneklem gurubunda bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

		n	%
Sınıf	1. Sınıf	242	53,8
	2. Sınıf	56	12,4
	3. Sınıf	69	15,3
	4. sınıf	83	18,4
	Toplam	450	100,0

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğrencilerden %53,8'i 1. sınıfta eğitim almaktayken, %18,4'ü 4. sınıfta, %15,3'ü 3. sınıfta, %12,4'ü ise 2. sınıfta eğitim almaktadır. Öğrencilerin sınıf düzeyi olarak 1. sınıfta olanların yoğunlukta olması öğrencilerin yaş dağılımı ile benzer özellik göstermektedir. Yaş dağılımında olduğu gibi araştırmaya katılan öğrenciler üniversite eğitimlerinin ilk yıllarında bulunmaktadır.

Öğrencilerin bölümüne göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Bölümüne Göre Dağılımı

		n	%
Bölüm	Sözel	146	32,4
	Sayısal	45	10,0
	Eşit ağırlık	259	57,6
	Toplam	450	100,0

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğrencilerden %59,6'sı eşit ağırlık, 32,4'ü sözel, %10'u ise sayısal bölümde eğitim almaktadır. Araştırmanın evreni göz önüne alındığında çoğunlukla eşit ağırlık ve sözel grupta olan bölümlerin bulunduğu görülmektedir. Bu açıdan bakılarak araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun eşit ağırlık ve sözel bölümde olmaları, örneklem grubunun homojen olduğunu, bölümlere göre dağılımının yaklaşık olarak eşit düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim aldığı fakülteye göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Fakülteye Göre Dağılımı

		n	%
Fakülte	İlahiyat	62	13,8
	Hukuk	58	12,9
	İletişim	59	13,1
	Fen Edebiyat	29	6,4
	Sağlık Hizmetleri MYO	18	4,0
	Spor Bilimleri Fakültesi	40	8,9
	Tıp	18	4,0
	Hemşirelik	26	5,8
	İİBF	54	12,0
	Güzel Sanatlar ve Tasarım	11	2,4
	Eğitim Bilimleri	29	6,4
	Toplam	450	100,0

Tablo 5'e göre araştırmaya katılan öğrencilerden %13,8'i İlahiyat, %13,1'i İletişim, %12,9'u Hukuk, %12'si İİBF, %8,9'u Spor Bilimleri Fakültesine eğitim almaktadır. Araştırmaya evren içerisinde bulunan fakültelerden eşit oranlarda öğrenci dahil edilmesi planlanmıştır. Örneklem grubunda bulunan öğrencilerin devam ettikleri fakültelerin öğrenci sayısı dikkate alındığında örneklem grubunun belirlenmesinde homojenlik esasına uyulmuş olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin hayatının çoğunluğunun geçtiği yere göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Hayatının Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Dağılımı

		n	%
Hayatının çoğunluğun geçtiği yer	Köy	65	14,4
	Kasaba-İlçe	96	21,3
	Şehir	271	60,2
	Metropol	18	4,0
	Toplam	450	100,0

Tablo 6’ya göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinden %60,2’sinin hayatının çoğunluğu şehirde, %21,3’ünün kasaba-ilçede, %14,4’ünün köyde, %4’ünün ise metropolde geçmiş olduğu görülmektedir. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun şehir ve metropol gibi sayıca kalabalık olan ve yaşam şartlarının nispeten zorlaştığı yerlerde yaşamış oldukları söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailesinin ekonomik durumuna göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Üniversite Öğrencilerinin Ailesinin Ekonomik Tabakasına Göre Dağılımı

		n	%
Ailenin tabakası	Üst tabakaya gireriz(zengin)	4	,9
	Orta tabakanın üstündeyiz	46	10,2
	Orta tabakadayız	328	72,9
	Orta tabakanın altındayız	57	12,7
	Alt tabakaya gireriz(fakir)	15	3,3
	Toplam	450	100,0

Tablo 7’ye göre araştırmaya katılan öğrencilerden %72,9’unun ailesi orta tabakadayken, %12,7’sinin ailesi orta tabakanın altında, %10,2’sinin ailesi ise orta tabakanın üstündedir. Buna göre araştırmanın örneklem grubunun genellikle aynı ekonomik tabakada olan ailelere mensup oldukları, farklı bir anlatımla öğrencilerin gelir

durumu olarak benzer tipteki aileye sahip oldukları, öğrencilerin aile gelir durumunda aşırı farklılıklar olmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Üniversite Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

		n	%
Anne eğitim durumu	Okuma yazması yok	60	13,3
	Okuryazar	46	10,2
	İlkokul	179	39,8
	Ortaokul	58	12,9
	Lise ve dengi	71	15,8
	Üniversite	34	7,6
	Lisansüstü	2	,4
	Toplam	450	100,0

Tablo 8’e göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinden %39,8’inin annesi ilkokul, %15,8’inin annesi lise ve dengi okul, %12,9’unun ortaokul mezunudur. Öğrencilerden %13,3’ünün annesinin okuma yazması yokken, %7,6’sının annesi üniversite, %0,4’ünün annesi ise lisansüstü düzeyde eğitim almıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumuna bakıldığında eğitim düzeyi en düşük ve yüksek olanların bulunmasına rağmen sayıca fazla olmadıkları görülmektedir. Farklı bir anlatımla öğrencilerin annesi çoğunlukla ilkokul, ortaokul lise ve dengi okul mezunudur. Bu haliyle araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitimi durumu açısından aşırı uç değerlerde olmadıkları belirtilebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumuna göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9. Üniversite Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

		n	%
Baba eğitim durumu	Okuma yazması yok	12	2,7
	Okuryazar	22	4,9
	İlkokul	113	25,1
	Ortaokul	93	20,7
	Lise ve dengi	137	30,4
	Üniversite	65	14,4
	Lisansüstü	8	1,8
	Toplam	450	100,0

Tablo 9’a göre araştırmaya katılan öğrencilerden %30,4’ünün babasının eğitim düzeyi lise ve dengi bir eğitim kademesiyken, %25,1’inin babası ilkokul, %20,7’sinin babası ortaokul mezunudur. Öğrencilerden %2,7’sinin babası okuma yazma bilmezken, %4,9’unun babası okuma yazma bilmekte, %14,4’ünün babası üniversite, %1,8’inin babası ise lisansüstü düzeyde eğiti almıştır. Öğrencilerin anne ve baba eğitim düzeyi kıyaslandığında baba eğitim düzeyi az da olsa daha yüksek olduğu görülmekle birlikte, anne eğitim düzeyine benzer şekilde öğrencilerin babasının eğitim düzeyinin de ilkokul ile lise arasında dağılmakta olduğu, öğrencilerin anne ve baba eğitimi açısından benzer özelliklerde oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile üyelerine yakınlığına göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 10’da yer almaktadır.

Tablo 10. Üniversite Öğrencilerinin Aile Üyelerine Yakınlık Durumuna Göre Dağılımı

		n	%
Aile üyelerine yakınlık	Annemle daha yakındım	374	83,1
	Babamla daha yakındım	76	16,9
	Toplam	450	100,0

Tabloya göre öğrencilerden %83,1'i annesi ile %16,9'u ise babası ile yakın olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmamızın örneklem gurubunda kız öğrencileri sayısı oldukça fazladır. Kız öğrenciler evde anneleri ile daha fazla zaman geçirmelerinden dolayı anneleri ile daha yakın olabilmektedirler. Öğrencilerin çoğunluğunun ebeveynlerinden birine olan yakınlığının olması araştırma gurubunun benzer özelliklerinin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Öğrencilerin anne ve babasının birbirine olan yakınlığına göre frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. Üniversite Öğrencilerinin Anne ve Babasının Birbirine Olan Yakınlığına Göre Dağılımı

		n	%
Aile üyelerinin birbirine olan yakınlığı	Annem ve babam birbirine yakındı	341	75,8
	Annem ve babam birbirine yakın değildi	109	24,2

Tabloya göre araştırmaya katılan öğrencilerden %75,8'inin anne ve babası birbirine yakın, %24,2'sinin anne ve babası ise birbirine yakın değildir. Anne ve babanın birbirine yakın olması, çocukların bilişsel ve duyuşsal gelişiminde oldukça etkili olan bir unsurdur. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun anne ve babasının birbirine yakın olması, öğrencilerin aile içi sorunlardan olumsuz yönde etkilenmedikleri, aile eğitimini doğru bir şekilde aldıkları ve öğrencilerin aile yapısı bakımından benzer özelliklerde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

2.7. Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla kullanılan veri toplama aracında üç bölüm bulunmaktadır.

2.7.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerinin ve dindarlık ile ilgili düşüncelerinin belirlenebilmesi için sorulmuş toplam 11 sorudan oluşmaktadır (Ek 1).

2.7.2. Dindarlık Ölçeği

Dindarlık ölçeği Arslan (1997) tarafından bireylerin dindarlık düzeyini

belirlemek amacıyla geliştirilmiş olan İslami Dindarlık Ölçeği'nin Normatif Dindarlık alt boyutunda yer alan 14 maddeden oluşmaktadır (EK 1). 4'lü likert tipinde olan ölçekte bulunan ifadeler; tam katılıyorum, katılıyorum, katılmıyorum ve hiç katılmıyorum seçeneklerinde cevaplar verilebilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 14 en yüksek puan 54'tür. Arslan'ın (1997) çalışmasında ölçeğin cronbach alpha katsayısı 0,7234 olarak bulunmuştur.¹¹⁸ Bizim çalışmamızda ise ölçeğe ait cronbach alpha katsayısı 0,730 olarak hesaplanmıştır (Tablo 12).

2.7.3. Batıl İnanç Kaygı Ölçeği

Batıl İnanç Kaygı ölçeği Arslan (2002) tarafından geliştirilmiştir (EK 1). Bireylerin hurafe tipli inanış ve adetlerde kaygı ve endişe durumunu belirlemek amacıyla sorulmuş 10 maddeden oluşan ölçek 3'lü likert tipindedir. Ölçekte bulunan ifadeler son derece endişelendirir, endişelendirir ve hiç endişelendirmez seçenekleri ile cevap verilebilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 30'dur. Arslan'ın (2002) çalışmasında ölçeğin cronbach alpha katsayısı 0,85 olarak bulunmuştur.¹¹⁹ Bizim çalışmamızda ise ölçeğe ait cronbach alpha katsayısı 0,771 olarak hesaplanmıştır (Tablo 12).

2.8. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 24.0 programı kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunun demografik özelliklerinin dağılımını belirlemek amacıyla frekans ve yüzde analizi yapılmıştır. Öğrencilerin dindarlık düzeylerinin ve batıl inanç kaygı düzeylerinin tespit edilebilmesi için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri bulunmuş, ölçeklerin madde sayıları ve likert tiplerinin farklı olması sebebiyle elde edilen ortalama puanlar madde sayısına orantılanarak 1-5 ranjına dönüştürülmüştür. Veri toplama aracında yer alan ölçeklere verilmiş olan cevapların iç tutarlılık durumunu belirlemek amacıyla Cronbach Alpha analizi yapılmıştır (Tablo 12).

¹¹⁸ Mustafa Arslan, "Anadolu'nun Bir Taşra İlçesindeki İnsanların Dindarlık Boyutları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (İskilip Örneği)", Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1997, s.25-29.

¹¹⁹ Mustafa Arslan, "Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma –Çorum Örneği", Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2002, s.25.

Tablo 12. Güvenirlik Analizi

Ölçek	Cronbach Alpha
Dindarlık Ölçeği	0,730
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	0,771

Araştırmada kullanılmış olan ölçeklerden Dindarlık ölçeğinin Cronbach alpha katsayısı 0,730, batıl inanç kaygısı ölçeğinin ise 0,771 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayılarının 0,799 ile 0,879 arasında değişmektedir. Cronbach Alpha katsayılarının 0,600 ile 0,799 arasında olması ölçeğin oldukça güvenilir, 0,800 ile 1,000 arasında olması ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.¹²⁰

Verilerin analizinde hangi testlerin kullanılacağını belirlemek amacıyla araştırma verilerinin normallik durumu analiz edilmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. Normallik Analizi

Ölçek	N	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Dindarlık Ölçeği	450	1,988	0,369	0,998	1,304
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	450	2,605	0,309	-1,345	0,531

Tabloya göre araştırmada Dindarlık ölçeği çarpıklık katsayısı 0,998, basıklık katsayısı 1,304, batıl inanç kaygısı ölçeği çarpıklık katsayısı -1,345, basıklık katsayısı 0,531'dir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1,500 ile 1,500 arasında olması araştırma verilerinin normal dağılımda olduğunu göstermektedir.¹²¹

Araştırma verilerinin normal dağılımda olması sebebiyle değişkenler arasındaki anlamlılık analizlerinde parametrik testler (t Testi, Anova Testi) kullanılmıştır. Anlamlılık analizlerinde anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edilmesi amacıyla LSD testi uygulanmış, anlamlılık düzeyi (p) 0,05 olarak alınmıştır. Değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkinin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

¹²⁰ Ömer Faruk Şimşek, *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş*, Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları, Ankara, Ekinoks, 2007, s. 4-22.

¹²¹ Rex B. Kline, *Principles And Practice Of Structural Equation Modeling*, London, Guilford Publications, 2011, s.63.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Öğrencilerin Dindarlık ve Batıl İnanç Düzeyine İlişkin Bulgular

Araştırmada öğrencilerin dindarlık açısından kendilerini nasıl gördükleri incelenmiştir. Öğrencilerin kendini dindar hissetme düzeylerine yönelik bulguların frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 14'te yer almaktadır.

Tablo 14. Öğrencilerin Dindarlık ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

		n	%
Kendini dindar olarak görülen derece	Çok Dindar	12	2,7
	Dindar	213	47,3
	Biraz dindar	196	43,6
	Dindar olmayan	29	6,4

Öğrencilerden %2,7'si kendini çok dindar olarak nitelendirirken %47,3'ü kendisini dindar, %43,6'sı biraz dindar, %6,4'ü dindar olmayan olarak görmektedir.

Öğrencilerin dindarlık ölçeğinde bulunan ifadelerle vermiş oldukları cevapların frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 15'te yer almaktadır.

Tablo 15. Dindarlık Ölçeği İfadelerin Verilen Cevapların Dağılımı

	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1. Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resulü olduğuna hiç şüphesiz inanıyorum	414	92,0	23	5,1	8	1,8	5	1,1
2. Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir	405	90,0	34	7,6	4	0,9	7	1,6
3. Kuran'da anlatılanlar her çağda yaşayan insana doğruyu gösterirler ve her devirde geçerlidirler	364	80,9	60	13,3	16	3,6	10	2,2
4. Namazlarımı aksatmadan kılarım	102	22,7	158	35,1	136	30,0	55	12,2
5. Az içki içmenin hiçbir zararı yoktur	30	6,7	56	12,4	67	14,9	297	66,0
6. Oruçlarımı aksatmadan tutarım	338	75,1	73	16,2	26	5,8	13	2,9
7. Sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim	36	8,0	168	37,3	175	38,9	71	15,8
8. Şu ana kadar Kur'an-ı Kerim'in tamamını veya tamamına yakınını 'anlamıyla birlikte' okumuş buluyorum	132	29,3	153	34,0	122	27,1	43	9,6
9. Dini konularla ilgilenmem	8	1,8	50	11,1	113	25,1	279	62,0
10. İslam dini, insanın hayatına bir anlam ve gaye kazandırır	360	80,0	72	16,0	14	3,1	4	0,9
11. İslami yaşayış tarzını toplumumuzu yüceltecek ve bütünleştirecek bir çözüm yolu olarak görüyorum	304	67,6	87	19,3	39	8,7	20	4,4
12. Meleklerin varlığına inanırım	389	86,4	49	10,9	4	0,9	8	1,8
13. Farz ve vacip olan ibadetlerimi düzenli olarak yerine getiriyorum	144	32,0	171	38,0	108	24,0	27	6,0
14. Kuvvetli dini inançları olmadan da mutlu ve huzurlu yaşayabiliriz	62	13,8	81	18,0	114	25,3	193	42,9

Tablo 15'e göre araştırmaya katılan öğrencilerden %92'i "*Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resulü olduğuna hiç şüphesiz inanıyorum*" ifadesine kesinlikle katıldığını, %1,1'i hiç katılmadığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerden %90'i "*Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir*" ifadesine kesinlikle katıldığını, %0,9'u katılmadığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerden %90,9'u "*Kuran'da anlatılanlar her çağda yaşayan insana doğruyu gösterirler ve her devirde geçerlidirler*" ifadesine kesinlikle katılmakta, %2,2'si hiç katılmamaktadır.

Öğrencilerden %35,1'i "*Namazlarımı aksatmadan kılarım*" ifadesine katıldığını, %12,2'si hiç katılmadığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerden %66'sı "*Az içki içmenin hiçbir zararı yoktur*" ifadesine hiç katılmamakta, %6,7'si kesinlikle katılmaktadır.

Öğrencilerden %75,1'i "*Oruçlarımı aksatmadan tutarım*" ifadesine kesinlikle katılmakta, %2,9'u hiç katılmamaktadır.

Öğrencilerden %38,9'u "*Sık sık nafile (fazladan) ibadet ederim*" ifadesine katılmamakta, %3,8'i kesinlikle katılmaktadır.

Öğrencilerden %34'ü "*Şu ana kadar Kur'an-ı Kerim'in tamamını veya tamamına yakını 'anlamıyla birlikte' okumuş buluyorum*" ifadesine katılmakta, %9,6'sı hiç katılmamaktadır.

Öğrencilerden %62'si "*Dini konularla ilgilenmem*" ifadesine hiç katılmamakta, %1,8'i kesinlikle katılmaktadır.

Öğrencilerden %80'i "*İslam dini, insanın hayatına bir anlam ve gaye kazandırır*" ifadesine kesinlikle katılmakta, %0,9'u hiç katılmamaktadır.

Öğrencilerden %67,6'sı "*İslami yaşayış tarzını toplumumuzu yüceltecek ve bütünleştirecek bir çözüm yolu olarak görüyorum*" ifadesine kesinlikle katılmakta, %4,4'ü hiç katılmamaktadır.

Öğrencilerden %86,4'ü "*Meleklerin varlığına inanırım*" ifadesine kesinlikle katılmakta, %0,9'u katılmamaktadır.

Öğrencilerden %38'i "*Farz ve vacip olan ibadetlerimi düzenli olarak yerine getiriyorum*" ifadesine katılmakta, %6'sı hiç katılmamaktadır.

Öğrencilerden %42,9'u "*Kuvvetli dini inançları olmadan da mutlu ve huzurlu yaşayabiliriz*" ifadesine hiç katılmazken, %13,8'i kesinlikle katılmaktadır.

Araştırmamızdan elde ettiğimiz verilere göre tablo 15'te görüldüğü üzere dindarlık, bireylerin dini inançları, ibadet alışkanlıkları ve dini değerlerle olan ilişkileri açısından önemli çıkarımlar yapabiliriz. Tablo, katılımcıların dini inançları ve uygulamaları hakkında çok sayıda veri içermektedir. Bu verileri, dindarlıkla ilgili farklı boyutları ele alarak incelemek anlamlı olacaktır.

Tablodaki veriler, katılımcıların genel olarak güçlü dini inançlara sahip olduklarını ve temel dini değerleri benimsediklerini göstermektedir.

Tabloyu dini uygulamalar ve alışkanlıklar açısından incelediğimizde tablodaki veriler, katılımcıların genel olarak güçlü dini inançlara sahip olduklarını ve temel dini değerleri benimsediklerini göstermektedir. Örneğin, "*Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resulü olduğuna hiç şüphesiz inanıyorum*" ifadesine %92, "*Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir*" ifadesine %90 ve "*Meleklerin varlığına inanırım*" ifadesine %86,4 oranında katılım var. Bu oranlar, katılımcıların çoğunun İslam'ın temel inançlarına sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir. Dindarlık bağlamında, bu tür inançlar genellikle bireylerin dini kimliklerini güçlendirir ve bu inançlar, dinin toplumda ve bireysel yaşamdaki etkisini pekiştirir. Bu da, dini değerlerin katılımcıların hayatlarında ne kadar merkezî olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, bazı katılımcıların namazda olduğu gibi ibadetleri aksatma oranları da dikkate alındığında, dini pratiğin bazen değişken olabileceğini ve bazı bireylerin bu pratiği günlük yaşamlarına tam entegre edemediği görülmektedir.

Dini inançların, bireylerin hayatlarına anlam ve amaç katmada önemli bir rol oynadığı da tabloyu yorumlarken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli noktadır. "*İslam dini, insanın hayatına bir anlam ve gaye kazandırır*" ifadesine %80 oranında katılım olması, katılımcıların büyük bir kısmının dinin hayatlarına anlam kattığını düşündüklerini göstermektedir. Bu durum, dini değerlerin dindarlık açısından önemini ve toplumsal bir yapı olarak dini öğretilerin bireyler için ne denli belirleyici

olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıların dini anlam arayışları, bireysel ve toplumsal huzurlarını sağlama noktasında dinin merkezî bir rol oynadığını göstermektedir.

“Dini konularla ilgilenmem” ifadesine %62,0’ı “hiç katılmıyorum” demiştir. Bu, katılımcıların büyük bir kısmının dini konularla ilgilendiğini ve dini bilgiyi hayatlarında önemli bir yer olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bu ilgiyi bir değişim olarak yorumlamak gerekirse, dini bilgiye ve dini pratiklere olan bağlılık, bireylerin dindarlık düzeylerine göre şekillenir. Kaygı düzeylerinin, bireylerin dini pratiklere olan ilgisi ve bağlılıklarıyla da ilişkili olduğu söylenebilir. Dini inançlara sahip olmak, özellikle ahiret inancı gibi konular, kaygı ve belirsizlikleri yönetmek için bir araç olabilmektedir. Bu da, dini uygulamaların ve inançların katılımcıların yaşamlarında huzur ve denge sağlama açısından bir denetim mekanizması işlevi gördüğünü düşündürmektedir.

“Kuvvetli dini inançları olmadan da mutlu ve huzurlu yaşayabiliriz” ifadesine %42,9’luk bir oran “hiç katılmıyorum” demiştir. Bu, katılımcıların çoğunun dini inançların, bireylerin mutluluğu ve huzuru için önemli bir rol oynadığını düşündüklerini göstermektedir. Batıl inançlar ve dinî inançlar arasındaki çizgi bazen ince olabilmektedir. Katılımcıların dini değerlere olan sıkı bağlılıkları, dini normlara ve toplumsal kurallara sıkı sıkıya bağlılıklarını ve bu bağlılığın hayatlarına anlam katma işlevini göstermektedir. Aynı zamanda, *“Az içki içmenin hiçbir zararı yoktur”* ifadesine %66,0 oranında “hiç katılmıyorum” demek, dini değerlerle uyuşmayan bir davranışa karşı bir tepkiyi işaret etmektedir.

Sonuç olarak; Tablodaki veriler, katılımcıların dindarlık düzeylerinin farklı yönlerini göstermektedir ve bu da dindarlığın dinî inançlar, ibadetler, dini değerler ve bireysel yaşam pratikleri arasında nasıl değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Dini inançlar ve uygulamalar arasındaki ilişkiler, bireylerin dindarlık anlayışlarının toplumsal bağlam ve kişisel değerler doğrultusunda şekillendiğini, aynı zamanda bireylerin kaygı düzeylerini etkileyebileceğini göstermektedir. Bu bulgular, dindarlığın ve dini uygulamaların, bireylerin yaşamlarında huzur ve anlam arayışlarını nasıl şekillendirdiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Öğrencilerin batıl inanç kaygı ölçeğinde bulunan ifadelere vermiş oldukları cevapların frekans (n) ve yüzde (%) dağılımı Tablo 16’te yer almaktadır.

Tablo 16. Batıl İnanç Kaygı Ölçeği İfadelerin Verilen Cevapların Dağılımı

	Son derece endişelendirir		Endişelendirir		Hiç endişelendirmez	
	N	%	n	%	n	%
1. Uğursuz, kötü bir rüya görmek, beni	59	13,1	298	66,2	93	20,7
2. Kara kedinin önümden geçmesi, beni	7	1,6	34	7,6	409	90,9
3. Kem gözlü birisinin bana dikkatlice bakması, beni	107	23,8	247	54,9	96	21,3
4. Giyinik halde iken elbisemin herhangi bir yerini (düğme, sökük vb.)dikme, beni	31	6,9	105	23,3	314	69,8
5. Besmelesiz yere (küle, çöpe) basma veya küçük abdesti (idrarını) yapma, beni	48	10,7	145	32,2	257	57,1
6. Soğan, sarımsak kabuğuna basma veya onları yakma, beni	21	4,7	40	8,9	389	86,4
7. Sabun, bıçak veya makası birisinin elinden doğrudan alma, beni	29	6,4	82	18,2	339	75,3
8. Hıdrellez günü dışarı çıkamama, beni	7	1,6	23	5,1	420	93,3
9. Mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme, yazılarını okuma, beni	25	5,6	75	16,7	350	77,8
10. (Benim ya da bir yakınımın) Düğününün iki bayram arası yapılması, beni	12	2,7	35	7,8	403	89,6

Tablo 16'ya göre araştırmaya katılan öğrencilerden %66,2'si uğursuz, kötü bir rüya görmenin kendisini endişelendirdiğini, %13,1'i son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %9,9'u kara kedinin önümden geçmesinin kendisini hiç endişelendirmediğini, %1,6'sı son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %54,9'u kem gözlü birisinin kendisine dikkatlice bakmasından endişelenirken, %21,3'ü hiç endişelenmemektedir.

Öğrencilerden %69,8'i giyinik halde iken elbisemin herhangi bir yerini (düğme, sökük vb.) dikmenin kendisini hiç endişelendirmediğini, %6,9'u son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %57,1'i besmelesiz yere (küle, çöpe) basma veya küçük abdesti (idrarını) yapmanın kendisini hiç endişelendirmediğini, %10,7'si son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %86,4'ü soğan, sarımsak kabuğuna basma veya onları yakmanın kendisini hiç endişelendirmediğini, %4,7'si son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %75,3'ü sabun, bıçak veya makası birisinin elinden doğrudan almanın kendisini hiç endişelendirmediğini, %6,4'ü son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %93,3'ü hıdrellez günü dışarı çıkamamanın kendisini hiç endişelendirmediğini, %1,6'sı son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %77,8'i mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme, yazılarını okumanın kendisini hiç endişelendirmediğini, %5,6'sı son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Öğrencilerden %89,6'sı kendisi veya bir yakınının düğününün iki bayram arası yapılmasının kendisini hiç endişelendirmediğini, %2,7'si son derece endişelendirdiğini belirtmiştir.

Tablo 16'daki araştırmamızdan elde edilen veriler incelendiğinde Batıl İnanç Kaygı Ölçeği'ne ait 10 farklı ifadeye verilen cevapların dağılımı gösterilmektedir. Her bir ifade için katılımcıların yanıtları üç seçenekten birine verilmiş: "Son derece

endişelendirir”, “Endişelendirir” ve “Hiç endişelendirmez” şeklindedir. Aynı zamanda tabloda, her bir seçeneğin yüzdelik dağılımı ve sayısal değeri verilmiştir. Katılımcıların, batıl inançlarla ilgili çeşitli durumları ne derece endişe verici olarak gördüklerini belirlemek, toplumun batıl inançlara karşı genel tutumunu ortaya koymak açısından önemli bir göstergedir.

Tabloyu, batıl inanç kaygısının bazı önemli değişkenler açısından nasıl şekillendiğini irdelediğimizde; Rüyalarla ilgili batıl inançlar (örneğin, “Uğursuz, kötü bir rüya görmek”) ve göz değmesi gibi inançlar, kaygıyı belirgin şekilde arttıran faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle “Uğursuz, kötü bir rüya görmek” ifadesinde, katılımcıların büyük bir kısmı (%66,2) bu durumu endişe verici olarak değerlendirmiştir. Aynı şekilde, kem göz inancına da güçlü bir kaygı ile yanıt verilmiş (%23,8 “Son derece endişelendirir” ve %54,9 “Endişelendirir”). Bu tür inançlar, bireylerin kişisel güvenlik ve sağlığı ile ilgili kaygılarını artıran, kültürel ve bireysel deneyimlerle şekillenen bir psikolojik etki yaratmaktadır.

Tabloya bakıldığında, kara kedinin önünden geçmesi (%90,9 “Hiç endişelendirmez”) ve mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme gibi geleneksel batıl inançlar, katılımcılar üzerinde daha düşük bir kaygı düzeyine sahip gözükmektedir. Bu tür inançlar, daha çok kültürel normlara dayalı sembolik bir ifade olarak algılanmakta ve dolayısıyla kaygı yaratma oranı daha düşük olmaktadır. Bu durum, batıl inançların kaygı üzerindeki etkisinin zamanla azaldığını ve bazı inançların, özellikle kültürel olarak yaygın olanların, daha az endişe yarattığını göstermektedir. Ayrıca, demografik ve kültürel faktörlerinde bireylerin bu tür inançlara karşı geliştirdiği tepkiler üzerinde belirleyici bir etkisinin olduğu aşikârdır.

Ayrıca katılımcıların demografik bilgileri (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi) gibi değişkenlerin, batıl inançlara yönelik kaygıları üzerinde etkisi olup olmadığını incelemek önemli olacaktır. Örneğin: Genç bireyler, yaşça daha büyük bireylere göre batıl inançlardan daha fazla etkilenebilirler. Özellikle “kem göz” ve “kötü rüya” gibi ifadelerde, genç bireylerin daha yüksek kaygı seviyeleri sergilemesi olasıdır. Cinsiyet farkları da farklı kaygı seviyeleriyle ilişkilendirilebilir; örneğin kadınlar, bazı kültürel ve toplumsal faktörler nedeniyle daha fazla kaygı hissedebilmektedirler. Eğitim düzeyi

açısından bakıldığında ise; Eğitim seviyesi arttıkça, genellikle batıl inançlara duyulan kaygı seviyelerinin azaldığı gözlemlenmektedir.

Toplumdaki batıl inançlar, genellikle belirli kültürel ve toplumsal normlarla şekillenir. Katılımcıların, soğan veya sarımsak kabuğu gibi günlük yaşamda nadiren karşılaşılan batıl inançlarla ilgisi, kaygı düzeylerini daha da düşürmektedir. Bu durum, bireylerin kültürel bağlamda daha yaygın ve belirgin olan inançlara karşı daha duyarlı olduklarını, ancak nadiren karşılaştıkları veya daha az yaygın inançlara karşı kaygı seviyelerinin düşük kaldığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak tabloyu değerlendirdiğimizde, katılımcıların batıl inançlara karşı gösterdiği kaygı düzeylerinin, inancın doğasına, kişisel deneyimlere ve kültürel normlara bağlı olarak farklılık gösterdiğini ifade edebiliriz. Bu bulgular, batıl inançların kaygı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu, ancak bu etkinin bireysel, toplumsal ve kültürel faktörlere göre değiştiğini göstermektedir.

Öğrencilerin veri toplama aracında yer alan ifadelerle vermiş oldukları cevaplardan elde edilen ortalama puanlar madde sayısına orantılanarak 1-5 ranjına dönüştürülmesi ile elde edilen dindarlık ve batıl inanç düzeyine ilişkin bulgular Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 17. Öğrencilerin Dindarlık ve Batıl İnanç Düzeyleri

Ölçek	n	Madde Sayısı	$\bar{x}$	$\bar{x}$ /kategori sayısı	Düzyey
Dindarlık Düzeyi	450	14	42,176	3,766	Yüksek
Batıl İnanç Kaygı Düzeyi	450	10	13,947	2,325	Orta

Tablo 17’ye göre öğrencilerin dindarlık ölçeğine vermiş oldukları cevapların aritmetik ortalaması $\bar{x}=42,176$, batıl inanç ölçeğine verilmiş cevapların aritmetik ortalaması $\bar{x}=13,947$ ’dir. Ölçeklerde bulunan ifadelerle verilebilecek cevap kategorilerin farklı olması sebebiyle $\bar{x}$ /kategori sayısı formülü ile ölçeklerden alınan aritmetik ortalamalar standardize edilmiştir.¹²² Buna göre öğrencilerin dindarlık düzeyleri 3,766’ile yüksek olması sebebiyle “Öğrencilerin dindarlık düzeyleri yüksektir” hipotezi

¹²² Halil Tekin, *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*, Ankara, Yargı Yayınevi, 2002.

doğrulanmış, batıl inanç kaygı düzeyleri 2,325 ile orta düzeyde olması sebebiyle “Öğrencilerin batıl inanç düzeyleri düşüktür” hipotezi doğrulanmamıştır.

3.2. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin cinsiyetine göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan t Testi sonucu Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18. Cinsiyete Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		N	$\bar{x}$	Ss.	t	P
Dindarlık Ölçeği	Kız	302	3,040	0,325	2,222	0,027
	Erkek	148	2,958	0,442		
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Kız	302	1,425	0,304	3,020	0,003
	Erkek	148	1,332	0,310		

Tablo 18’e göre öğrencilerin cinsiyeti ile dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$).

Kız öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması ($\bar{x}=3,040$) erkek öğrencilere ($\bar{x}=2,958$) göre daha yüksektir.

Kız öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri ($\bar{x}=1,425$) erkek öğrencilere ($\bar{x}=1,332$) göre daha yüksektir. Dolayısıyla “Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre dindarlık düzeyleri daha yüksektir” şeklinde kurulmuş olan araştırma hipotezi doğrulanmıştır.

Bu tablo, cinsiyetin batıl inanç, kaygı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğini incelemektedir. Tabloya göre, kızların dindarlık düzeyleri erkeklere kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir ($t = 2,222$; $p = 0,027$). Bu sonuç, cinsiyetin dindarlık düzeyi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Kızların toplumda daha geleneksel veya dini değerlere daha yakın olma eğiliminde olmaları, onlara daha yüksek dindarlık düzeyleri kazandırmış olabilmektedir. Benzer şekilde kızların genellikle duygusal ve manevi bağlamda daha duyarlı oldukları bir psikolojik çerçeveye sahip olmaları, onları daha fazla dini katılım ve inanç geliştirilmeye yönlendirmektedir.

Kızların batıl inanç kaygı düzeyleri, erkeklerden daha yüksektir ($t = 3,020$; $p = 0,003$). Dolayısıyla “*Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre batıl inanç kaygı düzeyleri daha yüksektir*” şeklinde kurulmuş olan araştırma hipotezi doğrulanmaktadır.

Bu sonuç, kızların batıl inançlara karşı daha fazla kaygı taşıdığına işaret etmektedir. Bu bulgu, cinsiyetin batıl inançlarla ilgili kaygıyı etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Kızların erkeklere oranla daha yüksek batıl inanç kaygı seviyelerinin sebeplerini irdelediğimizde; Kadınlar, toplumsal normlar ve beklentiler nedeniyle daha fazla duygusal baskı ve kaygı yaşayabilmektedirler. Bu baskılar, batıl inançlar gibi yönelimleri daha belirgin hale getirmektedir. Kadınların genel olarak kaygı düzeylerinin daha yüksek olabileceği psikolojik bir eğilim, batıl inanç kaygısının daha fazla hissedilmesine neden olabilmektedir.

Cinsiyetin batıl inançlar üzerindeki etkisi, bu konuya dair yapılan pek çok araştırmanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Literatür incelendiğinde, bu alanda önemli bulgular sunan Mustafa Arslan'ın yüksek lisans tezinin, çalışmamızla paralel sonuçlar ortaya koyduğu gözlemlenmektedir. Mustafa Arslan'ın çalışması, cinsiyetin batıl inançlarla olan ilişkisini derinlemesine inceleyen önemli bir kaynaktır. Arslan, cinsiyetin batıl inançlara olan eğilim üzerinde etkili olduğu ve kadınların bu konuda erkeklerden daha yüksek bir duyarlılığa sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışmasında kullandığı yöntemler ve analizler, benzer şekilde cinsiyetin batıl inanç kaygısı üzerinde belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir. Arslan'ın bulguları, cinsiyetin batıl inanç kaygısı üzerindeki etkisi konusunda elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Bu durum, hem Arslan'ın çalışmasının hem de bizim araştırmamızın cinsiyetin batıl inançlar üzerindeki rolüne dair geçerliliğini pekiştirmektedir.

Cinsiyetin batıl inançlar üzerindeki etkisini inceleyen literatürde, genellikle kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek batıl inanç kaygısı ve inanç düzeylerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Batıda yapılan çalışmalarda da, kadınların batıl inanç düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Köse ve Ayten'in New York'ta 132 kişi üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada ise, kadınların "tahtaya vurmanın uğur getireceği" ve "merdiven altından geçmenin uğursuzluk getireceği" gibi

inançlara erkeklere kıyasla daha fazla inanma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.¹²³ Bu bulgu, G. Mensehing¹²⁴, Randall¹²⁵ ve Jerome Tobacyk ve Gary Milford¹²⁶ gibi araştırmacıların çalışmalarında da benzer şekilde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda da, erkeklerin kadınlara kıyasla batıl inançlar ve pratiklere daha az eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, İzmir örnekleminde Türkiye’de dini hayatı araştıran M. Emin Köktaş, kadınların erkeklerden daha yüksek batıl inanç düzeylerine sahip olduklarını tespit etmiştir.¹²⁷ Bu bulguda, çalışmamızın sonuçlarıyla paralel bir şekilde, cinsiyetin batıl inançlar üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak çalışmada yer alan bulgular, cinsiyetin dindarlık ve batıl inanç kaygısı üzerinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriler, gelecekteki araştırmalar için önemli bir temel oluşturmaktadır.

Öğrencilerin yaşına göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi sonucu Tablo 19’da bulunmaktadır.

Tablo 19. Yaşa Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	20 yaş ve altı	127	2,963	0,412	2,636	0,073	-
	20-24 yaş arası	254	3,016	0,339			
	25 yaş ve üstü	69	3,089	0,385			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	20 yaş ve altı	127	1,397	0,311	1,104	0,332	-
	20-24 yaş arası	254	1,407	0,299			
	25 yaş ve üstü	69	1,345	0,340			

¹²³ Köse, Ayten, a. g. m., s. 62.

¹²⁴ Gustav Mensching, *Dini Sosyoloji*, Çev. Prof. Dr. Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi, Konya, 1994, s.140.

¹²⁵ Tom M. Randall, Belief in the paranormal declines: 1977-1987. *Psychological Reports*, C. 66, 1990. s. 1347-1351.

¹²⁶ John Tobacyk, Gregory Milford, Belief in Paranormal Phenomena: Assessment Instrument Development and Implications for Personality Functioning, *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1983, s. 37.

¹²⁷ M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s. 105-106.

Tablo 19'a göre öğrencilerin yaşı ile dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tabloya göre, yaş ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=2,636$; $p=0,073$) ve “*Yaşı küçük olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri daha yüksektir*” şeklinde kurulmuş hipotez öğrencilerin yaşlarına göre dindarlık ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

Yaş değişkeni ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaması, öğrencilerin yaşları ile dindarlık düzeylerinin doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir. 20 yaş ve altı ($\bar{x}=2,963$), 20-24 yaş arası ($\bar{x}=3,016$) ve 25 yaş ve üstü ($\bar{x}=3,089$) gruplarının dindarlık ortalamaları birbirine yakın olup, yaş faktörünün dindarlık düzeyleri üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu bulgu, yaşın dindarlık düzeylerini etkileyen önemli bir faktör olmadığını göstermektedir.

Yaş ve batıl inanç kaygısı arasındaki ilişki incelendiğinde batıl inanç kaygısı ile yaş arasında da anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=1,104$; $p=0,332$). Dolayısıyla “*Yaşı küçük olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri daha yüksektir*” şeklinde kurulmuş hipotez öğrencilerin yaşlarına göre batıl inanç kaygı ölçeği puanlarının birbirine yakın olması ve puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

20 yaş ve altı ($\bar{x}=1,397$), 20-24 yaş arası ($\bar{x}=1,407$) ve 25 yaş ve üstü ($\bar{x}=1,345$) gruplarının batıl inanç kaygısı düzeyleri birbirine oldukça yakın olup, yaş grupları arasında kaygı düzeyinde belirgin bir farklılık yoktur. Bu bulgu, yaşın batıl inanç kaygısını etkilemediğini, öğrencilerin yaşlarına bakılmaksızın benzer bir kaygı düzeyine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Yani, yaş gruplarının batıl inanç kaygısı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Bizim araştırma sonuçlarıyla paralel olarak Arslan, gerçekleştirdiği araştırmada, bireylerin batıl inanç ve kaygı düzeylerinin yaş faktörüne bağlı olarak değişip değişmediğini incelemiş ve yapılan analizler sonucunda anlamlı bir fark

bulamamıştır.¹²⁸ Benzer şekilde, Tuncel de yaptığı araştırmada katılımcıların batıl inanç düzeyi ile yaşları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve anlamlı bir farklılık bulunmadığını ortaya koymuştur.¹²⁹ Taş ise, yapmış olduğu çalışmada yaş faktörü ile batıl inanç eğilimi arasında genel olarak anlamlı bir fark bulamamış olmasına rağmen, yaşa bağlı olarak batıl inançların belirli dönemlerde farklılaştığını gözlemlemiştir. Taş'a göre, gençlik ve çocukluk döneminde (15-27 yaş arası) batıl inançlar yükselirken, yetişkinlik döneminde (27-60 yaş arası) bir düşüş göstermekte, ancak yaşlılık dönemi (60 yaş ve sonrasında) itibarıyla batıl inançlarda tekrar bir artış gözlemlenmektedir.¹³⁰

Tablo 19'un bulguları, yaşın hem dindarlık düzeyleri hem de batıl inanç kaygısı üzerindeki etkisini göstermemektedir. Bu tablo yaşın bu iki değişken üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa öğrencilerin yaşları arttıkça dindarlık düzeylerinde ya da batıl inanç kaygılarında belirgin bir değişiklik yaşanmadığını göstermektedir.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi sonucu Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20. Sınıfa Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	1. Sınıf	242	3,001	0,387	1,644	0,178	-
	2. Sınıf	56	2,999	0,328			
	3. Sınıf	69	3,101	0,301			
	4. sınıf	83	2,981	0,389			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	1. Sınıf	242	1,423	0,328	2,608	0,051	-
	2. Sınıf	56	1,425	0,273			
	3. Sınıf	69	1,332	0,248			
	4. sınıf	83	1,343	0,310			

¹²⁸ Arslan, a. g. m., s. 12.

¹²⁹ Tuncel, a.g.e., s. 59.

¹³⁰ Taş, a.g.e., s. 92-94.

Tablo 20'ye göre öğrencilerin sınıf düzeyleri ile dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Öğrencilerin sınıf düzeyi ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=1,644$; $p=0,178$). Dolayısıyla “*Öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça dindarlık düzeyleri yükselmektedir*” şeklinde kurulmuş hipotez öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dindarlık ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamasından dolayı doğrulanmamıştır.

p değeri, sınıf düzeyinin dindarlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. 1. sınıf ($\bar{x}=3,001$), 2. sınıf ($\bar{x}=2,999$), 3. sınıf ($\bar{x}=3,101$) ve 4. sınıf ($\bar{x}=2,981$) öğrencilerinin dindarlık ortalamaları birbirine oldukça yakındır. Bu bulgu, öğrencilerin sınıf seviyeleri arttıkça dindarlık düzeylerinde belirgin bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Bu da, dindarlığın sadece sınıf düzeylerine bağlı bir faktör olmadığına işaret etmektedir.

Tabloya göre, batıl inanç kaygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$). “*Öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça batıl inanç düzeyleri yükselmektedir*” şeklinde kurulmuş hipotez öğrencilerin sınıf düzeylerine göre batıl inanç kaygı ölçeği puanlarının birbirine yakın olması ve puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

Sınıf düzeylerine göre batıl inanç kaygısı arasında anlamlı farklılığın bulunmaması, sınıf düzeylerinin, öğrencilerin batıl inançlar ile ilgili kaygı seviyelerini etkilemediğini göstermektedir. Öğrencilerin sınıf seviyelerine bakılmaksızın benzer düzeylerde batıl inanç kaygısı taşıdıkları söylenebilir. Literatüre bakıldığında, Taş'ın yaptığı araştırmada öğrencilerin okudukları sınıflar dikkate alındığında, birinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencileri arasında batıl inanç eğilim düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark veya ilişki bulunmamıştır.¹³¹ Batıl inanç kaygısının sınıf düzeyine göre değişmemesi, bu tür kaygıların öğrencilerde belirli bir seviyede sabit kaldığını ve kişisel ya da kültürel faktörlerin bu kaygıları daha fazla etkileyebileceğini göstermektedir.

Tablo 20 sonuçları, sınıf düzeylerinin hem dindarlık düzeyleri hem de batıl inanç kaygısı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Bu bulgu, sınıf

¹³¹ Taş, a.g.e., s. 96.

düzeylerinin öğrencilerin dini inançları veya batıl inanç kaygılarıyla ilişkili olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, sınıf düzeylerinin bu iki değişken üzerinde belirgin bir rol oynamadığını göstermekte ve dindarlık ile batıl inanç kaygısı gibi faktörlerin, farklı seviyelerdeki öğrenciler arasında benzer şekilde seyrettiğini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin bölümüne göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi ve anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LCD testi sonuçları Tablo 21’de bulunmaktadır.

Tablo 21. Bölüme Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	Sözel ¹	146	3,075	0,330	4,213	0,015	1>3
	Sayısal ²	45	3,057	0,289			
	Eşit ağırlık ³	259	2,970	0,397			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Sözel	146	1,441	0,356	2,502	0,083	
	Sayısal	45	1,360	0,265			
	Eşit ağırlık	259	1,375	0,285			

Tablo 21’e göre öğrencilerin bölümü ile dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken ($p<0,05$), batıl inanç kaygı düzeyleri arasında bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sözel bölümde olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri puan ortalaması ($\bar{x}=3,075$), eşit ağırlık bölümde olan öğrencilere ($\bar{x}=2,970$) göre daha yüksektir.

Tabloya göre, öğrencilerin bölümü ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ($p<0,05$) “Sözel bölümde olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri eşit ağırlık bölümünde olan öğrencilere göre daha yüksektir” hipotezi doğrulanmıştır.

Bu bulgu, öğrencilerin eğitim aldıkları bölümlere göre dindarlık düzeylerinin farklılık gösterdiğini göstermektedir. Sözel bölümdeki öğrenciler, diğer bölümlere kıyasla daha yüksek bir dindarlık düzeyine sahipken, Eşit Ağırlık bölümü öğrencilerinin dindarlık puanları daha düşüktür.

Sözel bölümdeki öğrencilerin dindarlık puan ortalaması ($\bar{x}=3,075$), sayısal bölümden ($\bar{x}=3,057$) daha yüksek olmasına rağmen, anlamlı farkın özellikle Sözel ve Eşit Ağırlık bölümleri arasında olduğu görülmektedir.

Sözel bölümdeki öğrencilerin dindarlık düzeyleri ($\bar{x}=3,075$) sayısal ($\bar{x}=3,057$) ve eşit ağırlık ($\bar{x}=2,970$) bölümlerindeki öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Anlamlı fark yalnızca Sözel ve Eşit Ağırlık bölümleri arasında gözlemlenmiştir ($1>3$). Bu durum, öğrencilerin dindarlık düzeylerinin bölüm tercihlerine göre şekillenebileceğini veya bölüm içeriğinin öğrencilerin dini inanç ve pratiklerine etkisi olabileceğini düşündürmektedir.

Eşit Ağırlık bölümündeki öğrencilerin dindarlık düzeylerinin diğer bölümlere kıyasla düşük olması, farklı akademik alanların öğrencilerin dini değerlerini şekillendirme biçiminde bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Büyüköztürk ve Demirtaş çalışmasında, sosyal bilimler öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin, diğer bölümlerdeki öğrencilere göre daha düşük olduğunu belirtmişlerdir.¹³² Bu bulgu, sözel bölümdeki öğrencilerin dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu yönündeki çalışmamızın bulguları ile farklılık göstermektedir. Ancak bu farklılık, her iki araştırmanın bağlamındaki farklı bölümlerin, öğrencilerin değerleri, inançları ve eğitim süreçlerine etkilerinin farklı olabileceğini göstermektedir. Bu, bölümlerin öğrencilerin sosyal, kültürel ve bireysel düşünce yapılarındaki farklılıkları etkileyebileceğine işaret eder. Özellikle sayısal bölümlerle karşılaştırıldığında, eşit ağırlık bölümündeki öğrenciler, dini değerlere ve inançlara daha düşük bir bağlılık sergileyebilmektedirler.

Tabloya göre, batıl inanç kaygısı düzeyleri açısından bölümler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$). Dolayısıyla “*Sözel bölümde olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri eşit ağırlık bölümünde olan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi öğrencilerin bölümüne göre batıl inanç kaygı ölçeği puanlarının birbirine yakın olması ve puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

Bu bulgu, öğrencilerin bölümleri ne olursa olsun batıl inanç kaygıları arasında belirgin bir fark olmadığını göstermektedir. Bölüm tercihi, öğrencilerin batıl inanç

¹³² Şerif Büyüköztürk, Hakkı Demirtaş, "Eğitim Düzeyi ve Dindarlık Arasındaki İlişki: Türkiye'deki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma" *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, C. 14, Sa. 1, 2017, s.78-85.

kaygılarını etkilememektedir. Batıl inanç kaygısının farklı bölümlerdeki öğrenciler arasında sabit kalması, bu tür kaygıların daha çok kişisel ve kültürel faktörlerle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Öğrencilerin ders içeriklerinin veya akademik alanlarının, batıl inanç kaygıları üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı için bu kaygılar daha çok bireysel ya da toplumsal bir düzeyde şekillenmektedir.

Sonuç olarak bu veriler, dindarlık ve batıl inanç kaygısının bölüme göre farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Dindarlık ile ilgili olarak, sözel bölüm öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin diğer bölümlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak batıl inanç kaygısı açısından, öğrencilerin bölümlerine göre benzer düzeylerde kaygılar taşıdıkları ve bu kaygının bölümler arası fark yaratmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim aldığı fakülteye göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LCD testi sonuçları Tablo 22’de yer almaktadır.

Tablo 22. Fakülteye Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	İlahiyat ¹	62	3,151	0,264	2,875	0,001	1>2,5,7,9,10
	Hukuk ²	58	2,915	0,405			
	Mühendislik ³	23	3,068	0,342			
	İletişim ⁴	59	3,059	0,260			
	Fen Edebiyat ⁵	29	2,970	0,628			
	Sağlık Hizmetleri MYO ⁶	18	3,115	0,217			
	Spor Bilimleri Fakültesi ⁷	40	2,818	0,412			
	Tıp ⁸	18	3,099	0,301			
	Hemşirelik ⁹	26	2,920	0,397			
	İİBF ¹⁰	54	3,007	0,261			
	Güzel Sanatlar ve Tasarım ¹¹	11	2,981	0,540			
	Eğitim Bilimleri ¹²	52	3,045	0,358			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	İlahiyat	62	1,382	0,319	1,262	0,244	
	Hukuk	58	1,362	0,284			
	Mühendislik	23	1,383	0,252			
	İletişim	59	1,502	0,350			
	Fen Edebiyat	29	1,452	0,499			
	Sağlık Hizmetleri MYO	18	1,417	0,250			
	Spor Bilimleri Fakültesi	40	1,325	0,153			
	Tıp	18	1,356	0,264			
	Hemşirelik	26	1,373	0,337			
	İİBF	54	1,357	0,233			
	Güzel Sanatlar ve Tasarım	11	1,300	0,346			
	Eğitim Bilimleri	52	1,427	0,318			

Tablo 22'ye göre öğrencilerin devam ettiği fakülte ile dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmakta ($p<0,05$) batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

İlahiyat fakültesinde olan öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması ($\bar{x}=3,151$), Hukuk ($\bar{x}=2,915$), Fen Edebiyat ($\bar{x}=2,970$), Spor Bilimleri Fakültesi ($\bar{x}=2,818$), Hemşirelik ($\bar{x}=2,920$) ve İİBF'de ($\bar{x}=3,007$) olan öğrencilere göre daha yüksektir.

Tabloya göre, fakülte ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($F=2,875$; $p=0,001$). Bu verilere göre “*İlahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin dindarlık düzeyleri diğer fakültelerde okuyan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi doğrulanmıştır. Özellikle, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık puan ortalamaları ($\bar{x}=3,151$) diğer fakültelere göre belirgin bir şekilde daha yüksektir. Bu, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin, dini eğitim aldıkları için daha yüksek bir dindarlık düzeyine sahip olabilmektedir. Hukuk, Fen Edebiyat, Spor Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik ve İİBF gibi fakültelerdeki öğrencilerin dindarlık düzeyleri daha düşük olup, İlahiyat fakültesi öğrencileri ile anlamlı farklar göstermektedir. Bu fark, İlahiyat fakültesi öğrencilerinin eğitimlerinin doğası gereği dini bilgiler ve pratiklerle daha fazla iç içe olmalarından kaynaklanmaktadır. Dindarlık düzeylerindeki fark, öğrencilerin fakültelerinin sunduğu içeriğin dindarlıkla ne kadar ilişkili olduğu ile de bağlantılıdır.

Fakülte ve batıl inanç kaygısı arasındaki ilişki incelendiğinde batıl inanç kaygısı ile fakülte arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=1,262$; $p=0,244$). “*İlahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri diğer fakültelerde okuyan öğrencilere göre daha düşüktür*” hipotezi öğrencilerin fakültelerine göre batıl inanç kaygı ölçeği puanlarının birbirine yakın olması ve puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

Öğrencilerin fakültesine göre batıl inanç kaygısı arasında anlamlı farklılık bulunmaması, fakültelere göre batıl inanç kaygısının benzer düzeylerde olduğunu göstermektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin batıl inanç kaygı puan ortalaması ($\bar{x}=1,382$) ile diğer fakültelerdeki öğrenciler arasındaki fark çok azdır ve anlamlı değildir. Örneğin, Hukuk ($\bar{x}=1,362$), Mühendislik ($\bar{x}=1,383$) ve İletişim ($\bar{x}=1,502$) gibi fakültelerdeki öğrenciler de benzer seviyelerde batıl inanç kaygısına sahiptir. Bu sonuç,

batıl inanç kaygısının, öğrencilerin aldıkları fakülte eğitimine bağlı olarak anlamlı şekilde değişmediğini göstermektedir. Bu da batıl inanç kaygısının fakülteye özgü bir durum olmadığını ve daha çok bireysel veya psikolojik faktörlerle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak bu tablo fakülte ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu, ancak batıl inanç kaygısı ile fakülte arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu bulgular, İlahiyat fakültesindeki öğrencilerin daha yüksek dindarlık seviyelerine sahip olduklarını, ancak batıl inanç kaygılarının fakülteler arasında benzer düzeylerde kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, dindarlık ve batıl inanç kaygısının farklı şekilde etkilendiğini ve dindarlık seviyesinin özellikle fakültenin eğitim içeriği ile ilişkili olabileceğini, ancak batıl inanç kaygısının daha farklı, belki de bireysel faktörlerle bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgular, öğrencilerin fakülte eğitimlerinin dindarlık düzeylerini etkileyebileceğini ancak batıl inanç kaygısının fakülteden bağımsız bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Öğrencilerin hayatının çoğunun geçtiği yere göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LCD testi sonuçları Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 23. Hayatın Çoğunun Geçtiği Yere Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	Köy ¹	65	3,109	0,301	4,779	0,003	1>3,4
	Kasaba-İlçe ²	96	3,050	0,326			
	Şehir ³	271	2,992	0,382			
	Metropol ⁴	18	2,770	0,493			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Köy	65	1,408	0,282	0,094	0,963	-
	Kasaba-İlçe	96	1,387	0,287			
	Şehir	271	1,393	0,313			
	Metropol	18	1,417	0,446			

Tablo 23'e göre öğrencilerin hayatının çoğunluğunun geçtiği yere göre dindarlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken ($p < 0,05$), hayatın çoğunun geçtiği yer ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Hayatının çoğunluğu köyde geçen öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması ($\bar{x}=3,109$) hayatının çoğunluğu şehirde ($\bar{x}=2,992$) ve metropolde ($\bar{x}=2,770$) geçen öğrencilere göre daha yüksektir.

Tabloya göre, öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdiği yer ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($F=4,779$; $p=0,003$). Dolayısıyla *“Köyde yaşayan öğrencilerin dindarlık düzeyleri şehir ve metropolde yaşayan öğrencilere göre daha yüksektir”* hipotezi doğrulanmıştır.

Bu bulgu, hayatın çoğunun geçtiği yerin, öğrencilerin dindarlık düzeyleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Köyde yaşayan öğrencilerin dindarlık düzeyleri ($\bar{x}=3,109$), şehir ($\bar{x}=2,992$) ve metropol ($\bar{x}=2,770$) gibi daha büyük ve kozmopolit yerleşim yerlerinde yaşayan öğrencilere göre belirgin şekilde daha yüksektir. Köyde yaşayan öğrenciler, genellikle daha geleneksel ve dini değerlere dayalı bir yaşam tarzına sahip olabilmektedirler. Bu çevre, onların dindarlık düzeylerini daha fazla etkileyebilmekte ve onları daha yüksek bir dindarlık düzeyine yönlendirmektedir. Bu da göstermektedir ki toplumsallaşma süreci, bireyin kişiliğini oluştururken önemli bir rol oynar.¹³³ Arslan da, yaptığı çalışmasında, kişinin dindarlığının oluşmasında ilk yaşadığı çevrenin çok önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Kişinin dini tutumları ile onun yakın çevresindeki bireylerin dini tutumları arasında güçlü benzerlikler gözlemlenir. Bu, çevredeki insanların aynı kültürün ve toplumsal yapının ürünleri olmalarından kaynaklanır. Ayrıca Arslan, çalışmasında bizim araştırma sonuçlarımızla paralel olarak kırsal kesimde, dışa kapalı bir ortamda yetişen bireylerin, kentte yetişenlere kıyasla daha yüksek bir popüler dindarlık düzeyine sahip olduklarını bulmuştur.¹³⁴

Metropolde yaşayan öğrenciler ise daha çeşitlenmiş bir toplumda yaşamaktadır ve burada dini değerler daha az baskın olabilmektedir. Bu da onların dindarlık

¹³³ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, 1996, s.37.

¹³⁴ Arslan, “Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma –Çorum Örneği”, s.99-100.

düzeylerinin daha düşük olmasına yol açmaktadır. Bu sonuçlar, coğrafi çevrenin öğrencilerin dini inançlarını ve değerlerini şekillendirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, bu bulgular, toplumsal çevrenin ve yaşam koşullarının, bireylerin dindarlık düzeylerini etkileyen önemli faktörler olduğuna işaret etmektedir.¹³⁵

Tabloya göre, hayatın çoğunun geçtiği yer ile batıl inanç kaygısı arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($F=0,094$; $p=0,963$). “*Köyde yaşayan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri şehir ve metropolde yaşayan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi öğrencilerin hayatının çoğunun geçtiği yere göre batıl inanç kaygı ölçeği puanlarının birbirine yakın olması ve puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

Bu durum, öğrencilerin yaşadıkları yerin batıl inanç kaygısı düzeyleri üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Köy ($\bar{x}=1,408$), kasaba ($\bar{x}=1,387$), şehir ($\bar{x}=1,393$) ve metropol ($\bar{x}=1,417$) arasında batıl inanç kaygısı düzeyinde çok küçük farklar bulunmaktadır. Bu bulgu, batıl inanç kaygısının yaşam çevresinden bağımsız olarak benzer düzeylerde olduğunu ve diğer psikolojik veya bireysel faktörlerin daha etkili olabileceğini düşündürmektedir. Bizim çalışmamızdaki bulgularla paralel olarak, Sinanoğlu'nun gerçekleştirdiği araştırmada da köyde yaşayan bireyler ile kent merkezinde yaşayan bireyler arasında batıl inançlara eğilim açısından anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. Sinanoğlu, bu durumu köy yaşamındaki teknolojik gelişmeler, eğitime erişim olanaklarındaki artış, iletişim imkanlarının kolaylaşması ve ulaşımın daha rahat hale gelmesi gibi faktörlere bağlamaktadır.¹³⁶

Toparlayacak olursak bu bulgular hayatın geçtiği yer ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğunu, ancak batıl inanç kaygısı ile hayatın geçtiği yer arasında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir. Köyde yaşayan öğrenciler, genellikle daha geleneksel ve dini bir çevrede yetiştiklerinden, daha yüksek dindarlık düzeylerine sahip olmaktadır. Bu, yaşam çevresinin dini inançları pekiştiren bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, batıl inanç kaygısı, yaşam çevresine bağlı olarak anlamlı şekilde değişmemektedir. Bu, batıl inanç kaygısının daha çok kişisel ve

¹³⁵ Ünver Günay, “Modern Sanayi Topluluklarında Din: I”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, Sa. 3, 1986, s. 43.

¹³⁶ Sinanoğlu, Sinanoğlu, a.g.m., s. 251-252.

psikolojik faktörlerden, bireysel düşüncelerden ya da toplumsal etkileşimlerden kaynaklandığını düşündürmektedir.

Bu bulgular, dindarlık ve batıl inanç kaygısının farklı şekillerde şekillendiğini ve çevresel faktörlerin dindarlık üzerinde daha fazla etkisi olduğunu, ancak batıl inanç kaygısı üzerinde bu tür çevresel faktörlerin çok belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir. Batıl inanç kaygısı, çevresel faktörlerden bağımsız olarak bireylerin kişisel deneyim ve psikolojik yapılarından daha çok etkilenmektedir.

Öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakasına göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi sonucu Tablo 24’te yer almaktadır.

Tablo 24. Ailenin Tabakasına Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	Üst tabakaya gireriz (zengin)	4	2,946	0,188	1,911	0,108	-
	Orta tabakanın üstündeyiz	46	2,893	0,417			
	Orta tabakadayız	328	3,026	0,356			
	Orta tabakanın altındayız	57	3,001	0,404			
	Alt tabakaya gireriz (fakir)	15	3,152	0,356			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Üst tabakaya gireriz (zengin)	4	1,400	0,432	0,652	0,626	-
	Orta tabakanın üstündeyiz	46	1,394	0,361			
	Orta tabakadayız	328	1,400	0,298			
	Orta tabakanın altındayız	57	1,344	0,246			
	Alt tabakaya gireriz (fakir)	15	1,473	0,509			

Tablo 24’e göre araştırmaya katılan öğrencilerin aile tabakasına göre dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p < 0,05$).

Tabloya göre, öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik tabakasına göre dindarlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$). “Öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakası yükseldikçe dindarlık düzeyleri yükselmektedir” hipotezi öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakasına göre dindarlık

ölçeği puanlarının birbirine yakın olması ve puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

Alt tabakada (fakir) olan öğrencilerin dindarlık puan ortalaması ($\bar{x}=3,152$) üst tabakada (zengin) olan öğrencilerden ($\bar{x}=2,946$) daha yüksek olmasına rağmen, bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Arslan, yaptığı çalışmada, ekonomik durum ile popüler dindarlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığını ortaya koymuştur.¹³⁷ Bu bulgular, ailelerin sosyoekonomik düzeylerinin, bireylerin dini inançlarını doğrudan etkileyen bir faktör olmadığını, dindarlık düzeylerinin daha çok bireysel, kültürel veya psikolojik faktörlere dayanıyor olabileceğini göstermektedir.

Tabloya göre, ailelerin sosyoekonomik durumu ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$). “*Öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakası yükseldikçe batıl inanç kaygı düzeyleri yükselmektedir*” hipotezi öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakasına göre batıl inanç kaygı ölçeği puanlarının birbirine yakın olması ve puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır.

Bu durum, öğrencilerin batıl inanç kaygılarının, ailelerinin sosyoekonomik tabakasından bağımsız olarak şekillendiğini göstermektedir. Alt tabakada (fakir) olan öğrencilerin batıl inanç kaygısı ($\bar{x}=1,473$), üst tabakada (zengin) olan öğrencilerden ($\bar{x}=1,401$) daha yüksek olmasına rağmen, bu fark da istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sinanoğlu'nun dar gelirli ve yüksek gelirli bireyler üzerinde yaptığı araştırmada, bizim çalışmamızla paralel olarak, bireylerin gelir düzeyleri ile batıl inanç eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.¹³⁸ Bu, batıl inanç kaygısının, sosyoekonomik düzeyden ziyade kişisel, kültürel ya da psikolojik faktörlerden kaynaklandığını düşündürmektedir. Karaca ise yaptığı çalışmada, alt gelir düzeyine sahip bireylerin batıl inanç ve kaygı düzeylerinin, üst gelir düzeyine sahip bireylere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹³⁹

Literatür taramaları incelendiğinde, gelir düzeyi ile dindarlık ve gelir düzeyi ile batıl inanç arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ele alan çalışmaların sınırlı olduğu

¹³⁷ Arslan, “Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma –Çorum Örneği”, s.105.

¹³⁸ Sinanoğlu, Sinanoğlu, a.g.m., s. 251-252.

¹³⁹ Faruk Karaca, “Heteredoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sa. 15, 2001, s. 145-168.

görülmektedir. Arslan, sosyal tabaka kavramının yalnızca gelir düzeyi ile belirlenebilecek bir olgu olmadığını ve bu terimin daha geniş bir kapsamı olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle, sosyal tabakayı anlamak için sadece gelir düzeyi verilerine dayanmanın yetersiz olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁰

Bu tablonun bulguları, sosyoekonomik durumun, dindarlık ve batıl inanç kaygısı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Ailesi alt tabakada (fakir) olan öğrencilerin hem dindarlık hem de batıl inanç kaygısı açısından daha yüksek puanlar almalarına rağmen, bu farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygısı ile sosyoekonomik durum arasında herhangi bir anlamlı fark olmadığı için, bu iki faktörün daha çok bireysel özelliklerden, kişisel inançlardan ve psikolojik etmenlerden etkilendiği söylenebilir. Sonuç olarak, aile tabakası öğrencilerin dini inançları veya batıl inanç kaygılarını doğrudan şekillendiren bir faktör olarak gözükmemektedir.

Bu bulgular, sosyoekonomik düzeyin daha çok ekonomik ve sosyal yaşam üzerindeki etkilerine odaklandığını, ancak dindarlık ve batıl inanç kaygısı gibi psikolojik ve kültürel faktörlerin, farklı etmenlerden etkilendiğini ve daha bireysel düzeyde şekillendiğini göstermektedir.

¹⁴⁰ Arslan, “Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma –Çorum Örneği”, s.104.

Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LCD testi sonuçları Tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25. Anne Eğitim Durumuna Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	Okuma yazması yok ¹	60	3,145	0,264	4,811	0,000	1>3,4,5,6,7
	Okuryazar ²	46	3,090	0,271			
	İlkokul ³	179	3,036	0,331			
	Ortaokul ⁴	58	2,950	0,398			
	Lise ve dengi ⁵	71	2,951	0,373			
	Üniversite ⁶	34	2,813	0,592			
	Lisansüstü ⁷	2	2,536	0,455			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Okuma yazması yok	60	1,398	0,312	1,449	0,194	-
	Okuryazar	46	1,361	0,300			
	İlkokul	179	1,415	0,313			
	Ortaokul	58	1,443	0,304			
	Lise ve dengi	71	1,385	0,333			
	Üniversite	34	1,268	0,227			
	Lisansüstü	2	1,350	0,212			

Tablo 25’e göre araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dindarlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken ($p<0,05$), batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Annesinin okuma yazması olmayan öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması ($\bar{x}=3,145$), annesi ilkokul ($\bar{x}=3,036$), ortaokul ($\bar{x}=2,950$), lise ve dengi ($\bar{x}=2,951$), üniversite ($\bar{x}=2,813$) ve lisansüstü ($\bar{x}=2,536$) bir eğitim kademesinden mezunu olan öğrencilere ($\bar{x}=3,036$) göre daha yüksektir.

Tabloya göre, öğrencilerin anne eğitim durumu ile dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Dolayısıyla “*Anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi doğrulanmıştır.

Bu bulgu, anne eğitim seviyesinin, öğrencilerin dindarlık düzeylerini şekillendiren önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Annesi okuma yazma bilmeyen öğrenciler ($\bar{x}=3,145$), diğer eğitim seviyelerinde olan annelere sahip öğrencilere kıyasla daha yüksek dindarlık düzeylerine sahiptir. Bu durum, annesinin eğitim seviyesi düşük olan öğrencilerin dini değerleri daha güçlü bir şekilde içselleştirebileceğini düşündürmektedir. Düşük eğitilmiş anneler, genellikle daha toplumsal normlara ve geleneksel değerlere bağlı kalırken, çocukları bu eğilimleri benimsemiş olabilmektedirler. Özellikle okuryazar olmayan annelere sahip öğrenciler, dini inançlarını daha belirgin bir şekilde hissetmektedirler. Bunun yanı sıra, üniversite ($\bar{x}=2,813$) ve lisansüstü ($\bar{x}=2,536$) eğitimi almış annelere sahip öğrencilerde daha düşük dindarlık puanları gözlemlenmiştir. Bu durum, annelerin eğitim seviyesinin arttıkça, dini inançların daha rasyonel veya eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesiyle ilişkili olabilmektedir. Benzer şekilde yüksek eğitilmiş anneler, çocuklarını daha bağımsız yönlendirebilmekte, bu da dini değerlere olan bağlılıklarını azaltabilmektedir.

Tabloya göre, anne eğitim durumu ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$). “*Anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi öğrencilerin ailesinin ekonomik tabakasına göre batıl inanç kaygı ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemesinden dolayı doğrulanmamıştır. Bu durum, anne eğitim seviyesinin, öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerini etkilemeyen bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Annesinin okuma yazması olmayan öğrencilerin batıl inanç kaygısı ($\bar{x}=1,398$) diğer eğitim seviyelerindeki annelere sahip öğrencilere göre daha yüksek olsa da, bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu da, batıl inanç kaygısının anne eğitim durumu dışında başka etmenlerden etkileniyor olabileceğini düşündürmektedir. Batıl inanç kaygısının, psikolojik, bireysel veya çevresel faktörlerle ilişkili olabileceğini de göstermektedir.

Bu tablonun bulguları, anne eğitim seviyesinin, öğrencilerin dindarlık düzeylerini etkileyen önemli bir faktör olduğunu, ancak batıl inanç kaygısı üzerinde belirgin bir etkisi bulunmadığını göstermektedir. Dindarlık düzeylerinde anne eğitim durumu ile anlamlı farklar gözlemlenirken, batıl inanç kaygısında ise eğitim durumu farkı yoktur. Bu, dindarlık ile batıl inanç kaygısının farklı psikolojik süreçlerle şekillendiğini ve anne eğitim seviyesinin sadece dindarlık düzeylerini etkileyebileceğini düşündürmektedir. Anne eğitimi ile dindarlık düzeylerinin arasında daha belirgin bir ilişki olduğu ve batıl inanç kaygısının daha çok bireysel faktörlerden etkilendiği söylenebilir.

Bu bulgular, dini değerlerin aktarıldığı süreçlerde annelerin eğitim seviyesinin önemli bir rol oynadığını, ancak batıl inanç kaygısı üzerinde annelerin eğitim durumunun doğrudan etkisinin olmadığını vurgulamaktadır.

Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LCD testi sonuçları Tablo 26'da bulunmaktadır.

Tablo 26. Baba Eğitim Durumuna Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	Okuma yazması yok ¹	12	3,167	0,218	5,277	0,000	2>3,5,7
	Okuryazar ²	22	3,208	0,269			
	İlkokul ³	113	3,019	0,302			
	Ortaokul ⁴	93	3,048	0,372			
	Lise ve dengi ⁵	137	2,959	0,389			
	Üniversite ⁶	65	3,037	0,357			
	Lisansüstü ⁷	8	2,464	0,697			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Okuma yazması yok ¹	12	1,400	0,289	2,939	0,008	2>5,6,7
	Okuryazar ²	22	1,509	0,293			
	İlkokul ³	113	1,407	0,293			
	Ortaokul ⁴	93	1,469	0,365			
	Lise ve dengi ⁵	137	1,357	0,306			
	Üniversite ⁶	65	1,334	0,237			
	Lisansüstü ⁷	8	1,175	0,191			

Tablo 26'ya göre araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumu ile dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Babası okuryazar olan öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması ($\bar{x}=3,208$) babası ilkokul ($\bar{x}=3,019$), lise ve dengi ($\bar{x}=2,959$) ve lisansüstü bir eğitim kademesinden mezun olan öğrencilere ($\bar{x}=2,464$) göre daha yüksektir.

Babası okuryazar olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri ($\bar{x}=1,509$), babası lise ve dengi ($\bar{x}=1,357$), üniversite ($\bar{x}=1,334$) ve lisansüstü bir eğitim kademesinden mezun olan öğrencilere ($\bar{x}=1,175$) göre daha yüksektir.

Tablo 26'ya göre, baba eğitim durumu ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Bundan dolayı “*Baba eğitim düzeyleri düşük olan öğrencilerin dindarlık düzeyi baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi doğrulanmıştır.

Bu bulgu, baba eğitim seviyesinin öğrencilerin dindarlık düzeylerini etkileyen bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Baba eğitim durumu düşük olan öğrenciler (okuma yazması olmayan ve okuryazar olanlar), daha yüksek dindarlık düzeyine sahipken, eğitim seviyesi daha yüksek olan babaların çocukları (özellikle lisansüstü eğitilmişler) daha düşük dindarlık düzeyleri sergilemektedir.

Baba okuryazar olan öğrencilerin, daha yüksek dindarlık düzeylerine sahip olduğunu ($\bar{x}=3,208$) görmekteyiz. Bu bulgu, eğitilmiş babaların çocuklarına dini değerleri aktarma biçimlerinin farklı olabileceğini ve dini eğitimi daha farklı bir bakış açısıyla aktarabileceğini düşündürmektedir. Özellikle baba lisansüstü ($\bar{x}=2,464$) eğitimi almış olan öğrenciler, diğer gruplara kıyasla daha düşük bir dindarlık düzeyine sahiptir. Bu durum, babaların daha yüksek eğitim seviyelerine sahip olmalarının, öğrencilerin dini inançlarını daha eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerine yol açabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Tabloya göre, baba eğitim durumu ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Bu sebeple “*Baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi doğrulanmıştır.

Baba okuryazar olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri ($\bar{x}=1,509$), baba lise ve dengi ($\bar{x}=1,357$), üniversite ($\bar{x}=1,334$) ve lisansüstü ($\bar{x}=1,175$) eğitimi almış olan öğrencilere kıyasla daha yüksektir. Bu durum, babalarının eğitim düzeyleri arttıkça, öğrencilerin batıl inanç kaygılarının azaldığını ve daha rasyonel bir bakış açısına sahip olabileceklerini düşündürmektedir. Arslan tarafından yapılan çalışmada da, okuryazarlık düzeyi düşük bireylerin, eğitilmiş bireylere kıyasla daha yüksek oranda batıl inançlara sahip oldukları, buna karşın üniversite mezunlarının ortalama olarak en düşük seviyede batıl inanç gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, batıl inanç ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır.¹⁴¹ Baba okuryazar olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri ($\bar{x}=1,509$), diğer gruplara kıyasla daha yüksektir. Bu durum, baba eğitim seviyesinin düşük olan öğrencilerin batıl inanç kaygılarının daha yüksek olabileceğini düşündürmektedir. Eğitim düzeyi düşük babaların, çocuklarının batıl inançlarla ilgili kaygılarını artırabilecek daha geleneksel ya da doğrudan etkiler sağlıyor

¹⁴¹ Arslan, “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, s. 22.

olabileceği öne sürülebilir. Özellikle baba lisansüstü eğitim almış öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin ($\bar{x}=1,175$) çok düşük olması, babalarının eğitim seviyesinin yüksek olmasının, öğrencilerin batıl inançlara olan kaygılarını daha da azaltabileceği veya bu tür kaygıları daha az hissettirebileceğini işaret etmektedir.

Genel olarak ifade edilecek olursa baba eğitim durumu, dindarlık ve batıl inanç kaygısı arasında farklı ilişkiler yaratmaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan babalar, çocuklarının dini inançlarını daha güçlü bir şekilde benimsemelerine olanak sağlayabilirken, daha yüksek eğitim seviyesine sahip babaların çocukları, dini değerlere ve batıl inançlara karşı daha eleştirel bir tutum geliştirebilmektedirler. Aynı zamanda, baba eğitim seviyesi arttıkça, batıl inanç kaygısı da azalma eğilimi göstermektedir.

Bu bulgular, ailedeki eğitim seviyesi ile öğrencilerin dini inançlarının ve batıl inançlarla ilgili kaygılarının şekillendiğini ve eğitilmiş ailelerin çocuklarına daha rasyonel bir düşünme yaklaşımı kazandırabileceklerini göstermektedir. Babaların eğitim düzeyinin, dini tutumları ve batıl inançlara karşı duyulan kaygıyı etkileyen önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin aile üyelerine yakınlığına göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan t Testi sonucu Tablo 27’de bulunmaktadır.

Tablo 27. Aile Üyelerine Yakınlığa Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	t	P
Dindarlık	Annemle daha yakındım	374	3,001	0,371	-1,454	0,147
Ölçeği	Babamla daha yakındım	76	3,069	0,358		
Batıl İnanç	Annemle daha yakındım	374	1,393	0,315	-0,206	0,837
Kaygı Ölçeği	Babamla daha yakındım	76	1,401	0,278		

Tablo 27’ye göre araştırmaya katılan öğrencilerin aile üyelerine yakınlığına göre dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Dindarlık düzeyleri ile aile üyelerine yakınlık ilişkisi incelendiğinde öğrencilerin anne veya babasıyla yakınlık derecelerine göre dindarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Dolayısıyla “*Annesiyle daha yakın olan*

öğrencilerin dindarlık düzeyleri babasıyla daha yakın olan öğrencilere göre daha yüksektir” hipotezi öğrencilerin anne ve babası ile daha yakın olmasına göre dindarlık puan ortalamalarının birbirine yakın olmasından dolayı doğrulanmamıştır.

Hem annesiyle daha yakın olan öğrencilerin dindarlık puan ortalaması ($\bar{x}=3,001$) hem de babasıyla daha yakın olan öğrencilerin dindarlık puan ortalaması ($\bar{x}=3,069$) benzer düzeydedir. Bu, öğrencilerin dindarlık düzeylerinin, aile üyeleriyle olan yakınlıklarıyla doğrudan ilişkili olmadığını gösterir. Dindarlık düzeylerinin diğer sosyal ve psikolojik faktörlerle (örneğin kişisel inançlar, kültürel etkileşimler) şekillendiği ve yalnızca aile üyelerine olan yakınlığın dindarlık üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı söylenebilir.

Batıl inanç kaygı düzeyleri ile aile üyelerine yakınlık durumu incelendiğinde batıl inanç kaygı düzeyleri açısından da, aile üyelerine yakınlık derecelerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Dolayısıyla “*Annesiyle daha yakın olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri babasıyla daha yakın olan öğrencilere göre daha yüksektir”* hipotezi öğrencilerin anne ve babası ile daha yakın olmasına göre batıl inanç kaygısı puan ortalamalarının birbirine yakın olmasından dolayı doğrulanmamıştır.

Anneleriyle daha yakın olan öğrencilerin batıl inanç kaygı puan ortalaması ($\bar{x}=1,393$) ve babalarıyla daha yakın olan öğrencilerin puan ortalaması ($\bar{x}=1,401$) birbirine oldukça yakındır. Bu bulgu, aile üyelerine yakınlık ile batıl inanç kaygısı arasında herhangi bir güçlü ilişkinin olmadığına işaret etmektedir. Öğrencilerin batıl inançlara karşı duydukları kaygının, sadece aile üyeleriyle olan yakınlıklarıyla belirlenmediğini, bunun yerine başka faktörlerin (örneğin kişisel inançlar, kültürel etkileşimler) daha etkili olduğu söylenebilir.

Genel olarak Tablo 27'ye göre, öğrencilerin aile üyelerine yakınlıklarının, dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sonuç, aile içindeki yakınlık ve ilişkilerin öğrencilerin dini inançları ve batıl inanç kaygılarını şekillendirmede tek başına yeterli bir belirleyici faktör olmadığını göstermektedir. Bunun yerine, öğrencilerin bireysel inançları, toplumsal etkileşimleri ve kişisel deneyimleri gibi diğer faktörlerin de önemli rol oynadığı söylenebilir.

Öğrencilerin aile üyelerinin birbirine yakınlığına göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan t Testi sonucu Tablo 28’de yer almaktadır.

Tablo 28. Aile Üyelerinin Birbirine Yakınlığına Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	t	P
Dindarlık Ölçeği	Annem ve babam birbirine yakındı	341	3,034	0,357	2,162	0,031
	Annem ve babam birbirine yakın değildi	109	2,946	0,400		
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Annem ve babam birbirine yakındı	341	1,400	0,311	0,648	0,518
	Annem ve babam birbirine yakın değildi	109	1,378	0,304		

Tablo 28’e göre araştırmaya katılan öğrencilerin aile üyelerinin birbirine yakınlığı ile dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken ($p<0,05$), batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p<0,05$).

Anne babası birbirine yakın olan öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması ($\bar{x}=3,034$) anne babası birbirine yakın olmayan öğrencilere ($\bar{x}=2,946$) göre daha yüksektir.

Tablo 28’de aile üyelerinin birbirine yakınlığı ile dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Dindarlık düzeylerine dair yapılan analizde, anne ve babası birbirine yakın olan öğrenciler ($\bar{x} = 3,034$) ile anne ve babası birbirine yakın olmayan öğrenciler ($\bar{x} = 2,946$) arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p = 0,031$). Buna göre “*Anne ve babası birbirine yakın olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri anne ve babası birbirine yakın olmayan öğrencilere göre daha yüksektir*” hipotezi doğrulanmıştır.

Bu sonuç, ailedeki uyumlu ve yakın ilişkilerin öğrencilerin dindarlık düzeylerini artırabileceğini göstermektedir. Aile içindeki birlik ve yakınlık, çocukların dini değerleri daha tutarlı bir şekilde almasına, dini uygulamaları daha yoğun bir şekilde

yaşamalarına ve dindarlıklarına daha fazla yansımaya yol açabilmektedir. Aile içindeki ilişkilerin ve iletişimin öğrencilerin dini inançları üzerinde güçlü bir etkisi olabileceğini ve bu tür aile yapılarının dindarlık düzeylerini artırabileceğini söyleyebiliriz. Ancak, batıl inanç kaygı düzeyleri üzerinde benzer bir etki bulunmamaktadır. Bu, dindarlık ile ilgili değerlerin aile içindeki yakınlıktan daha fazla etkilendiğini, ancak batıl inançların bu kadar doğrudan bir ilişki kurmadığını düşündürmektedir.

Tabloya göre, batıl inanç kaygı düzeylerinde aile üyelerinin birbirine yakın olup olmamasına dair anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p = 0,518$). *“Anne ve babası birbirine yakın olmayan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri anne ve babası birbirine yakın olan öğrencilere göre daha yüksektir”* hipotezi öğrencilerin anne ve babasının birbirine yakın olma durumuna göre batıl inanç kaygısı puan ortalamalarının birbirine yakın olmasından dolayı doğrulanmamıştır.

Hem anne ve babası birbirine yakın olan öğrenciler ($\bar{x} = 1,400$) hem de anne ve babası birbirine yakın olmayan öğrenciler ($\bar{x} = 1,378$) benzer batıl inanç kaygısı düzeylerine sahiptir. Bu, aile içindeki yakınlık ile batıl inanç kaygısı arasında doğrudan bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Bu sonuç, batıl inançların kaygı seviyelerinin, daha çok bireysel ve kültürel faktörler, kişisel inançlar veya sosyal çevre gibi etkenlerden kaynaklandığını düşündürmektedir. Aile içindeki yakınlık bu tür kaygıları doğrudan etkilemeyebilir, ancak dindarlık gibi bireysel ve toplumsal inançların oluşumunda etkili olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak bu tablonun bulguları aile üyelerinin birbirine yakınlığı ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ancak batıl inanç kaygısı üzerinde benzer bir etki bulunmadığını ortaya koymaktadır. Aile içindeki yakınlık ve uyum, özellikle dindarlık düzeylerine etki ederken, batıl inanç kaygısının başka faktörlerden daha çok etkilendiği görülmektedir. Bu bulgular, dindarlık ve batıl inanç kaygısı arasındaki ilişkiyi ve bunun ailevi dinamiklerle nasıl şekillendiğini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Dindarlık, aile içindeki uyum ve yakınlıkla doğrudan ilişkilirken, batıl inanç kaygıları daha çok bireysel ya da dışsal etmenlerden etkilenmektedir.

3.3. Öğrencilerin Dindarlık Düzeyleri, Dini Bilgi ve Dinin Kendisi İçin Önemlilik Durumuna Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin kendini dindar görme derecesine göre dindarlık ve batıl inanç düzeylerinin farklılaşma durumunun tespit edilmesi amacıyla yapılan Anova Testi anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LCD testi sonuçları Tablo 29’da yer almaktadır.

Tablo 29. Kendini Dindar Olarak Görme Derecesine Göre Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri

		n	$\bar{x}$	Ss.	F	p	Anlamlı Fark
Dindarlık Ölçeği	Çok dindar ¹	12	3,083	0,664	42,883	0,000	2>3,4
	Dindar ²	213	3,141	0,248			
	Biraz dindar ³	196	2,954	0,321			
	Dindar olmayan ⁴	29	2,441	0,585			
Batıl İnanç Kaygı Ölçeği	Çok dindar	12	1,333	0,274	0,361	0,781	-
	Dindar	213	1,406	0,306			
	Biraz dindar	196	1,391	0,275			
	Dindar olmayan	29	1,362	0,509			

Tablo 29’a göre araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerini gördükleri dindarlık derecesi ile dindarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken ($p<0,05$, batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p<0,05$).

Kendisini dindar olarak gören öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması ($\bar{x}=3,141$), kendisini biraz dindar ($\bar{x}=2,954$) ve dindar olmayan olarak gören öğrencilere ($\bar{x}=2,441$) göre daha yüksektir.

Tabloya göre, kendini çok dindar olarak gören öğrenciler ($\bar{x} = 3,083$) ile kendini dindar ($\bar{x} = 3,141$), biraz dindar ($\bar{x} = 2,954$) ve dindar olmayan ($\bar{x} = 2,441$) öğrenciler arasında dindarlık düzeyleri açısından anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p = 0,000$). Dolayısıyla “Öğrencilerin kendisini dindar görme düzeyleri yükseldikçe dindarlık düzeyi de yükselmektedir” hipotezi doğrulanmıştır. Arslan’ın çalışmasında, kendini

dindar olarak tanımlayan bireylerin dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu ve dindarlık algılarının kişisel inançlarla şekillendiği vurgulanmıştır.¹⁴² Yine Arslan, bu çalışmasına paralel olarak daha sonra yaptığı araştırmasında, kişilerin öznel dindarlık algılarının, onların dini davranış biçimlerinde farklılıklara yol açtığını ve dindarlık algılarına göre halkın popüler dindarlık düzeyinde anlamlı farklar bulunduğunu gözlemlemiştir.¹⁴³

Bu durum, kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilerin daha yüksek dindarlık düzeylerine sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca, kendini dindar olmayan öğrencilerin dindarlık düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuç, dindarlık algısının, öğrencilerin dini değerler ve ritüellere olan bağlılıkları ile doğrudan ilişkili olduğunu ve dindarlık düzeyinin kişisel inanç algısıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Kendini daha dindar gören öğrenciler, dini uygulamaları ve değerlere daha sıkı bağlanmaktadır.

Batıl inanç kaygısı açısından, kendini çok dindar ($\bar{x} = 1,333$), dindar ($\bar{x} = 1,406$), biraz dindar ($\bar{x} = 1,391$) ve dindar olmayan ($\bar{x} = 1,362$) olarak tanımlayan öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p = 0,781$). Bu bulguya göre “*Öğrencilerin kendisini dindar görme düzeyleri düştükçe batıl inanç kaygı düzeyleri de yükselmektedir*” hipotezi öğrencilerin kendisini dindar görme düzeylerine göre batıl inanç kaygısı puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmaması sebebiyle doğrulanmamıştır.

Kendini dindar görme düzeyi ile batıl inanç kaygısı arasında anlamlı farklılığın olmaması, kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri ile kendini dindar olmayan veya biraz dindar olarak tanımlayan öğrencilerin kaygı düzeyleri arasında belirgin bir fark yoktur.

Bu, batıl inanç kaygısının, dindarlık düzeylerine göre değil, daha çok öğrencilerin genel kişilik özellikleri veya çevresel faktörlere bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir. Batıl inançlar ve kaygı ile dindarlık arasında doğrudan bir ilişki olmadığı, dindarlığın bireysel algılamaların ötesinde farklı dinamiklerden etkilendiği sonucuna ulaşılabilir.

¹⁴² Arslan, “Anadolu’nun Bir Taşra İlçesindeki İnsanların Dindarlık Boyutları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (İskilip Örneği)”, s.58.

¹⁴³ Arslan, “Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma –Çorum Örneği”, s. 156-157.

Elde edilen sonuçlara göre dindarlık düzeyleri, öğrencilerin kendilerini dindar olarak görme derecesi ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Kendini dindar olarak gören öğrenciler, daha yüksek dindarlık düzeyine sahipken, batıl inanç kaygısı ile bu ilişki bulunmamaktadır. Batıl inanç kaygısı, öğrencilerin dini algıları ve inançları ile doğrudan bağlantılı görünmemektedir. Bunun yerine, batıl inanç kaygısı, öğrencilerin dindarlık seviyelerinden bağımsız olarak daha farklı faktörlere, belki de kişisel yaşantılara, psikolojik durumlara veya kültürel etmenlere dayanabilmektedir.

3.4. Öğrencilerin Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Öğrencilerin dindarlık ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla yapılan pearson korelasyon analizinin sonucu Tablo 30’de bulunmaktadır.

Tablo 30. Dindarlık ve Batıl İnanç Kaygı Düzeyi Arasındaki Korelasyon Analizi

		Batıl İnanç Kaygısı
Dindarlık	r	,203**
	p	,000

Dindarlık ölçeği ile batıl inanç kaygı ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Tablo 30’de yer alan korelasyon analizi, dindarlık ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Sonuçlar şu şekildedir:

$r = 0,203$ ($p = 0,000$): Bu değer, dindarlık düzeyleri ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişki düşük düzeyde olsa da anlamlıdır ($p < 0,05$).

Pozitif yönlü ilişki olması bu korelasyonun, dindarlık düzeyleri arttıkça batıl inanç kaygı düzeylerinin de arttığını işaret etmektedir. Yani, daha yüksek dindarlık seviyesine sahip bireylerin batıl inanç kaygılarını daha fazla hissettikleri görülmektedir.

Korelasyon katsayısının 0,203 olması, ilişkiyi düşük düzeyde tanımlar. Bu, dindarlık ve batıl inanç kaygısı arasında bir bağlantı olduğunu gösterse de, bu ilişkinin çok güçlü olmadığını ifade eder. Yani, dindarlık ve batıl inanç kaygısı birbirini etkileyen fakat birbirinden bağımsız olarak değişebilen iki farklı olgu olduğunu göstermektedir.

Dindarlık ile batıl inanç kaygısı arasında zayıf bir pozitif ilişki olduğu söylenebilir. Bu bulgu, dindarlık düzeyinin artmasıyla birlikte batıl inanç kaygısının da arttığına işaret etse de, bu ilişkinin çok güçlü olmadığını göstermektedir.

Ülkemizde batıl inanç kaygı düzeyleri ve dindarlık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara nadiren rastlanılmaktadır. Batıl inançlar kaygısı ve dindarlık arasındaki

ilişkiye dair yapılan en önemli çalışma Arslan tarafından yapılmıştır. Arslan çalışmasında, batıl inançların kaygı yönünü, dindarlık ve sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada bizim sonuçlarımızla uyumlu bulgulara ulaşılmış ve batıl inanç eğilimi ile dindarlık arasındaki ilişki gözlemlenmiş ve bu iki unsur arasında zayıf olmakla birlikte pozitif bir ilişki saptanmıştır¹⁴⁴. Bizim sonuçlarımızla uyumlu bulgulara sahip olan diğer çalışmalara bakıldığında; Torgler'in farklı ülkeler arasında yaptığı çalışmada, batıl inanç ile dindarlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Kiliseye düzenli olarak devam eden bireylerde, kilise veya dini organizasyonlarda gönüllü olarak çalışan bireylere kıyasla daha düşük düzeyde batıl inanç eğilimi gözlemlenmiştir. Ayrıca, kendini dindar olarak tanımlayan bireylerde (öznel dindarlık) batıl inanca olan eğilim yüksek bulunmuştur.¹⁴⁵ Faruk ve Asena Sinanoğlu'nun araştırmasında da, dindarlık eğiliminin arttığı bireylerde batıl inançlara yönelimin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁶ Taş'ın araştırmasında ise, gerçekleştirdiği korelasyon analizi sonucunda, batıl inanç düzeyleri ile içgüdümlü dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.¹⁴⁷

Karaca ise, gerçekleştirdiği çalışmada bizim araştırma sonuçlarımızla ters bir sonuca ulaşarak, heterodoks inanç ve davranışlar ile dini bilgi düzeyi arasında güçlü bir ters yönlü ilişki olduğunu ortaya koymuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Arslan, Din Sosyolojisi Yazıları, s.xx

¹⁴⁵ Torgler, a.g.m., s. 12-23.

¹⁴⁶ Sinanoğlu, Sinanoğlu, a.g.m., s. 256-257.

¹⁴⁷ Taş, a.g.e., s. 107.

¹⁴⁸ Karaca, a.g.m., s. 161.

SONUÇ

Batıl inançlar, ilk çağlardan günümüze kadar toplum içerisindeki etkinliğini yitirmemiştir. Bilimin ve kurumsallaşmış dinin ilkelerine aykırı davranışlar olarak tarif edilen bu davranışlar, bir şekilde insanın ve dolayısıyla da toplumun belleğinde önemli bir yer edinmiştir. Bilgisizlik, geleceği öğrenme isteği, karşılaşılabilecek korku ve endişe verici durumlar, insanların bir kurtuluş ya da rahatlama vasıtası olarak batıl davranışlar sergilemesine yol açmaktadır. İçinde bulunulan toplumda mevcut bulunan batıl davranışlar, bir şekilde toplumun bir üyesi olarak kişinin üzerinde etkili olabilmektedir. Öyle ki batıl inançlar bu teknoloji çağında dahi varlığını etkin bir şekilde hissettirebilmektedir. Batıl inançların ehemmiyetini yitirmeyeceği aşîkârdır. Bu sebeple de batıl inançlara, ehemmiyetinden dolayı çalışmanın ana eksenî olarak ağırlık verilmiştir.

Batıl inanç kavramı ile beraber kaygı ve dindarlık kavramları etrafında şekillenen bu çalışma, İnönü Üniversitesine bağılı İlahiyat, Hukuk, İletişim, Fen Edebiyat, Sağık Bilimleri, Spor Bilimleri, Tıp, Hemşirelik, İİBF, Güzel Sanatlar ve Tasarım ve Eğitim fakültelerinde okuyan öğrencilere uygulanıp incelenmiştir. Eğitim türü açısından birbirinden farklı fakültelerde okuyan öğrenciler seçilmiştir.

Araştırmamızda esas olarak öğrencilerin batıl inanç, kaygı ve dindarlık düzeyleri tespit etmeye çalışılmıştır. Bunların demografik özelliklerle ilişkisi analiz edildikten sonra korelasyon analizi ile birbiri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucu batıl inanç, kaygı ve dindarlık kavramlarının demografik değişkenlerden ve bazı sosyo-kültürel faktörlerden etkilendiğı sonucuna ulaşılmıştır.

Yaptığımız analizlerden elde edilen verilere göre öğrencilerin dindarlık düzeyleri ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Cinsiyet değişkeni yönünden bakıldığında kız öğrencilerin dindarlık düzeyleri erkek öğrencilerin dindardık düzeylerinden daha yüksektir. Aynı şekilde kız öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeyleri erkek öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerinden daha yüksektir.

Öğrencilerin bölümlerine göre dindarlık düzeylerine bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmakla beraber batıl inanç kaygı düzeyleri arasında anlamlı

bir farklılık bulunmamıştır. Metafizik ve teolojik savların temel alındığı din odaklı ve soyut konular etrafında bir eğitim anlayışı benimseyen sözel bölüm öğrencilerinin; pozitif bilim temelli, deney ve gözlem yolunun ön planda olduğu, uygulamaya ağırlık veren sayısal bölüm öğrencilerine göre dindarlık düzeyi daha yüksektir.

Araştırmanın devamında fakülte bazında ele alındığında öğrencilerin dindarlık düzeylerinde anlamlı farklılık bulunurken, batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. İlahiyat fakültesinde eğitim almakta olan öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalaması Hukuk, Fen Edebiyat, Spor Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik ve İİBF’de eğitim almakta olan öğrencilerden daha yüksektir.

Araştırmamızın bir diğer değişkeni olan öğrencilerin hayatının çoğunluğunun geçtiği yer ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunurken, batıl inanç kaygı düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Analizlerden elde edilen verilere göre hayatının çoğunluğu köyde geçen öğrencilerin hayatının çoğunluğu şehirde ve metropolde geçen öğrencilere göre dindarlık düzeyleri daha yüksektir.

Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunurken, batıl inanç kaygı düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmamış, baba eğitim durumu ise dindarlık ve batıl inanç kaygı düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Anne ve baba eğitim seviyesi olarak daha düşük olan öğrencilerin, anne ve baba eğitim seviyesi daha yüksek olan öğrencilere göre dindarlık düzeyleri daha yüksektir. Batıl inanç kaygı düzeyleri incelendiğinde ise babası okuryazar olan öğrencilerin batıl inanç kaygı düzeylerinin, babası lise ve dengi, üniversite ya da lisansüstü eğitim almış olan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yapılan analizler sonucunda aile içi dinamiklerden etkilendikleri gözlemlenmiştir. Anne babası birbirine yakın olan öğrencilerin dindarlık düzeylerinin anne babası birbirine yakın olmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Anne-baba arasında iletişimin iyi olduğu ailede gençler daha sağlıklı bir atmosferde büyümektedirler ve bu durum gençlerin dini inançlara yönelimini arttırmaktadır. Anne ve babası birbirine yakın olmayan öğrenciler ise kendilerini duygusal olarak boşlukta hissedebilmekte ve bu duygusal boşluk

gençlerin dindarlık düzeyinin düşmesine sebep olabilmektedir. Farklı bir anlatımla insan sosyal bir varlıktır ve sosyalleşmenin ilk adımı olan aile içi ilişkiler son derece önem göstermektedir.

Öğrencilerin dine verdikleri önem ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin analizi sonucunda öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kendisini dindar olarak görmektedir. Kendini dindar görme ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu, batıl inanç kaygı düzeylerinde ise anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

Toparlayacak olursak üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri; cinsiyet, bölüm, fakülte, hayatın çoğunun geçtiği yer, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile üyelerinin birbirine yakınlığı, kendini dindar görme düzeyi, batıl inanç kaygı düzeylerinde ise cinsiyet ve baba eğitim durumu değişkenlerinde anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Yaş, sınıf düzeyi, ailesinin sosyoekonomik tabakası, aile üyelerine yakınlık değişkeni yönünden dindarlık ve batıl inanç kaygı düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Dindarlık düzeyleri ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda ise dindarlık düzeyleri ile batıl inanç kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Dünyanın her tarafında batıl inanç olarak tabir edilen inanışların bulunması, batıl inançlar konusunu dünyanın her yerinde üzerinde durulan bir mesele haline getirmiştir. Nitekim konuya dair yabancı ve ulusal literatürde birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Etkinliğini toplum hayatında devam ettirmesi sebebiyle de bu alanda daha birçok çalışmanın gerçekleşeceği de muhakkaktır.

Ülkemizde de batıl inançlar ve batıl inançların çeşitli yönlerine dair yapılmış kıymetli çalışmalar mevcuttur. Bu konu birçok alan içerisinde çeşitli yüksek lisans ve doktora tezlerinde de ele alınmıştır. Fakat henüz din sosyolojisi alanında yapılan bir lisansüstü çalışma bulunmamaktadır. Böyle önemli bir konunun din sosyolojisi özelinde yeterince ele alınmamış olması, bu alanda büyük bir boşluk olduğunu göstermektedir.

Modern hayatın yoğun bir şekilde getirmiş olduğu korku, endişe ve kaygıların batıl inançlar üzerindeki etkisi, üzerinde durulması gereken önemli meselelerden biridir. Bu duyguların insanlarda yaratmış olduğu etkilerin bertaraf edilmesinde batıl inançların ne ölçüde rol aldığı hususu, birçok araştırmaya konu olmuştur. Fakat bu araştırmaların ekseriyeti yabancı literatüre aittir. Ülkemizde bu alanda yeterli miktarda çalışma yapılmamış olması, konunun ehemmiyetini ortaya koymaktadır.

Kaygı düzeyi ve batıl inançlar arasındaki ilişkiye dair çalışmaların eksikliği, bu alana daha yoğun bir şekilde eğilmeyi gerekli kılmaktadır. Özellikle son birkaç senede dünyada meydana gelen salgın hastalıklar, savaşlar, iklim sorunları ve ağır ekonomik bunalımlar, gelecek noktasında tüm insanlarda kaygı hissini yoğun bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Görünen o ki bu sorunlar artık hayatımızın her anında bizimle birlikte olacak. Dolayısıyla kaygı hissine kesintisiz ve yoğun bir şekilde maruz kalmaya devam edeceğiz. Bu açıdan bakıldığında, kaygı düzeyi ve batıl inançlar arasındaki ilişki daha önemli bir hal almakta ve konunun daha geniş ve farklı bakış açılarıyla ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada da ortaya konulduğu üzere kaygı kavramı, dindarlık ve batıl inanç arasındaki ilişkinin din sosyolojisi çerçevesinde ele alınması, kanaatimizce alana önemli bir katkı sunacaktır. Zira daha önce de belirtildiği üzere, din sosyoloji alanında batıl inançlar üzerine yapılmış herhangi bir lisansüstü çalışma mevcut değildir. Dolayısıyla böyle bir çalışmanın yapılması, bu alanda daha sonra yapılacak olan çalışmalar için de önemli bir başlangıç noktası oluşturacaktır.

Toplumun sosyolojik değişiminden dolayı kaygı duyulan ve batıl inanç olarak algılanan kavramlar gençler arasında değişmektedir. Bundan dolayı bu alanda daha sonraki dönemlerde yapılacak çalışmalarda batıl inanç ve kaygı kavramları ile ilgili açık uçlu sorular sorularak gençlerde var olan veya var olması muhtemel batıl inanç ve kaygı kavramları tespit edilebilir. Dindarlık kavramıyla ilişkilendirilerek literatüre katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aghayeva, Ayan, “*Batıl İnançların Tüketicilerin Satın Alma Kararına Etkisi Üzerine Bir Araştırma (Azerbaycan ve Türkiye Örneği)*”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı, 2019.
- Alver, Köksal, “Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, Sa. 21, 2011.
- Apuhan, Danyal, “*Bingöl yöresindeki Zazaca masallarda batıl inançlar*”, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Zaza Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2015.
- Arslan, Mustafa, “*Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma –Çorum Örneği*”, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2002.
- Arslan, Mustafa, “*Anadolu’nun Bir Taşra İlçesindeki İnsanların Dindarlık Boyutları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (İskilip Örneği)*”, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Arslan, Mustafa, “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 2, Sa. 6, 2004.
- Arslan, Mustafa, “Kültürel Bağlamda Din”, *Dinbilim Akademik Araştırma Dergisi*, C. IV, Sa. 1, 2004.
- Arslan, Mustafa, *Din Sosyolojisi Yazıları*, İstanbul, Fidan Yayınları, 2021.
- Arslan, Mustafa, *Paranormalizm ve Din*, İstanbul, Bilsam Yayınları, 2011.
- Arslan, Mustafa, *Türk Popüler Dindarlığı*, İstanbul, Dem Yayınları, 2004.
- Artun, Erman, “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri: Doğum, Evlenme, Ölüm”, Çevrimiçi:1, Erişim Tarihi:01.06.2022.
- Aşar, İshak, “*İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Batıl İnançları Üzerindeki Etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2012.

- Aydın, Mehmet, “Din ve Toplum İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sa. 3, 1986.
- Aydınlık, Özge, “Gebelikte batıl inançların yaşam kalitesi ve gebelik uyumuna etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Ana Bilim Dalı, 2024.
- Ayhan, İnci, Yarar, Ferhat, “Bâtıl İnançların Psikolojisi”, *Pivolka*, Sa. 17, 2005.
- Bainbridge, William Sims, Stark, Rodney, “Superstitions: Old and New”, *The Skeptical Inquirer: Journal of the Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal*, Vol. IV, No:4, 1980.
- Bayer, Ali, Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII, Sa. 16, 2010.
- Berger, Peter L., *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. Ali Coşkun, İnsan Yayınları, 1993.
- Biçer, Ömer, “Sünni Zazalarda batıl inançlar:Eğil bölgesi örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Kürt Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2024.
- Büyüköztürk, Şerif, Demirtaş, Hakkı, "Eğitim Düzeyi ve Dindarlık Arasındaki İlişki: Türkiye'deki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma" *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, C. 14, Sa. 1, 2017.
- Cartwright-Hatton, Sam, Wells, Adrian, “Beliefs about Worry and Intrusions: The Meta-Cognitions Questionnaire and its Correlates”, *Journal of Anxiety Disorders*, Vol. 11, No:3, 1997.
- Cirithan, Ömer, “Takım Spor ve Bireysel Spor Yapan Sporcuların Batıl İnanç Düzeylerinin Başarı Motivasyonuna Olan Etkisinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Anabilim Dalı, 2021.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 15. Bs., İstanbul, 2006.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hurafeler ve Batıl İnanışlar*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981.

- Çakır Özdemir, Gülçin, “*Toplumsal baskı ve batıl inançların kadın üzerindeki etkisinin Türk sineması kapsamında incelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sinema Televizyon Ana Sanat Dalı, 2015.
- Çakmak, Rafet Fatih, “*Profesyonel Futbolcularda Antrenman, Müsabaka Öncesi veya Sırasındaki İnanç, Batıl İnanç ve Farklı Davranış Eğilimlerinin İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2019.
- Çalışkan, Nihat, İlter, Pınar, “Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin Batıl İnanç Eğilimlerinin Analitiği”, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol. 7, No. 23, 2016.
- Çelik Gökkaya, Ayşen, “*Gebelerin Batıl İnançlarının Değerlendirilmesi*”, Yüksek Lisan Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Ana Bilim Dalı, 2019.
- Çevrimiçi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ruyada-gorulen-dutu-duyanlar-koye-akin-etti-1338915>, Erişim Tarihi:01.06.2022.
- Dağ, İhsan, “Psikolojinin Işığında Kaygı”, *Doğu Batı*, Sa. 6, 1999, s. 169.; Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 2000.
- Deren, Seçil, “Angst ve Ölümlülük”, *Doğu Batı*, Sa. 6, 1999.
- Develi, Hazal, “*Modern toplumda batıl inançlar ve new age akımı*”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2019.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 28. Bs., Aydın Kitabevi, Ankara, 2011.
- Doğan, Mustafa, “*Halk Arasında Batıl Olarak Nitelendirilen ve Kutsal Mekanlarda Uygulanan İnanç ve Davranışların Sosyal Psikolojik Açından İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2006.
- Enç, Mithat, *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Bs., Türk Dil Kurumu Yay., 1980.

- Faiza, Afreen, “Social and Psychological Factors for Superstition: A Brief Literature Review”, *International Journal of Advance Study and Research Work*, Vol. 1, No:5, 2018.
- Gander, Mary J., Gardiner, Harry W., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 5. Bs., Çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.
- Gözen, Yavuz, “*Karabük Demir Çelik Fabrikası'ndaki işçilerin batıl inançları*”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2006.
- Günay, Ünver, “Modern Sanayi Toplumlarda Din: I”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, Sa. 3, 1986.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2020.
- Işık, Utku, Ağbuğa, Bülent, Elçi, Gürkan, “Aktif Spor Yapan Üniversite Öğrencilerinde Sporda Batıl İnanç Eğilimi ile Sürekli Kaygı Seviyeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 2015.
- İnce, Büşra, “*12-18 Yaş Arası Lisanslı Sporcularda Batıl İnançların Stresle Baş Edebilme Becerilerinin İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, 2021.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, Cemalcılar, Zeynep, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar – Sosyal Psikolojiye Giriş*, 16. Bs., İstanbul, Evrim Yay., 2014.
- Karaca, Faruk, “Heteredoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sa. 15, 2001.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2012.
- Kavi, Onur, “*İstanbul İli Anadolu Yakası Futbol Kulüplerinde Oynayan Profesyonel Futbolcuların; Takıntı, Batıl İnanç ve Düşünce Kontrollerinin İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2019.

- Kaya, Servet, “Yöneticilerin İşyerinde Dini ve Batıl İnançlarının Karar Alma Tarzlarına Etkilerinin Örgütsel Adalet Algılarının Düzenleyici Rolü Altında Yerel Yönetimlerde Araştırılması”, Doktora Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı (İşletme Bilim Dalı), 2022.
- Kaya, Yaşar, Modernleşme, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.0, Sa. 13, 1999.
- Kızıl, Amine, “Rus ve Türk kültüründe batıl inançlar”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2024.
- Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Rağbet Yay., 2004.
- Kline, Rex B., *Principles And Practice Of Structural Equation Modeling*, London, Guilford Publications, 2011.
- Koşar, Emel, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Batıl İnançlar”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, s. 2005.
- Kök, Zeynep, “Karaisali (Merkez) Halk Kültürü Araştırması”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006.
- Köktaş, M. Emin, *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993.
- Köse, Adem, “Batıl inançların fertler üzerindeki etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2003.
- Köse, Ali, Ayten, Ali, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 9, Sa. 2, 2009.
- Krech, David, Richard Crutchfield, S., *Sosyal Psikoloji*, Çev. Erol Güngör, 3. Bs., İstanbul, Ötüken Yayınları, 1980.

- Kurudirek, Muhammet İrfan, “*Buz Hokeyi Oyuncularında Batıl İnanç ve Kaygı İlişkisinin İncelenmesi*”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2018.
- Maden Demirkaynak, Büşra, *Batıl inanç nesnelerinin çağdaş seramik sanatında yorumlanması*”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Ana Sanat Dalı, 2024.
- Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, 1996.
- Malinowski, Bronislaw, *Büyük, Bilim ve Din*, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 1990.
- Manav, Faruk, “Kaygı Kavramı”, *Tolum Bilimleri Dergisi*, 5(9), 2011.
- Mensching, Gustav, *Dini Sosyoloji*, Çev. Prof. Dr. Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi, Konya, 1994.
- Meydan, Burcu, “*Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Sinoloji Bilim Dalı, 2013.
- Morris, Brian, *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler: Bir Giriş Metni*, Çev. Tayfun Atay, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.
- Örnek, Sedat Veyis, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966.
- Örnek, Veyis, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971.
- Özdemir, Mustafa, Din-Birey ve Toplum İlişkisi Üzerine (Ünver Günay, Peter Berger, E.M.Hamdi Yazır Örneği), *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, C. IV, Sa.7, 2017.
- Özer, Gülnur, “*Ortaçağ Avrupa'sının çehresini değiştiren batıl inançlar*”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, 2017.
- Özslu, Oğuz, “*Türk toplumunda batıl inançların sömürüsü*”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2004.

- Parladır, Halil Saim, Özkan, Devrim, “Sosyal Bilimlerde Paranormal İnançlara Dair Çalışmalar: Sekülerleşme ve İnanç İkileminde Modern Birey Ve Toplum”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, Sa. 1, 2015.
- Randall, Tom M., Belief in the paranormal declines: 1977-1987., *Psychological Reports*, C. 66, 1990.
- Rudski, Jeffrey, “What Does a “Superstitious” Person Believe? Impressions of Participants”, *The Journal of General Psychology*, 130(4), 2003.
- Saenko, IU. V. “The Superstitions of Today's College Students”, *Russian Education & Society*, 47(12), 2005.
- Sencer, Muzaffer, *Toplumbilimlerinde Yöntem*, İstanbul, Beta Yayınları, 1989.
- Sinanoğlu, A. Faruk, Sinanoğlu, Asena, “21. Yüzyıl Malatya’ında Batıl İnançlar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sa. 31, 2012.
- Solak, Sinan, “*Sporcularda batıl inanç, kendine güven ve rekabetçi yarışma kaygılarının incelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2023.
- Şimşek, Ömer Faruk, *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve LİSREL Uygulamaları*, Ankara: Ekinoks, 2007.
- Tanyu, Hikmet, “Totem Totemizm Ve Tabu Üzerine Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 26, Sa. 1-4, 1983.
- Tanyu, Hikmet, “Dînî Folklor veya Dînî-Manevî Halk İnançlarının Çeşit Ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma-I”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 21, Sa. 1, 1973.
- Taş, Nurten, “*Tıp ve İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Batıl İnanç, Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2019.
- Taştan, Nazire, “*Rus kültüründe batıl inançlar ve günlük hayata etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Ana Bilim Dalı, 2022.

- Tekin, Halil, *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*, Ankara, Yargı Yayınevi, 2002.
- Tobacyk, John, Milford, Gregory, Belief in Paranormal Phenomena: Assessment Instrument Development and Implications for Personality Functioning, *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1983.
- Tobacyk, Jerome, Shrader, Deborah, “Superstition and Self-Efficacy”, *Psychological Report*, Vol. 68, No:3, 1991.
- Tunçel, Ceyda, “Cinsiyet, Meslek Grubu, Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin, Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, 2013.
- Ulu, Güliz, “Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, 2012.
- Ulus, Berna Belhiz, “Naki Tezel Türk Masalları örneğinden türkülerdeki batıl inançlar üzerine bir inceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Musikisi Ana Sanat Dalı, 2023.
- Uulu, Samat Nurbek, “Futbol ve futsalcıların batıl inanç düzeylerinin incelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, 2024.
- Wiseman, Richard, Watt, Caroline, “Batıl İnançları Ölçmek: Şanslı Takılar Neden Önemsenir?”, Çev. Ayşe Burcu Gören, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, Sa. 1, 2015.
- Wolfradt, Uwe, “Dissociative Experiences, Trait Anxiety and Paranormal Beliefs”, *Personality and Individual Differences*, Vol. 23, No:1, 1997.
- Yaman, Işıl, “Eflani ilçesinde bulunan 'Alkış-kargış ve batıl inançların' dil ve anlam yönünden incelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2019.
- Yel, Ali Murat, “Hurafe”, *DİA*, C. 18, 1998.

Yüceer, Mustafa, “Kutsal Kabul Edilen Zamanlarda Paylaşılan Bilgilerin Güvenilirliği/Dinin Medyatikleşmesi (Üç Aylar Özelinde)”, *ATEBE Dini Araştırmalar Dergisi*, Sa. 6, 2021.

Zebb, Barbara J., Moore, Michael Z., “Superstitiousness and Perceived Anxiety Control as Predictors of Psychological Distress”, *Journal of Anxiety Disorders*, Vol. 17, No:1, 2003.

EKLER

EK 1 Veri Toplama Aracı

I. AÇIKLAMA:

Elinizdeki anket formu, insanların dini hayatı, örf adet ve geleneklerinin çeşitli yönlerini araştırmayı amaçlayan bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bu sorularla tek tek kişilerin değil genelde halkımızın ne düşündüğünü araştırıyoruz. Bu sebeple sizin kimliğinizi belirleyecek sorularımız olmayacaktır. Amacımız Türkiye’de genelde insanlar neler düşünüyor, genel eğilim nedir onu anlamak.

Vereceğiniz SAMİMİ ve GERÇEĞE UYGUN cevaplar araştırmamızın doğruluğu açısından önemlidir. Lütfen açıklamalar ışığında her maddeyi atlamadan okuyup size EN UYGUN ya da EN YAKIN gelen seçeneği(X) ile işaretleyiniz. 15- 20 dakika sürecek. İlginize şimdiden teşekkür ediyorum.

Hümeysra ÇELİK

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1- Cinsiyetiniz:

- 1 () Kız
2 () Erkek

2- Yaşınız:

- 1 () 20 yaş ve altı
2 () 20-24 arası
3 () 25 yaş üstü

3- Sınıfınız:

- 1 () 1. Sınıf
2 () 2. Sınıf
3 () 3. Sınıf
4 () 4. Sınıf

4- Bölümünüz

- 1 () Sözel
2 () Sayısal
3 () Eşit ağırlık

5. Enstitünüz

- 1 () Sosyal Bilimler Enstitüsü
2 () Sağlık Bilimleri Enstitüsü
3 () Eğitim Bilimleri Enstitüsü
4 () Fen Bilimleri Enstitüsü

6- Hayatınız çoğunlukla nerede geçti?

- 1 () Köy
2 () Kasaba-ilçe
3 () Şehir
4 () Metropol

7- Size göre aileniz, yaşama tarzınız, geliriniz bakımından şu tabakalardan hangisine girer?

- 1 () Üst tabakaya gireriz(zengin)
2 () Orta tabakanın üstündeyiz
3 () Orta tabakadayız
4 () Orta tabakanın altındayız
5 () Alt tabakaya gireriz(fakir)

8- Anne babanızın öğrenim durumu?

ANNE | BABA

1 ()	()	Okuma yazması yok
2 ()	()	Okuryazar
3 ()	()	İlkokul
4 ()	()	Ortaokul
5 ()	()	Lise ve dengi
6 ()	()	Üniversite
7 ()	()	Lisansüstü

9- Geriye dönüp baktığınızda aile üyelerinizle olan yakınlık durumunuz nasıldı?

- 1 () Annemle daha yakındım
2 () Babamla daha yakındım

10- Aile üyelerinizin birbirlerine karşı hassasiyeti, şefkat ve yakınlığı nasıldı?

- 1 () Annem ve babam birbirine yakındı
2 () Annem ve babam birbirine yakın değildi

LBÖLÜM

I. Bu bölümde ilk 14 madde ile ilgili olarak sizden, her bir cümledeki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen her cümle için o cümlenin altında size en uygun olan seçeneği çarpı (X) ile işaretleyin.

1. Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve resulü olduğuna hiç şüphesiz inanıyorum.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
2. Mahşer günü herkes Allah'a hesap verecektir.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
3. Kuran'da anlatılanlar her çağda yaşayan insana doğruyu gösterirler ve her devirde geçerlidirler.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
4. Namazlarımı aksatmadan kılarım.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
5. Az içki içmenin hiçbir zararı yoktur.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
6. Oruçlarımı aksatmadan tutarım.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
7. Sık sık nafil (fazladan) ibadet ederim.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
8. Şu ana kadar Kur'an-ı Kerim'in tamamını veya tamamına yakını 'anlamıyla birlikte' okumuş buluyorum.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
9. Dini konularla ilgilenmem.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
10. İslam dini, insanın hayatına bir anlam ve gaye kazandırır.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
11. İslami yaşayış tarzını toplumumuzu yüceltecek ve bütünleştirecek bir çözüm yolu olarak görüyorum.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
12. Meleklerin varlığına inanırım.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
13. Farz ve vacip olan ibadetlerimi düzenli olarak yerine getiriyorum.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum
14. Kuvvetli dini inançları olmadan da mutlu ve huzurlu yaşayabiliriz.
A () Kesinlikle Katılıyorum B () Katılıyorum C () Katılmıyorum D () Hiç Katılmıyorum

II. BÖLÜM

II. Toplumumuzda insanları kimi zaman tedirgin eden, endişeye sevk eden bir takım inanışlar vardır. Aşağıda bunlardan bazıları var. Bu inanışlar sizi endişelendirir mi? Lütfen her cümle ile ilgili endişenizi, o cümlenin altındaki seçenektan uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

15. Uğursuz, kötü bir rüya görmek, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
16. Kara kedinin önümden geçmesi, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
17. Kem gözlü birisinin bana dikkatlice bakması, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
18. Giyinik halde iken elbisemin herhangi bir yerini (düğme, sökük vb.)dikme, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
19. Besmelesiz yere (küle, çöpe) basma veya küçük abdesti (idrarını) yapma, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
20. Soğan, sarımsak kabuğuna basma veya onları yakma, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
21. Sabun, bıçak veya makası birisinin elinden doğrudan alma, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
22. Hıdrellez günü dışarı çıkamama, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
23. Mezarlıkta mezar taşlarını parmakla gösterme, yazılarını okuma, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez
24. (Benim ya da bir yakınımın) Düğününün iki bayram arası yapılması, beni
1 () Son derece endişelendirir 2 () Endişelendirir 3 () Hiç endişelendirmez

III. BÖLÜM

25. Kendinizi dindarlık bakımından aşağıdaki hangi seçenekte görüyorsunuz?
1 () Çok dindar 2 () Dindar 3 () Biraz dindar 4 () Dindar olmayan

EK 2 Etik Kurul İzni

Etilik Kurul Otomasyonu			
Etilik Kurul Otomasyonu			
T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu			
Oturum Tarihi : 12-01-2024	Oturum Sayısı : 1	Karar Sayısı : 28	
Etik Açısından Uygun			
Çalışma Adı	Batıl inanç, kaygı ve dindarlık ilişkisinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (İnönü Üniversitesi örneği)		
Araştırmacılar	Yüksek Lisans Öğrencisi HÜMEYRA ÇELİK (Yürütücü) Prof.Dr. Mustafa ARSLAN (Danışman)		
Başkan	Prof.Dr. Hakan ÖZDEMİR		
Kurul Üyeleri			
Kullanıcı Mehmet YILMAZ		Prof.Dr. Yusuf BATAR	
Prof.Dr. Mehmet ÖNAL		Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR	
Prof.Dr. Süleyman ÇALDAK		Prof.Dr. Nesrin SİS	
Prof.Dr. Lütfiye ÖZDEMİR			

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
etik.inonu.edu.tr adresinden doğrulanabilir. / Türkiye.gov.tr/ebd7eK+3837&eD=85C8R1R0LJ&eS=394985 adresinden yapılabilir.

